

Держава та регіони

Серія:
Гуманітарні науки
2015 р., № 1 (40)

Науково-виробничий журнал

виходить щоквартально

Голова редакційної ради:

А. О. Монаснко,
доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України

Головний редактор:

Н. М. Торкут, доктор філологічних наук,
професор

Редакційна колегія:

З. В. Партико, доктор філологічних наук, професор
(заступник головного редактора)
Ю. А. Зацний, доктор філологічних наук, професор
Н. Г. Озерова, доктор філологічних наук, професор
І. Я. Павленко, доктор філологічних наук, професор
Н. М. Поплавська, доктор філологічних наук, професор
А. М. Приходько, доктор філологічних наук, професор
О. Д. Турган, доктор філологічних наук, професор
Ю. Е. Фінклер, доктор філологічних наук, професор
Н. В. Яблоновська, доктор філологічних наук, професор
О. В. Богуславський, доктор наук із соціальних
комунікацій, доцент
І. Л. Пенчук, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент
Л. Г. Пономаренко, доктор наук із соціальних
комунікацій, доцент
О. Г. Фоменко, доктор філологічних наук, доцент
Л. М. Латун, кандидат педагогічних наук, професор
К. В. Борискіна, кандидат філологічних наук

Іноземні члени редакційної колегії:

Мурата Синьїті (Японія)
М. Г. Соколянський (Німеччина)

Відповідальний редактор: **С. В. Белькова**

Редактор: **А. О. Бессараб**

Технічний редактор: **О. В. Дрига**

Дизайнер обкладинки: **Я. В. Зоська**

Журнал включено до переліку фахових видань
із соціальних комунікацій
згідно з постановою президії ВАК України
від 10.03.2010 р. № 1-05/2
та філологічних наук (літературознавство)
згідно з постановою президії ВАК України
від 14.04.2010 р. № 1-05/3

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації
Серія КВ № 14177–3148ПР від 24.04.2008 р.

Видавець:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Державного комітету телебачення
та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3321 від 25.11.2008 р.

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
25 лютого 2015 р., протокол № 6

Усі права захищені. Повний або частковий передрук
і переклади дозволено лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на журнал
“ДЕРЖАВА та РЕГІОНИ. СЕРІЯ: ГУМАНІТАРНІ НАУКИ”
обов'язкове.

Редакція не завжди поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції:

Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73

Здано до набору 26.12.2014

Підписано до друку 01.03.2015

Формат 60×84/8. Різографія. Тираж 300 пр. Замовлення № 26-15Ж.
Виготовлено на поліграфічній базі Класичного приватного університету

ISSN 1813-341X

© Класичний приватний університет, 2015

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ ТА СУЧАСНИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЦЕС

<i>Н. В. Подмогильная</i> ПУШКИНИЗМ А. И. КУПРИНА	3
<i>Г. М. Храброва, Ю. І. Черняк</i> ХУДОЖНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КОРОЛЕВИ ЄЛИЗАВЕТИ В ЛІТЕРАТУРІ АНГЛІЙСЬКОГО РЕНЕСАНСУ	8
<i>Д. А. Москвітін</i> РЕЦЕПЦІЯ В. ШЕКСПІРА В КУЛЬТУРІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ДЖ. АДАМСА)	16
<i>Д. М. Лазаренко, О. Г. Доценко</i> ЗСУВ ОПОВІДНОГО ФОКУСУ ЯК СТРАТЕГІЯ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГАМЛЕТІВСЬКОГО СЮЖЕТУ В РОМАНІ ЛІЗИ ФІДЛЕР “ПОБАЧЕННЯ З ГАМЛЕТОМ: ІСТОРІЯ ОФЕЛІЇ”	21

ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Е. Г. Балюта</i> ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА “СТІЙКОГО РОЗВИТКУ” ТА МОВНІ НОВОУТВОРЕННЯ	25
<i>А. Б. Брутман</i> ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З МЕДІАТЕКСТОМ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ	30
<i>Г. О. Козьмик</i> СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ “СІМЕЙНОЇ” СФЕРИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	36

МАГІСТЕРІУМ

<i>О. О. Глушко</i> СКЛАДЕНІ СЛОВА ЯК ОДИН З ПРОДУКТИВНИХ СПОСОБІВ СЛОВОТВОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	43
<i>К. Ю. Суханова</i> СОЦІОЛЕКТ КОКНІ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ	48

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

<i>N. Torkut</i> SHAKESPEARE SCHOLARSHIP IN MODERN UKRAINE: ACTIVITY DIRECTIONS, CHALLENGES AND ACHIEVEMENTS	52
<i>D. Moskvitina, B. Korneliuk</i> URBI ET ORBI: 9 TH INTERNATIONAL SHAKESPEARE FESTIVAL IN CRAIOVA	55
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	59

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ ТА СУЧАСНИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЦЕС

УДК 82–31:821.161.1

Н. В. Подмогильная

ПУШКИНИЗМ А. И. КУПРИНА

Рассматривается вопрос о влиянии на творчество А. И. Куприна Пушкина, поклонение таланту которого у Куприна сохранялось на протяжении всего творческого пути. Пушкинизм у Куприна обнаруживается как некий эстетический код, пронизывающий все уровни поэтики его художественных текстов – и образность, и характеристику персонажей, и мотивы. Высокая интенсивность, широкая амплитуда и настойчивость поисков знания жизни, людей, новых впечатлений – самоочевидный факт. Однако в ситуации обновления и насыщения социальных и эстетических интересов неизменными для писателя остаются культурные константы, и одна из самых прочных среди них – пушкинский вектор.

Ключевые слова: А. И. Куприн, А. С. Пушкин, пушкинизм, влияние, мотив, текстологический анализ.

Пик научного интереса к творчеству А. И. Куприна, кажется, давно пройден. Максимальный исследовательский интерес – и по содержательным, и по количественным характеристикам – к Куприну фиксируется в 60–70-х гг. XX в. Но и сейчас время от времени появляются отдельные статьи [15; 16; 20] и работы диссертационного формата [2; 18], свидетельствующие о значимости художественных достижений писателя, чье имя постоянно повторяется в ряду представителей реалистического направления русской литературы начала века: И. Бунина, М. Горького, Л. Андреева, В. Вересаева и др.

Целью данной **статьи** является изучение вопроса о присутствии в художественном мире Куприна А. С. Пушкина, поклонение таланту которого сохранялось у Куприна на протяжении всего творческого пути. Реализовать эту цель попытаемся через текстуальный анализ прозы Куприна, что и составляет задачу работы. Актуальность заявленной темы объясняется, в частности, тем, что ни в одной из известных работ, даже в таких глубоких и обстоятельных, как монографии, учебные пособия и статьи Ю. В. Бабичевой, А. А. Волкова, Л. А. Колобаевой, Л. В. Крутиковой, Н. Е. Крутиковой, О. Н. Михайлова, А. Г. Соколова, Л. П. Трофимовой и др., этот вопрос даже не сформулирован, хотя особенности жанра и стиля прозы Куприна не один раз соотносились с традициями Л. Н. Толстого [3; 4], Н. В. Гоголя [6] и других авторов – предшественников и современников Куприна. Между тем наличие органической связи прозы Куприна и других художников слова отмечали уже современники писателя: “Его [Куприна. – Н. П.] простой, не умни-

чающий, а умный рассказ, его наблюдательность, его внимание и уважение к обыденному – все это соединяет его перо с большими старыми мастерами русского слова” [14, с. 424], – писал В. В. Розанов.

Едва ли не единственным исследователем, акцентировавшим момент присутствия пушкинского слова в художественном мире Куприна, была А. А. Хван, в чьей кандидатской диссертации, защищенной чуть больше десяти лет назад, параллельно с рассмотрением философской концепции Эроса в творчестве И. А. Бунина и А. И. Куприна затрагивается вопрос о влиянии пушкинских образов и мотивов на художественную структуру некоторых произведений Куприна.

Между тем и собственные признания Куприна, и воспоминания людей, близко знавших писателя, свидетельствуют о том, что он с юности и до конца своих дней трепетно и любовно относился к пушкинскому творчеству, многие тексты знал наизусть и часто цитировал. Так, прекрасный знаток творчества Куприна Л. П. Трофимова замечает: “В число любимых писателей Куприна входят Л. Толстой, Чехов, Горький, Гамсун, А. Дюма, Оскар Уайльд. Кумиром всей его жизни был гармонический Пушкин” [17, с. 142]. Или у другого автора, лично знавшего Куприна, читаем: “Это был человек удивительной душевной тонкости, чутко реагирующий на прекрасное, влюбленный в Пушкина, в цветы, в море, в русский лес, боготворящий женскую красоту...” [19, с. 174]. Ученые опираются и на свидетельства членов семьи писателя: “Духовной поддержкой для Куприна служат произведения любимых писателей – А. С. Пушкина, Л. Н. Толстого, которые

приобщают его к России, к жизни родного народа. Вспоминая отца в этот период, К. А. Куприна писала: “Сидя рядом с портретом Л. Толстого, с которым он никогда не расстанется, он сам себе читает Пушкина или Толстого наизусть...”. Толстой для Куприна, как Пушкин и Репин, является олицетворением величия, мощи, талантливости русского народа [3, с. 181–182]. То есть в известном смысле Пушкин для Куприна – это рифма к гармонии жизни, выразительное и вербализованное ее средоточие, Пушкин включен в общую систему того, что, пожалуй, всякий художник отнесет к эстетическому идеалу, к прекрасному в жизни. Причем в некоторых произведениях, как, к примеру, в “Игрушке”, устами одного из персонажей, выступающего как “alter-ego” автора, прямо говорится о пушкинских стихах: “...он <...> сделал надпись из своего любимого поэта [курсив наш. – Н. П.]: “Что прошло, то будет мило” [8, с. 325]. Можно предположить, что автор привел цитату, именно цитату, поскольку в тексте приведенные слова выделены графически, по памяти, несколько искажив слова из пушкинского стихотворения “Если жизнь тебя обманет...”: “Что пройдет, то будет мило” [12, с. 96].

Пушкинизм у Куприна обнаруживается как некий эстетический код, пронизывающий все уровни поэтики его художественных текстов: и образность, и характеристики персонажей, и мотивы. Так, нередко возникающий в произведениях Куприна мотив карточной игры, особенно очевидный в повести “Впотьмах” и рассказе “Счастливая карта”, логично, на наш взгляд, было бы соотнести с пушкинской “Пиковой дамой”, где этот мотив выступает в качестве одного из важнейших сюжетообразующих, одного из семантических центров содержательного плана повести. Если учитывать репертуар чтения и литературные пристрастия Куприна, то с большой долей вероятности можно утверждать, что инвариантной основой его рассказа “Счастливая карта” стала именно пушкинская “Пиковая дама”, а не известные в русской литературе допушкинского периода упоминания карточной игры как важной культурной реалии в произведениях В. Майкова и Г. Державина или более поздних Н. Гоголя и Ф. Достоевского. “Рассматривая различные сюжетные тексты, мы легко убеждаемся в сводимости их к некоторому, поразительно ограниченному, количеству инвариантных сюжетов, – замечал Ю. М. Лотман. – Эти сюжеты не только повторяются в самых разнообразных национальных культурах, но и, проявляя исключительную устойчивость, пронизывают литературные тексты от древнейших реконструируемых мифов до повествований XX в.” [10, с. 389]. По мнению авторитетного ученого, исходный текст может подвергаться разного рода деформациям и трансформациям, а пути художественного функционирования отдельной темы становятся формами моделирования

пространства, внутренней структуры коллектива или природы конфликтов (причем разновидностью последней формы считается игра). Солидаризуясь с выводами Ю. М. Лотмана, убедительно поддерживающими нашу гипотезу, напомним и следующее его уточнение: “Уже во второй половине XVIII в. сложился литературный канон восприятия “случая”, “карьеры” как результатов непредсказуемой игры обстоятельств, капризов Фортуны” [10, с. 397].

При попытке даже фрагментарного соотнесения текстов “Пиковой дамы” Пушкина и “Счастливой карты” Куприна заметны характерные содержательные совпадения. Сравним: у Пушкина: “Однажды *играли в карты* у конногвардейца Нарумова. Долгая *зимняя ночь* прошла незаметно; сели ужинать в пятом часу утра. <...> – *Германн немец*: он расчетлив, вот и все!” [13, с. 233–234]. “– *Случай!* – сказал один из гостей. – *Сказка!* – заметил Германн” [13, с. 236].

У Куприна: “*Игра кончилась*. <...> Было часов около восьми *зимнего утра*, и при его сером свете желтые огни оплывших свечей горели как на дневной панихиде. <...> В ответ на замечание собеседника *Миллер* лениво зевнул. Минуты две спустя он сказал: “Этому *немцу* такое дурацкое счастье валит...” <...> бываю изредка такие *случаи*... Необъяснимые, ужасные *случаи*...” [9, с. 370–372].

Курсивом мы выделили абсолютные совпадения, наблюдаемые в двух текстах: сюжетной пружиной в обоих случаях является карточная игра, время развития сюжетного действия – зима, и как особенно характерная параллель видится указание национальности одного из персонажей – немец.

Чрезвычайно важными и интересными представляются наблюдения о “сцеплении” двух начал в творчестве писателя – книжного и жизненного [11, с. 111]: жизненные наблюдения и опыт Куприна могут, как камертоном, проверяться звучанием пушкинского художественного мира. Именно такие акустические переключки слышны в рассказе “Счастливая карта”.

Тайны характера, скрытые переживания человека, не надуманные, а реальные, всегда в центре писательского интереса. Однако “интерес к внутреннему миру у Куприна проявляется по-особому. Его привлекает все непонятное, непостижимое в человеческой психике, ее подсознательные, стихийные силы. Любовь в понимании писателя – чувство неосознанное, стихийное, не подвластное разуму. Это чувство, сильное, непреодолимое, часто приводит купринских героев к физической гибели, но оно же возносит их на пьедестал самой высокой поэзии” [17, с. 143]. Соединив все встречающиеся в текстах Куприна отсылки к пушкинскому творчеству, нельзя не заметить, что такие переключки зачастую выступают как знак художественной реализации темы любви. Любовь и смерть, по мысли В. Этова, – “эстетические

мерила" человека в мире Куприна [21, с. 201]; более того, любовь, особенно бескорыстная, самоотверженная, идеальная любовь, для него – одна из величайших "тайн" человека [21, с. 206].

Частный вариант индивидуальной авторской трактовки тем любви и смерти просматривается в рассказе Куприна "Сентиментальный роман", который А. А. Хван считает, безусловно, навеянным пушкинским стихотворением "Безумных лет угасшее веселье" [18, с. 5] и дополнительным подтверждением такого влияния называет развитие описания жизни в разнотипных текстах по элегической форме. В рассказе Куприна шопенгауэровский пессимизм естественным образом рифмуется с мыслями о смерти: в книге Шекспира, когда-то читаемой вдвоем, сейчас, в преддверии смерти, оказываются значимыми и многоговорящими страницы, на которых остались "отметки резкие ногтей" [9, с. 486]. В тексте рассказа приведенные слова взяты в кавычки. В примечаниях к изданию отмечается: "...неточная цитата из VII главы "Евгения Онегина" А. С. Пушкина" [9, с. 587]. Слова эти, впрочем, настолько известны, что вряд ли нуждаются в атрибуции. Далее следуют уточнения и дополнительная информация о публикации рассказа: "Впервые [опубликован. – Н. П.] – в газете "Одесские новости", 1901, № 5195, 26 января, под названием "Больничный цветок", с подзаголовком "Из женских писем". В незначительно измененной редакции под названием "Сентиментальный роман" и без подзаголовка рассказ был опубликован в журнале "Родная нива", 1905, № 15, 9 апреля.

В газетном тексте рассказу был предпослан эпиграф:

И может быть, на мой закат печальный
Блеснет любовь улыбкою прощальной.

А. С. Пушкин

Подготавливая рассказ в 1905 г. для журнала "Родная нива", Куприн снял эпиграф..." [9, с. 586–587].

Можно предположить, что, тщательно обрабатывая окончательную журнальную редакцию, Куприн сознательно снял эпиграф, потому что в виде не прямой, но вполне узнаваемой цитаты, в несколько измененном виде слова пушкинской "Элегии" включены в текст рассказа: "И все-таки эта любовь, блеснувшая на мой печальный закат, была так ясна, так нежна, так болезненно-прекрасна!" [9, с. 488]. Как угадывается в приведенных словах тональность будущего "Гранатового браслета"!

Сходная ситуация наблюдается и в истории публикации рассказа "Осенние цветы". В последнем, прощальном письме к любимому герою вспоминает об их отношениях, трепетных и целомудренных: "И все-таки наша короткая встреча уже начинается в моем воображении одеваться дымкой какой-то нежной, тихой, поэтической, покорной грусти. Знакомо ли вам

это чудное стихотворение Пушкина: "Цветы осенние милей роскошных первенцев полей... Так иногда разлуки час живее самого свиданья..." [9, с. 508]. В комментариях читаем: "Впервые – в газете "Одесские новости", 1901, № 5239, 13 марта под названием "Астры", с подзаголовком "Из женских писем". В незначительно измененной редакции под названием "Осенние цветы" рассказ был опубликован в журнале "Родная нива", 1906, № 1, и в журнале "Жизнь", 1907, № 4. <...> "Цветы осенние милей..." – неточная цитата из стихотворения А. С. Пушкина "Цветы последние милей" [9, с. 588–589]. Но в приводимой в рассказе цитате, если посмотреть с текстологической строгостью, сразу две неточности, поскольку у Пушкина "Живее *сладкого* свиданья" [12, с. 101]. Вновь напрашивается предположение о намеренном искажении пушкинских слов: в рассказах раннего периода творчества Куприна почти полностью отсутствуют описания чувственной стороны любви, поэтому более значимым оказывается не столько "сладкое свиданье", сколько сам факт свиданья. Отступления от пушкинского текста способствуют поддержанию лирической интонации повествования и формируют у читателя иллюзию восприятия – "из женских писем". Написанное от имени молодой женщины письмо исключало описание физических достоинств предмета страсти с почти гастрономическим упоением изголодавшегося человека, натуралистических подробностей свидания, входивших тогда в литературную моду.

Астры упоминаются в рассказе как бы походя – "и только на клумбах, над поникшими, пожелтевшими стеблями других цветов, ярко цветут осенние астры и георгины" – и только один раз. Действительно, для названия рассказа астры явно не подходили. Да еще если бы не это "*и георгины*"... Вне ряда однородных подлежащих, взятое изолированно название осенних цветов – астры – было бы очевидным намеком на угасшие, увянувшие чувства героев рассказа, но соединительный союз размыкает контактную связь слова "*астры*" с названием произведения. Рассказ вполне мог быть назван "Розы", поскольку о розах гораздо более внятно сказано в тексте. Но розы – слишком традиционно, шаблонно, а еще и в сочетании с прилагательным "последние" – получается слишком жеманно, слезливо, уж явно "Из женских писем". А вот пушкинские строки, в которых, возможно, умышленно допущена неточность (осенние цветы – они же и есть последние) создают дополнительный эмоциональный обертон.

Писатель, чьи юные годы были тесно связаны с армией, не мог не обозначить своего к ней отношения: изображение армейской жизни, характеры "портупейных" людей – от рядовых до высшего офицерства – достаточно часто встречаются в текстах Куприна и зачастую

имеют не просто критический, а обличающий характер (повести “Поединок” и “На переломе (Кадеты)”, роман “Юнкера”, многочисленные рассказы и очерки), что дало основания Г. М. Краевской сделать справедливый вывод о том, что “царская армия представлена как воплощение враждебного писателю...” [7, с. 67]. Обращаясь к едва ли не самому известному тексту Куприна, повести “Поединок”, Л. А. Колобаева резюмирует: “Несостоятельность претензий военного сословия на особую роль – защитников и хранителей национальной чести – показана Куприным многопланово: это отчуждение офицерства от мира невоенного, штатского; измучивающее представление офицеров о личной чести; отчуждение от национальной культуры, от отечественной истории. Особую роль здесь выполняет эпизод, когда бюст Пушкина превращен офицером Веткиным в мишень. <...> это образ-символ, образ офицерства – антикультурной силы [5, с. 106]. Расширяя приведенные наблюдения, отметим, что антитестичным образом-символом, символом культуры служит образ искусства, человека творческого, олицетворяемого у Куприна Пушкиным.

Известно, что Куприн с рыбаками ходил в море, с водолазами спускался на дно, с авиаторами поднимался на воздушном шаре и аэроплане в небо [5, с. 30]. Высокая интенсивность, широкая амплитуда и настойчивость поисков знания жизни, людей, новых впечатлений – самоочевидный факт. Однако в ситуации обновления и насыщения социальных и эстетических интересов неизменными для писателя остаются культурные константы, и одна из самых прочных среди них – пушкинский вектор.

Список использованной литературы

1. Бунин И. А. Публицистика 1918–1953 годов / И. А. Бунин ; под общ. ред. О. Н. Михайлова. – Москва : Наследие, 2000. – 640 с.
2. Даракчі М. І. Повість О. І. Купріна “Суламіф”: інтертекстуальні виміри : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. І. Даракчі. – Дніпропетровськ, 2014. – 20 с.
3. Каштанова И. А. Творческое освоение А. И. Куприным идейно-эстетических принципов Л. Н. Толстого (“Казак” и “Юнкера”) / И. А. Каштанова // Толстовский сборник. Доклады и сообщения XII Толстовских чтений. – Тула : ТГПИ им. Л. Н. Толстого, 1973. – Вып. 5. – С. 181–191.
4. Кипко Ю. В. О творческом освоении А. И. Куприным романтических традиций поэтики Л. Н. Толстого / Ю. В. Кипко // Толстовский сборник. Доклады и сообщения XII Толстовских чтений. – Тула : ТГПИ им. Л. Н. Толстого, 1973. – Вып. 5. – С. 192–203.
5. Колобаева Л. А. Концепция личности в русской литературе рубежа XIX–XX вв. / Л. А. Колобаева. – Москва : Изд-во МГУ, 1990. – С. 89–114.
6. Краевская Г. М. Традиции Н. В. Гоголя в творчестве раннего А. И. Куприна / Г. М. Краевская // Вопросы русской литературы. – Львов : Вища школа, 1984. – Вып. 2 (44). – С. 78–84.
7. Краевская Г. М. Цвет и его функция в повести “Поединок” А. И. Куприна / Г. М. Краевская // Вопросы русской литературы. – Львов : Вища школа, 1989. – Вып. 1 (53). – С. 67–74.
8. Куприн А. И. Собрание сочинений : в 6 т. / А. И. Куприн. – Москва : ГИХМ, 1957. – Т. 1. – 590 с.
9. Куприн А. И. Собрание сочинений : в 6 т. / А. И. Куприн. – Москва : ГИХМ, 1957. – Т. 2. – 591 с.
10. Лотман Ю. М. “Пиковая дама” и тема карт и карточной игры в русской литературе начала XIX века / Ю. М. Лотман // Избранные статьи : в 3 т. – Таллинн, 1992. – Т. II. – С. 389–415.
11. Полоцкая Э. Реализм Чехова и русская литература конца XIX – начала XX века (Куприн, Бунин, Андреев) / Э. Полоцкая // Развитие реализма в русской литературе. – Москва, 1974. – Т. 3. – С. 110–138.
12. Пушкин А. С. Собрание сочинений : в 10 т. / А. С. Пушкин. – Москва : ГИХЛ, 1959. – Т. 2. – 799 с.
13. Пушкин А. С. Собрание сочинений : в 10 т. / А. С. Пушкин. – Москва : ГИХЛ, 1959. – Т. 5. – 663 с.
14. Розанов В. В. О писательстве и писателях / В. В. Розанов. – Москва : Республика, 1995. – 735 с.
15. Скубачевская Л. А. Специфика и функции мотивов в очерке “Тишина” из цикла А. И. Куприна “Листригоны” / Л. А. Скубачевская // Вісник Харківського нац. ун-ту. Серія “Філологія”. – Харків, 2004. – Вип. 40. – № 627. – С. 148–161.
16. Соловьев А. Н. Развитие читательской активности. К изучению повести А. И. Куприна “Поединок” / А. Н. Соловьев // Русская словесность. – 2002. – № 6. – С. 20–25.
17. Трофимова Л. П. Эстетический идеал А. И. Куприна и психология его личности (к вопросу о романтических тенденциях в творчестве писателя) / Л. П. Трофимова // Вопросы истории, филологии и педагогики. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1967. – Вып. 2. – С. 137–145.
18. Хван А. А. Метафизика любви в произведениях А. И. Куприна и И. А. Бунина : автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. А. Хван. – Москва, 2002. – 20 с.
19. Ходотов Н. Н. Близкое – далекое / Н. Н. Ходотов. – Москва ; Ленинград : Искусство, 1962. – 328 с.
20. Щербина И. В. Символика розы в рассказе А. И. Куприна “Гранатовый браслет” / И. В. Щербина // Русская словесность. – 2004. – № 4. – С. 40–43.
21. Этов В. Четыре урока Куприна / В. Этов // Лит. учеба. – 1984. – № 4. – С. 199–207.

Статья поступила в редакцию 05.01.2015.

Підмогильна Н. В. Пушкінізм О. І. Купріна

У статті розглянуто питання про вплив на творчість О. І. Купріна Пушкіна, таланту якого Купрін поклонявся протягом усього творчого шляху. Пушкінізм Купріна виявляється як деякий естетичний код, що пронизує всі рівні поетики його художніх текстів: і образність, і характеристики персонажів, і мотиви. Висока інтенсивність, широка амплітуда й наполегливість пошуків знання життя, людей, нових вражень – очевидний факт. Однак у ситуації оновлення й насичення соціальних та естетичних інтересів незмінними для письменника залишаються культурні константи, і одна з найбільш сталих серед них – пушкінський вектор.

Ключові слова: О. І. Купрін, О. С. Пушкін, пушкінізм, вплив, мотив, текстологічний аналіз.

Podmogilnaya N. A. I. Kuprin's Pushkin

The purpose of this article is to examine the question of the presence of A.S. Pushkin in Kuprin's literary world, whose worship talent Kuprin was worshipping throughout his career as a writer. To achieve this aim a textual analysis of Kuprin's prose is applied. The relevance of the topic can be explained, in particular, by the fact that none of the known works devoted attention to this question, although the features of the genre and style of Kuprin's prose was not once correlated with the traditions of L. Tolstoy, N. Gogol and other Kuprin's predecessors and contemporaries.

It is proved that Pushkin was for Kuprin a kind of a rhyme to the harmony of life, its expressive and verbalized focus, Pushkin was included in the overall system of what every artist might treat an aesthetic ideal of the beautiful in life. Kuprin's Pushkin is detected as a certain aesthetic code, penetrating all levels of the poetics of literary texts, imagery, characters and motives. Thus, the often encountered in Kuprin's works motive of card game, especially evident in the stories "Darkness" and "Lucky card", can be rightfully correlated with Pushkin's "Queen of spades", where this motif acts as a major plot, one of the semantic centers of the story's meaning. Given Kuprin's preferences in reading and literary tastes, with high probability we can say that Pushkin's "Queen of spades" was an invariant basis of his story "Lucky card". By fragmentary correlating the texts "Queen of spades" by Pushkin and "Lucky card" by Kuprin noticeable characteristics of meaningful coincidences were discovered.

The mysteries of one's character, hidden human emotions, not flimsy, but real, are always at the center of literary interest. Combining all references to Pushkin's creative work found in the texts by Kuprin, it must be noted that such allusions often act as a sign of artistic realization of the love theme. A special version of the author's individual interpretation of the themes of love and death is considered in Kuprin's story "A sentimental novel", which is inspired by Pushkin's poem "Elegy". In the story Kuprin's Schopenhauerean pessimism naturally rhymes with thoughts about death.

High intensity, wide amplitude and persistence of seeking knowledge of life, people, new experiences is the self-evident fact. However, in a situation when social and aesthetic interests are updating, some cultural constants remain unchanged for the writer, and one of the most durable among them is Pushkin's vector.

Key words: A. I. Kuprin, A. S. Pushkin, Pushkinism, influence, motif, textual analysis.

ХУДОЖНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КОРОЛЕВИ ЄЛИЗАВЕТИ В ЛІТЕРАТУРІ АНГЛІЙСЬКОГО РЕНЕСАНСУ

У статті висвітлено художні репрезентації постаті Єлизавети Тюдор у поетичних, драматичних та публіцистичних творах англійського Ренесансу. Акцентовано на тому, що література в цілому, яка входить до кола магістральних чинників формування соціальних стереотипів, та прийом метафоризації зокрема, характерний для творчості авторів-єлизаветинців, є основними стимуляторами становлення ідеалізованого реноме англійської монархині.

Ключові слова: Єлизавета Тюдор, стратегії, література англійського Ренесансу, метафори-зація, іконізація.

Серед інтелектуально-творчих стратегій формування суспільних уявлень вагомий роль відіграє мистецтво, зокрема художні твори. Література, на думку представників нового історизму – Стівена Грінблатта, Луї Монроуза та Кетрін Галахер, спроможна виконувати одну з двох важливих функцій – функцію “стримування”, що полягає в збереженні узвичаєних культурних кодів, або, навпаки, функцію “стимулювання”, спрямовану на розкриття культурних кордонів. Переконаючою ілюстрацією вищевикладеної тези постає сформований за безпосередньої участі мистецтва слова образ-імідж королеви Єлизавети I (1558–1603).

На реструктурування цього культурного конструкту й націлена ця наукова розвідка, **метою** якої є виявлення репрезентацій особистості Єлизавети Тюдор у художніх текстах та творах інших видів мистецтва англійського Ренесансу, а також з'ясування специфіки їхньої кореляції з біографічним, історичним і соціополітичним контекстами. Тож актуальність обраної теми полягає в нагальній потребі осмислення значущості артефактів доби Відродження у творенні образу-іміджу Єлизавети I.

Об'єктом дослідження постають п'єси Вільяма Шекспіра, Джона Лілі, Томаса Х'юза, лірика, представлена творами Томаса Вілкеса, Річарда Барнфілда, Чарльза Фітцджерфрі, Едмунда Спенсера, Волтера Релі, Майкла Драйтона, Джона Девіса, Томаса Томкінса, а також музична антологія та візуальні репрезентації постаті англійської монархині.

Предметом безпосереднього аналізу образно-особливості побудови образу-іміджу королеви Єлизавети Тюдор у мистецьких творах.

Методологія дослідження формується на засадах школи нового історизму та гендеристики.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній репрезентовано чималий масив артефактів, які розглянуто в соціокультурному контексті тогочасної доби, сприяючи створенню стереоскопічної візії образу Єлизавети I, а також виокремлено основні аксіологічні матриці, на актуалізації яких вибудовувався імідж англійської монархині.

Єлизавета Тюдор (1553–1603) – одна з найбільш енігматичних постатей у тогочасному історико-літературному ландшафті. Перебуваючи за часів життя під егідою муз Кліо та Евтерпи, вона залишила чимало таємниць, змушуючи як істориків, так і літераторів блукати й сьогодні в лабіринтах домислів у пошуках істини. Сприйняття англійської монархині сучасниками було доволі неоднозначним. Її обожнювали та боялися, її ганьбили поза очі й оспівували у віршах. Єдине, що завжди було незаперечуваним і незаперечним, – це роль Єлизавети в англійській історії. Тож не випадково період її правління став “золотою добою”.

Наслідки перебування при владі цієї особистості виявилися дійсно глобальними не лише для Альбіону, але й для інших держав, позначившись на їх соціокультурному розвитку. Як зазначав британський священник Вільям Ралф Індж (1860–1954), єлизаветинська Англія є однією серед країн, яким людство завдячує найбільше [24].

Єлизаветі довелося очолити деморалізовану країну, доведену Едвардом VI (1547–1553) і Марією Кривавою (1553–1558) до економічного колапсу та знесилену перманентним релігійним протистоянням двох таборів, що ворогували, – католиків і протестантів.

Становище нової вінценосної особи суттєво ускладнювалось нестабільною, напруженою й навіть небезпечною ситуацією на зовнішньополітичній арені. Англію підстерігала загроза вторгнення найсильніших у світі держав – Іспанії та Франції. Крім цього, претенденткою на англійську корону була також правнучка Генріха VII і дружина Франциска II Французького Марія Стюарт, чия кандидатура підтримували Папа римський та державці католицької орієнтації. Відкрито піддаючи сумніву легітимність народження Єлизавети, яка була донькою Генріха VIII від морганатичного шлюбу з Анною Бoleyn, укладеного після розлучення монарха з Катериною Арагонською², вони вважали її

¹ Шлюбнорозлучний процес став важливим приводом для проведення Генріхом VIII антикатолицької політики, націленої на розрив усіх відносин Англії з Римом, визнання коронованої особи головою англійської церкви (Акт про супрематію, 1534) та секуляризацію монастирських маєтків.

узурпаторкою трону. З цієї причини право Єлизавети на престолонаслідування не визнавали й запопадливі адепти католицької віри в самій Англії.

До того ж факт сходження жінки на престол (як Марії, так і Єлизавети Тюдор) викликав негативну реакцію значної частини англійського населення, що пояснювалось дисгармонією очікуваних якостей ідеального правителя з характеристиками, приписуваними жінці патріархатним типом культури. Серед цих характеристик – безрозсудність, легковажність, необачність, боягузтво, нездатність приймати мудрі виважені рішення, а отже, і схильність до підкорення, у результаті чого нівелювався статус жінки як першої керуючої особи. “Жінка народжена бути рабом, – стверджував Дж. Боккаччо, – згідно зі встановленим порядком, лише чоловік... повинен повелівати й правити” [1]. Суголосною є думка англійського середньовічного юриста Джона Фортеस्कю (б. 1394 – б. 1476): жінка не може очолювати державу за жодних умов [цит. за 30, с. 350].

Крім того, майже напередодні процедури коронування Єлизавети вийшов у світ трактат шотландського релігійного реформатора Дж. Нокса “Перший трубний глас проти жахливого правління жінки” (“The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women”, 1558), де прихід до влади будь-якої представниці жіночої статі інтерпретовано як “суперечність природі, прояв зневажливого ставлення до Бога і порушення всезагального ладу...” [26, с. 373].

Втім, значна частина англійського соціуму з радістю вітала нову помазаницю Божу, вбачаючи в постаті Єлизавети ідеальну правительку (“bonus princeps”) ¹, а у її появі на троні – початок “золотого віку” (millennium) ².

Процес такого неоднозначного сприйняття жіночого правління суспільством, орієнтованим на чоловіків, американська дослідниця І. Белл називає “травмою жіночої влади” [15, с. 57–82]. Ця травма, яка виявлялась у нескінченному страху сходження на ешафот (згадаймо сумний прецедент Анни Бoleйн), весь час змушувала Єлизавету ретельно виважувати кожний свій крок на шаховій дошці державного апарату.

Отже, вступивши на престол, королева вирішила терміново зміцнити власні позиції й забезпечити законодавче закріплення абсолютної монархії в державі. Тож закономірно, що її політичне правління ознаменувалося створенням гнучкого виконавчого державного апарату, збереженням парламенту й цілковитим підкоренням інституту церкви державі.

Єлизавета мала необмежену владу в церковних справах, що підтверджувалось у двох

статутах – Акті про супрематію (An Act for restoring to the crown the ancient jurisdiction over the state ecclesiastical and spiritual) і Акті про уніфікацію богослужіння (An Act for the Uniformity of Publick Prayers; and Administration of Sacraments, and other Rites and Ceremonies: And for the establishing the Form of Making, Ordaining, and Consecrating Bishops, Priests, and Deacons in the Church of England) ³, прийнятих під час парламентської сесії у 1559 р. Очоливши англійську церкву, Єлизавета спрямувала всі сили на досягнення релігійного компромісу й водночас на те, щоб забезпечити своєму народу *via media*. Заради “встановлення згоди й спокою в королівстві”, – проголосив у парламенті в 1559 р. лорд-хранитель королівської печаті сер Ніколас Бекон, – Єлизавета має на меті “привести весь народ до сповідання єдиної релігії” [цит. за 3].

Релігійна позиція королеви значною мірою сприяла зростанню національної самосвідомості англійців та виникненню концепту обраності англійського народу. Відомий пуританський священик Дж. Стаббз у трактаті “Відкриття зяючої прірви” (“The Discovery of a Gaping Gulf”, 1579) називає свою націю богообраною [38]. Інший тогочасний громадський діяч Дж. Ейлмер у “Гавані для віруючих і вірних підданих” (“An Harborowe for Faithful and Trewe Subjectes”, 1559) акцентує увагу на тому, що Бог є англійцем, а Англію метафорично називає “цнотливою матір’ю другого народження Христа” [13, с. 4]. Один із релігійних публіцистів Т. Картрайт висловлює подяку Богові за те, що він довірив Євангеліє саме англійській нації [19], а відомий літератор Дж. Лілі заявляє, що “живий Бог – це тільки англійський Бог” [29].

За таких обставин факт перебування Єлизавети на вершині політичного Олімпу та церковної ієрархії поступово починав сприйматися і елітою, і народом як богоугодна справа, а разом з тим як явище цілком прийнятне та позитивне. Сама монархія в одному з листів до Есекса відзначала, що “королі мають честь називатися земними богами” [цит. за 11, с. 62].

Єпископ Джуел у “Відповіді на папську буллу” ⁴ констатував: “Бог дав нам королеву Єлизавету, і разом з нею приніс нам... такий довготривалий мир, який рідко відчували в Англії раніше” [цит. за 25, с. 158]. Цю позицію підтримував Дж. Ейлмер, дискутуючи з памфлетом Дж. Нокса. Для того, щоб вивести дискусію на новий рівень узагальнення, апологет елізаветинської релігійної політики Дж. Ейлмер обрав виразні когнітивні метафори, пов’язані з концептом світла, і цікавий риторичний прийом запитань-відповідей: “Хто приніс світ Слова Божого

¹ Так називав її, наприклад, протестантський літератор Джон Бейл у латиномовному каталозі “Scriptorum Illustrium maioris Brytannie Catalogus” (1559).

² Це передбачення вперше висловив хроніст Роберт Кроулі [див.: 10, с. 19].

³ “Акт про одноманітність богослужіння” – закон, відповідно до якого було визнано церков незалежною від Риму, відновлено єдиний службеник “Книгу загальних молитв” 1552 р. та введено літургію англійською мовою.

⁴ Булла, видана у 1570 р. папою Пієм V, про відлучення Єлизавети від церкви.

в Англію? – Жінка. Хто в наш час знову запалює свічку істинної віри, котру задули? – Жінка” [13].¹

Досягнення Єлизавети в політичній, релігійній та інших сферах життя, зумовлені такими рисами її характеру, як освіченість, практичність, обережність, бережливість, цілеспрямованість і проникливість, сприяли тому, що очолювана нею держава успішно просувалася до національної консолідації, економічного прогресу, посівши, зрештою, позицію лідера на політичній карті Європи.

Сьогодні деякі феміністично орієнтовані автори пов'язують успіхи королеви Єлизавети Тюдор та процвітання Англії у другій половині XVI ст. зі статтю королівської персони. На думку Б. Картленд, приміром, “саме особистість жінки та жіноча мудрість обрали таких блискучих радників; саме жіночий характер згуртував в одне ціле націю, пройняту ентузіазмом і патріотизмом, а жіноча відвага пронесла країну крізь усі небезпеки до тріумфу” [4]. Завдяки успішному правлінню жінки-монарха виникла навіть візія Європи як фемінного континенту [22, с. 24].

Хоча, за словами Жана Кальвіна, жінка є “прокляттям і карою не меншою, ніж рабство”, така оцінюваність не поширювалась на королеву Англії, до якої ставились як до жінки, наділеної унікальними властивостями [цит. за 12, с. 327]. У ній вбачали “національний талісман”, “символ протестантизму і перемоги над злом” [12, с. 326].

Усе це закладало надійний фундамент для формування ідеалізованого іміджу англійської королеви. Важливу роль у цьому процесі відіграла метафоризація, до якої долучилися і придворні інтригани, і талановиті літератори. Міцним важелем цієї метафоризації стала ідея самої Єлизавети про “містичний союз між монархинею й державою”, в результаті якого королева набула статусу діви [7, с. 7]. “Задля слави Божої, задля блага держави, – говорила вона, звертаючись до членів парламенту, – я вирішила непорушно зберігати обітницю цнотливості. Погляньте на мій державний перстень, – ним я вже засваталася з чоловіком, якому незмінно буду вірною до могили... Мій чоловік – Англія, діти – мої піддані...” [21].

Особистість монархині стала прототипом образу жінки-ікони, який популяризувався єлизаветинською поезією. Основними смисловими конституентами образної парадигми жінки-ікони були концепти цноти, величі й божественності, які структурували семантичне ядро міфологеми “Єлизавета – королева діви”.

Мотив цнотливості королеви знаходив різноманітні маніфестації в єлизаветинській поезії, увиразнюючись низкою метафоричних си-

мволів, серед яких: Веста, Діана, Астрейя, королева-діва, весталка та ін. Римська богиня Веста – діва-покровителька домашнього вогнища – незрідка згадується у творах англійських пізньоренесансних авторів, коли йдеться про апологетику єлизаветинського правління. Показовими є, приміром, рядки зі “Сна літньої ночі” Вільяма Шекспіра, в яких, вочевидь, йдеться про Єлизавету: “A fair vestal thronèd by the west”, “the imperial vot’ress passèd on, / In maiden meditation, fancy-free” (“A Midsummer Night’s Dream”, II. 1) [35].

У мадригалі Томаса Вільяма “As Vesta was from Latmos hill descending” образна картина спрямована на відображення переваг королеви-Диви над богинею Вестою:

As Vesta was from Latmos hill descending,
she spied a maiden Queen the same ascending,
Attended on by all the shepherds’ swain,
to whom Diana’s darlings came running down amain,
First two by two, then three by three together,
Leaving their goddess all alone hasted thither;
And mingling with the shepherds of her train,
with mirthful tunes her presence entertain [41].

В епіграмі Р. Барнфілда репрезентовано два жіночі образи – богині Вести, підданцем якої автор є за народженням, та його коханої, що підкорила поета своєю красою:

One name there is, which name above all other
I most esteeme, as time and place shall proue:
The one is Vesta, th’ other Cupid’s mother,
The first my Goddess, the last my loue;
Subiect to Both I am ; to that by birth;
To this for beautie ; fairest of the earth [14, с. 64].

Чарльз Фітцджеральд (1575? – 1638) у поемі “Сер Френсіс Дрейк” називав королеву “божественною Елізою” [цит. за 31, с. 148], а у творі Томаса Ханта “Hark! Did ye ever hear” [23] вона поставала як неперевершене божество:

O most divine,
O most divinely ditted:
a queen and song
most excellent,
most excellently fitted.
I never saw,
I never saw a fairer,
I never heard a rarer.

Доволі яскраво концепт королеви-діви представлено у творах Е. Спенсера, який називав її і прекрасною Елізою, і янголом, і повелителькою пастухів, і Сирінкс (“The Shepherde’s Calendar”, 1579) [35], і королевою фей Глоріаною, і Бельфебою, і Бритомартіс, і Марсіллою, і Уною (“The Faerie Queene”, 1590–96) [36].

Міфологізація образу Єлизавети спостерігається й у листі одного з її фаворитів мореплавця, письменника та філософа Волтера Релі до Роберта Сесіла: “Я, котрий мав можливість бачити, як вона скаче верхи, подібно до Олександра, полює, як Діана, ступає, як Венера, нагадуючи німфу, коли слабкий вітерець грає її білявим волоссям біля ніжних щік, чув, як вона

¹ Хоча сам Дж. Ейлмер був упевнений у природному підкоренні жінок чоловікам, про що свідчить така сентенція: “Жінка може стати магістратом, але вдома вона все одно повинна бути слухняною дружиною” [цит. за 18, с. 122].

співає, як янгол, та грає, як Орфей..." [цит. за 42, с. 215].

Культурний конструкт "Єлизавета – цнотлива королева", що мав політичне підґрунтя, набував з плином часу все більшої популярності. Тож не дивно, що вшанування Венери, характерне для середньовічної куртуазної культури¹ і ренесансної любовної лірики, на сторінках літературних творів єлизаветинців усе частіше поступалося місцем оспівуванню Діани. Великої популярності набула метафорична формула "красою – Венера, діяннями – Діана", яка незрідка зустрічалася і у віршованих, і у прозових творах. Яскравим взірцем алегоричної поезії, присвяченої Єлизаветі, слугує, приміром, вірш В. Пелі "The Shepherd's Praise of his sacred Diana" (before 1593):
Praised be Diana's fair and harmless light;
Praised be the dews wherewith she moistens the ground;
Praised be her beams, the glory of the night;
Praised be her power, by which all powers abound [32].

Замість теоніму "Діана" (Diana) інколи використовували його синонімічні варіанти, а саме "Артеміда" (Artemis), "Цинтія" (Cynthia)², "Селена" (Selene), "Феба" (Phoebe), "Стелла" (Stella) [див.: 28, с. 15]. За частотністю вжитку пріоритет належить імені "Цинтія", яке вживали і В. Пелі, і Е. Спенсер, і Р. Барнфілд, і М. Драйтон та ін. Прикметно, що важливою рисою Цинтії є її недосяжність для простого смертного. Саме такою постає вона у поемі колишнього фаворита В. Пелі "Океан до Цинтії", де описано страждання ліричного героя, який втратив прихильність своєї вінченосної коханої [33].

Про велич та недоступність Цинтії, в яку закохався пастух, розповідається також у комедій-масці Дж. Лілі (1554? – 1606) "Ендіміон" ("Endymion", 1591)³. Дослідники Н. Дж. Хелпін (1843), Дж. П. Бейкер, Р. Ворвік Бонд, Ф. Дж. Флі, А. В. Ворд та Ф. Е. Шеллінг дотримувались точки зору, згідно з якою "Ендіміон" є ретранслятором алегорії кохання графа Лейстера (Leicester) до Єлизавети [див.: 27].

Міфологічний антропонім "Цинтія" ("Діана") і спродукована ним семантика доволі часто виступали "прямою метафорою королівського двора" [6, с. 251].

Перелік апологетичних кліше, що номінували Єлизавету, збагатився після перемоги англійського флоту над непереможною Армадою: англійська королева здобула всесвітнє визнан-

ня, що зафіксувала метафора "володарка моря" ("The Lady of the Sea"). Французький історик і поет Т. А. д'Обіньє (Theodore Agrippa d'Aubigne 1552–1630) у "Трагічних поемах" ("Les Tragiques", 1616) назвав Єлизавету "великою царицею морських просторів", судна якої витримують усі битви: "Tes triomphantes nefes vont te faire nommer, / En tournoyant le tout, grand Reine de la mer" [цит. за 34, с. 356]. Як бачимо, семантичний спектр образу королеви розширювався за рахунок актуалізації концепту влади та акцентування уваги на силі й могутності.

Велику роль у єлизаветинській іконографії відіграла зворушлива та натхненна промова Єлизавети в Тілбері [3]. Сидячи на білому коні у білосніжному костюмі, срібній кирасі й шлемі з плюмажем, англійська монархиня звернулася до підданих з такими словами: "...У мене тіло слабкої та немічної жінки, але я маю серце й мужність короля, короля Англії, і я з огидою думаю про Герцога Парми, Короля Іспанії або якогось іншого європейського державця, який наважиться порушити кордони мого королівства; захищаючи його, присягаюсь вам моєю честю, я сама візьмусь за зброю, сама стану і вашим воєначальником, і вашим суддею, і тим, хто належно оцінить вашу доблесть у бою" [цит. за 12, с. 453–454]. Тож, як бачимо, Єлизавета використовувала не лише суто жіночу емблематику, але й при нагоді вдавалася до акцентування маскулінних рис, необхідних для державця. І її вбрання під час вищенаведеної промови, і вербальна декларація сили, відваги, рішучості спрямовувалися на те, щоб викликати в реципієнтів відчуття захищеності: фемінні характеристики поступалися місцем атрибутам, важливим для іміджу монарха як батька нації, захисника народу, справедливого судді.

Під час морських рейдів англійського флоту особливої популярності в літературних текстах набули артурівські ремінісценції, які "пронизували всю ідеологію правління" королеви [5]. П'єса Томаса Х'юза "Поневіряння Артура" (Thomas Hughes's The Misfortunes of Arthur, 1588), приміром, починається й закінчується дифірамбами на честь Єлизавети, яка, слідом за королем Артуром, змогла забезпечити періоду свого правління репутацію "золотого віку" [див.: 39, с. 232].

Після розгрому іспанського флоту Єлизавету представляли також і в образі Астреї⁴, тобто богині, яка забезпечуватиме справедливий лад життя як на суші, так і на морі. За грецькою міфологією, Астрея, яка проживала серед людей золотого віку, була вимушена покинути землю через людські ваді та піднятися до небес. Доволі цікавим у цьому плані є акровірш Джона Девіса "Гімн Астреї" ("Hymns of Astraea", 1599), за першими літерами кожного рядку якого утворюється словосполучення "ELISA BETHA REGINA". Автор описує монархиню як діву, яка,

¹ У деяких артефактах Середньовіччя спостерігається прямий зв'язок культу Венери з підвищеною концентрацією на репродуктивному потенціалі людини та символізації еротики. Еротичною тематикою просякнута, приміром, мініатюра, наведена серед ілюстрацій до видання: Keen M. Chivalry. Yale Univ. Press, 1990, P. 117. У центрі мініатюри міститься зображення Венери, від геніталій якої розсіюються промені, спрямовуючись до вуст рицарів Круглого Столу на чолі з королем Артуром [6, с. 270].

² Вважається, що гора на о. Делос (місці народження Аполлона й Артеміди) мала назву "Цинтус" [див.: 28, с. 15].

³ Сама Єлизавета була глядачем цієї п'єси у Гринвічі 1588 р. під час Стрітіння Господнього.

⁴ Астрея часто вшановувалась єлизаветинцями під ім'ям сузір'я Діви (Virgo).

спустившись з небес, “повернула золоті дні на радість всього світу” (“Hath brought again the golden days, / And all the world amended”) [цит. за 17, с. 10].

Уподібнення англійської королеви богині Астреї знаходимо також у діалозі Мері Сідні (“A Dialogue between two shepherds, Thenot and Piers, in praise of Astrea, made by the excellent Lady, the Lady Mary Countess of Pembroke at the Queenes Maiesties being at her house at Anno 15”), в елегії Джона Лейна (John Lane “Elizabeth’s elegy”), у комедії Джона Марстона “Бич акторів” (John Marston “Histriomastix”, 1599?) та ін.

Для того, щоб зробити акцент на божественній сутності Єлизавети, її спроможності вічно відроджуватися, літератори зверталися до образу Фенікса. Майкл Драйтон, приміром, писав у третій еклогі “Ідеї...” (“Idea: The Shepherd’s Garland, Fashioned in nine Eglogs”, 1593):

Beta alone the Phenix is, of all thy watery brood,
The Queene of Virgins onely she:

And thou the Queene of floods shalt be... [20, с. 55–59].

У мадригалі Томаса Томкінса “Fauns and satyrs tripping” ідея невмирущості Фенікса корелює не тільки з особою королеви, але й з її могутністю та славою, які мають бути вічними: “The demigods pray to the Gods supernal; / Her life, Her wealth, Her fame may be eternal” [40].

Поетизація королівської величі, яка поєднувала фемінне начало (цнотливість, чистота, світло) з маскулінним (могутність, відвага, патерналізм), реалізується через рясноту метафор, пов’язаних зі світилами (сонце, місяць – Селена) та природними феноменами (ранкова зоря – Оріана). Так, зокрема, у вірші В. Релі “Благословенним будь відрадний блиск Діани”, який був написаний, коли поет перебував в опалі, висловлюється думка про те, що Діана (Єлизавета) має “божественну міць і спроможна правити бурхливими морями”, здатна стати “справжнім щитом закоханим серцям”, будучи при цьому “зерцалом небесного доброчинства, світлом і благом” [9, с. 261].

Конструювання гендерної ідентичності Єлизавети базувалось виключно на ідеалізації, у неосяжному просторі якої особистість монархині нібито розчинювалась, втрачаючи при цьому чіткі контури своєї тілесної парадигми. Адже в процесі створення митцем ідеального образу жінки, індивідуальність і фізична реальність прототипу мінімізуються, а іноді й зовсім нівелюються. Як зазначає Жан-Поль Десев, “серед пасток, які підстерігають жінок у літературному дискурсі, є така: оспівані поетом, вони втрачають своє індивідуальне існування. Вони є тільки приводом, щоб надати авторові можливість виявити талант; їх убивчий погляд, їх біло-рожевий колір обличчя, їх смертоносний арсенал зваблювання збільшують лише достоїнства чоловіка-жертви, а самі вони зведені до часткових видимостей” [2].

Важливим засобом запровадження в масовій свідомості образу королеви як уособлення

не лише жіночих і чоловічих чеснот, але й божественного начала, виступають поряд з літературою й інші види мистецтва, зокрема музика і живопис. Кожний із 25 мадригалів антології “Тріумфи Оріани” (Triumphs of Oriana), яку по праву можна назвати апофеозом культу монархині у сфері музики, закінчується куплетом: “Then sang the shepherds and nymphs of Diana: / long live fair Oriana” [34, с. 106]. У присутності Єлизавети-Оріани всі земні істоти відчувають дивне піднесення і радість:

At Oriana’s presence each thing smileth.
The flow’rs themselves discover,
Birds over her do hover,
Music the time beguileth,
See where she comes,
with flow’ry garlands crowned,
Queen of all queens reknowned [16].

Цікаво зазначити, що навіть музичний інструмент, який використовували при виконанні ренесансних музичних п’єс, називався “в’юрджинал”. Деякі дослідники, зокрема музикознавець А. Майкапар, вважають, що етимологічно цей термін пов’язаний з англійським “virgin” (незаймана дівчина), тобто відсилає до іміджу королеви Єлизавети, яка вправно грала на цьому інструменті [8, с. 219].

Візуалізація особистості англійської монархині засобами живопису теж сприяла формуванню андрогінного іміджу. “Портрет з пеліканом” символізує цнотливість та самовіддану любов до підданих (Nicholas Hilliard “The Pelican Portrait”, 1575, the National Portrait Gallery, London)¹. На “Портреті із Дичлі” (Marcus Gheeraerts the Younger “Ditchley portrait”, с. 1592) вона втілює владу й мудрість, а на “Портреті з веселкою” (Isaac Oliver “The Rainbow Portrait”, с. 1600, Hatfield House) королева є уособленням сонця, без якого не може бути блага на землі, що підтверджується написом “Non sine sole iris”.

На портретах, де Єлизавета зображена з горностаєм (Nicholas Hilliard “The Ermine Portrait”, 1585, Hatfield House) та з ситом (Quentin Metsys the Younger “The Sieve Portrait”, 1583)², наявна символіка, що відсилає до концепту бездоганної цнотливості. “Портрет з феніксом” (Nicholas Hilliard “The Phoenix Portrait”, 1575, the Tate Gallery, London) свідчить про відродження в Англії “золотого віку” та тріумф вічного життя.

На декількох портретах королеву представлено із земною кулею в руці, що означає мир та верховенство монархині як на суші, так і на морі (Marcus Gheeraerts the Elder “The Peace Portrait”, 1580; an unknown artist, “The Armada Portrait”, 1588, the N.P.G., London та ін.). На ка-

¹ В європейській культурі зображення пелікана символізує жертвовну любов, оскільки в давніх легендах розповідається про те, як цей птах, рятуючи своїх пташенят від голоду, ранив себе та годує їх власною кров’ю.

² Культурна семантика такого предмета, як сито, укорінена в поезії Петрарки. Одна з героїнь його алегорично-дидактичної поеми “Тріумфи” доводить факт своєї непорочності тим, що проносить воду у ситі, не проливаючи її.

ртині Ганса Еворта, який звернувся до міфологічного сюжету (Hans Eworth "Elizabeth & The Three Goddesses", 1569, Hampton Court), англійська монархія постає еталоном як фізичної, так і духовної досконалості: на неї з неприхованою заздрістю дивляться три богині, адже вона перевершує своєю красою Венеру, мудрістю – Мінерву, а цнотливістю – Юнону.

Тож, підсумовуючи, зазначимо, що образ королеви Єлизавети вибудовувався на актуалізації декількох аксіологічних матриць – християнської (Свята Діва, цнотлива королева, світло, жертвовність), міфологічної (Веста, Діана, Цинтія та ін.) та історичної (продовжувач славних традицій короля Артура, відроджувач "золотого віку", захисниця свого народу, гарант справедливості й могутності країни). Безперечно, і сам статус монаршої особи, і реальні здобутки, яких досягла країна за часів її правління, перетворювали Єлизавету в очі її підданих на взірць для наслідування. Це давалося взяти не лише в царині моди, у повсякденних культурних практиках (прихильне ставлення королеви до театру, музики, танців сприяло зростанню популярності цих видів мистецтва), але й у світоглядних стереотипах, у тому числі гендерних.

Створюваний у процесі цілеспрямованої міфологізації імідж королеви Єлизавети був орієнтований на реалізацію суто прагматичних імперативів: піддані мали обожнювати монархію, щиро захоплюватись і пишались нею. Тож не дивно, що фактор гендеру, який з огляду на традиційні патріархатні уявлення мав би перешкоджати формуванню образу "ідеального державця", використовувався вибірково і водночас дуже мудро. Цнотливість королеви, з одного боку, наближала її до сакральних християнських образів, а з іншого – поставала як прояв жертвовності заради своєї держави.

Перебування Єлизавети на англійському престолі й образ королеви-дівки як культурний конструкт сприяли позитивним змінам у ставленні соціуму до жіноцтва в цілому. Оспівувані поетами суто жіночі чесноти монархині ввійшли до формату гендерного ідеалу фемінності.

Список використаної літератури

1. Боккаччо Дж. Ворон / Дж. Боккаччо ; пер. с англ. Н. Фарфель // Жизнь Данте. – Москва : Эксмо, 2006. – С. 251–334.
2. Десев Ж.-П. Неоднозначность литературного дискурса / Ж.-П. Десев // История женщин на Западе : в 5 т. / под общ. ред. Ж. Дюби и М. Перро ; под ред. Н. Земон Дэвис и А. Фарж ; пер. с англ. ; науч. ред. перевода Н. Л. Пушкирева. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. – Т. 3: Парадоксы эпохи Возрождения и Просвещения. – 560с. : ил. – (Гендерные исследования).
3. Ивонин Ю. Е. Властители судеб Европы: императоры, короли, министры XVI–XVIII вв. / Ю. Е. Ивонин, Л. И. Ивоина. – Смоленск : Русич, 2004. – 464 с. – (Популярная историческая библиотека).

4. Картленд Б. Женщина в мире мужчин: курс выживания / Б. Картленд ; пер. с англ. П. В. Рубцова. – Москва : Центрполиграф, 2000. – 265 с.
5. Комаринец А. Энциклопедия короля Артура и рыцарей Круглого Стола / А. Комаринец. – Москва : АСТ, 2001. – 464 с.
6. Краснов И. А. Елизавета Тюдор: Формирование парадигмы женского правления в Англии / И. А. Краснов // Астарта: Женщина в структурах власти архаических и традиционных обществ / под ред. М. Ф. Альбедиль, А. В. Цыба. – Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – Вып. 2. – 296 с.
7. Кружков Г. М. Лекарство от Фортуны. Поэты при дворе Генриха VIII, Елизаветы Английской и короля Иакова / Г. М. Кружков. – Москва : Б. С. Г. – Пресс, 2002. – 528 с.
8. Майкапар А. Е. Музыкант елизаветинской Англии: статус, амбиции, контакты / А. Е. Майкапар // Культура Возрождения и общество / отв. ред. В. И. Рутенбург. – Москва : Наука, 1986. – С. 219–231.
9. Рели В. Благословен отрадный блеск Дианы / В. Рели // Кружков Г. М. Лекарство от Фортуны. Поэты при дворе Генриха VIII, Елизаветы Английской и короля Иакова / Г. М. Кружков. – Москва : Б. С. Г. – Пресс, 2002. – С. 261.
10. Торкут Н. М. Проблемы генезиса и структурирования жанровой системы английской прозы позднего Ренессансу (малые эпические формы та "литература факта") / Н. М. Торкут. – Запорожжя : Запор. держ. ун-т, 2000. – 406 с.
11. Штокмар В. В. Очерки по истории Англии XVI века / В. В. Штокмар. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. – 160 с.
12. Эриксон К. Елизавета I / К. Эриксон ; пер. с англ. Н. А. Анастасьева. – Москва : АСТ : АСТ МОСКВА, 2008. – 512 с.
13. Aylmer J. An Harborowe for Faithful and Trewe Subjectes / J. Aylmer // The English Experience. – New York : Da Capo Press Inc., 1972. – № 423.
14. Barnfield R. Cynthia, with certaine Sonnets and the Legend of Cassandra (1595) / R. Barnfield // The complete poems / ed. by the Rev. Grosart B. Alexander. – London : J. B. Nichols and Sons, 1876. – P. 64.
15. Bell I. Elizabeth I – Always Her Own Free Woman / I. Bell // Political Rhetoric, Power and Renaissance Women / ed. by C. Levin, P. A. Sullivan. – Albany : SUNY Press, 1995. – P. 57–82.
16. Bennett J. All creatures now are merry-minded [Electronic resource] / J. Bennett. – Mode of access: http://www2.cpd.org/wiki/index.php/John_Bennet.
17. Buxton J. Elizabethan Taste / J. Buxton. – New York : St. Martin's press, 1965. – 370 p.
18. Camden C. The Elizabethan Woman / C. Camden. – London : P.P. Appel, 1975. – 333 p.
19. Cartwright T. The Holy Exercise of a True Fast / T. Cartwright // Elizabethan non-conformist texts. Cartwrightiana / ed. by A. Peel, L. H. Car-

- Ison. – London : Routledge, 2003. – V. 1. – 288 p.
20. Drayton M. Idea: The Shepherd's Garland, Fashioned in nine Eglogs (The Third Eglog) / M. Drayton // The Works : in 5 vols / ed. by J. W. Hebel. – Oxford : Basil Blackwell, 1931. – Vol. 1. – P. 45–94.
 21. Elizabeth I Quotes [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.elizabethi.org/us/quotes/>.
 22. Holland P. Staging Europe in Shakespeare / P. Holland // Shifting the scene: Shakespeare in European culture / ed. by L. B. Lambert and B. Engler. – Newark : University of Delaware Press, 2004. – P. 21–40.
 23. Hunt T. Hark! Did ye ever hear [Electronic resource] / T. Hunt. – Mode of access: http://www2.cpd.org/wiki/index.php/Thomas_Hunt.
 24. Inge William Ralph [Electronic resource] / W.R. Inge. – Mode of access: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/288052/William-Ralph-Inge/>.
 25. Jenkins E. Elizabeth the Great / E. Jenkins. – London : Phoenix, 2000. – 336 p.
 26. Knox J. The Works of John Knox / J. Knox / ed. by D. Laing. – Edinburgh : Printed for the Bannatyne Club, 1855. – P. 373.
 27. Lyly J. [Electronic resource] / J. Lyly. – Mode of access: <http://www.imagi-nation.com/moonstruck/clsc83.html>.
 28. Lyly J. Endymion / J. Lyly / ed. by D. Bevington. – New York : Manchester University Press, 1996. – 206 p.
 29. Lyly J. Euphues and his England / The Complete Works / J. Lyly / ed. R. W. Bond. – London : Clarendon Press, 1902. – Vol. 2. – P. 210.
 30. Mendelson S. H. Women in early modern England, 1550–1720 / S. H. Mendelson, P. M. Crawford. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 480 p.
 31. Nicoll A. The Elizabethans / A. Nicoll. – Cambridge : Cambridge University Press, 1957. – P. 148.
 32. Raleigh W. The Shepherd's Praise of his sacred Diana (before 1593) / W. Raleigh // The Poems of Sir Walter Raleigh Collected and Authenticated with Those of Sir Henry Wotton and Other Courtly Poets from 1540 to 1650 / ed. by J. Hannah. – D.C.L. : Elibron Classics series ; Adegi Graphics LLC, 2001. – P. 77–78.
 33. Raleigh W. Continuation of the lost poem, Cynthia / W. Raleigh // The Poems of Sir Walter Raleigh Collected and Authenticated with Those of Sir Henry Wotton and Other Courtly Poets from 1540 to 1650 / ed. by J. Hannah. – D.C.L. : Elibron Classics series ; Adegi Graphics LLC, 2001. – P. 31–51.
 34. Rowse A. L. The Elizabethan renaissance: the cultural achievement / A. L. Rowse. – Chicago : Ivan R. Dee, 1972. – 412 p.
 35. Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream / The complete works of Shakespeare / W. Shakespeare ; ed. by D. Bevington. – Updated 4th ed. – New York : Longman, 1997. – P. 147–177.
 36. Spenser E. The Faerie Queene / E. Spenser // Selected Poetry of Edmund Spenser / [ed. by W. Nelson]. – New York : Random House, Inc., 1964. – P. 1–453.
 37. Spenser E. The Shepheardes Calender / E. Spenser // Selected Poetry of Edmund Spenser / ed. by W. Nelson. – New York : Random House, Inc., 1964. – P. 455–491.
 38. Stubbs J. The Discovery of a Gaping Gulf / J. Stubbs / ed. by L. E. Berry. – Charlottesville : University of Virginia Press, 1964. – P. 9.
 39. The English history play in the age of Shakespeare / ed. by I. Ribner. – London ; New York : Routledge, 2005. – 356 p.
 40. Tomkins T. Fauns and satyrs tripping [Electronic resource] / T. Tomkins. – Mode of access: http://www2.cpd.org/wiki/index.php/Thomas_Tomkins.
 41. Weelkes T. As Vesta was from Latmos hill descending [Electronic resource] / T. Weelkes. – Mode of access: http://www2.cpd.org/wiki/index.php/Thomas_Weelkes.
 42. Williams N. All the Queen's Men. Elizabeth and her Courtiers / N. Williams. – London : Macmillan, 1972. – 272 p.

Статья поступила в редакцию 09.01.2015.

Храброва А. Н., Черняк Ю. И. Художественные стратегии формирования имиджа королевы Елизаветы в литературе английского Ренессанса

В статье освещаются художественные репрезентации личности Елизаветы Тюдор в поэтических, драматических и публицистических произведениях английского Ренессанса. Исследователи акцентируют внимание на том, что литература в целом, являясь одним из магистральных факторов формирования социальных стереотипов, и прием метафоризации в частности, характерный для творчества авторов-елизаветинцев, выступают основными стимуляторами становления идеализированного реноме английской монархини.

Ключевые слова: Елизавета Тюдор, стратегии, литература английского Ренессанса, метафоризация, иконизация.

Khrabrova A. N., Cherniak Y. The Artistic Strategies of Queen Elizabeth's Image Formation in English Renaissance Literature

The article is dedicated to the artistic representations of Elizabeth Tudor personality in poetic, dramatic and journalistic English Renaissance works. The scholars highlight that literature which is one of the funda-

mental strategies of social stereotypes formation as well as metaphoric devices that characterize Elizabethans' creativity promote the genesis of the queen's idealized image.

It should be noted that this image has been created due to the actualization of three axiological matrixes: Christian (the Holy Virgin, the Virgin Queen, the light, the sacrifice), mythological (Vesta, Diana, Cynthia etc.) and historical (the successor to King Arthur's glorious traditions, the Golden Age restorer, the defender of the nation, the guarantor of justice and of the might of her country).

The monarch status as well as her considerable achievements in ruling the country without doubt changed Elizabeth into a role model for her subjects. She was not only patterned upon in fashion and different cultural diversions but she also played a significant part in stereotypes formation including gender views.

The image of the first Queen Elizabeth was constructing in the course of the target mythologization and was aimed at the realization of pragmatic imperatives: the subjects had to adore their monarch and be proud of her.

Thus it is no surprise that gender factor which ought to pose obstacles to the formation of the "ideal governor" image due to traditional patriarchal stereotypes was used in a selective and wise manner. Queen's virginity on the one hand made her be close to sacred Christian images; on the other hand it was considered as an act of sacrifice for the good of her country. Elizabeth's successful reign and her "Virgin Queen" image as a cultural construct promoted favorable changes in the public attitude to womankind as a whole. Elizabeth's feminine virtues praised by poets were considered the ideal of femininity.

Key words: *Elizabeth Tudor, strategies, English Renaissance literature, metaphoric devices, iconization.*

РЕЦЕПЦІЯ В. ШЕКСПІРА В КУЛЬТУРІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ДЖ. АДАМСА)

У статті досліджено особливості рецепції постаті й творчого доробку Вільяма Шекспіра в інтелектуально-духовному просторі американського Просвітництва, історична та національна специфіка якого зумовила закладення підвалин тотального захоплення Великим Бардом у подальші епохи. Особливу увагу приділено діаріушу та епістолярію Джона Адамса, одного з ключових діячів американського Просвітництва, який своїми відгуками сприяв формуванню надзвичайно позитивного іміджу англійського драматурга на теренах США. З'ясовано, що захоплена шекспірівська апологетика американських романтиків ґрунтується на критичній думці просвітників.

Ключові слова: американське Просвітництво, Вільям Шекспір, Джон Адамс, діаріуш, епістолярій, критичний відгук, апологетика.

Американське Просвітництво – складний історико-культурний феномен, який суттєво відрізняється від європейського Просвітництва як за хронологією, так і за ідеологією. Відомий французький культуролог П'єр Шоню не включив американське Просвітництво до фундаментальної праці “Цивілізація Просвітництва” [3], демонструючи таким чином очевидну нетотожність Просвітництва в Америці і в Європі. Якщо мета європейського Просвітництва полягала в усебічній критиці тогочасної суспільно-політичної системи, що спиралася на аристократію, церкву та плекала становий і корпоративний дух, то в Америці першої половини XVIII – початку XIX ст. просто не існувало об'єкта для подібної критики. Молода країна, від початку вільна від тих соціальних проблем (пережитки феодалізму, диктат церкви, подолання соціокультурної стагнації), що стали об'єктами гострого критицизму просвітників у Європі, глибоко засвоїла ті ідеї просвітництва, які стосувалися соціальних інституцій, новітніх принципів державотворення тощо. Саме завдяки присутності просвітницьких концептів у свідомості американських колоністів стало можливим Велике Пробудження (Great Awakening) – потужний сплеск національної самосвідомості, який спостерігався в американському суспільстві кінця XVIII – початку XIX ст. Ця хвиля суспільної активності та успішна боротьба за незалежність призвели до формування принципово нового типу держави, заснованої на демократичних засадах.

Мета статті полягає в тому, щоб шляхом аналізу історико-культурної та національної специфіки американського Просвітництва з'ясувати характер рецепції творчості й постаті Вільяма Шекспіра в культурному просторі США другої половини XVIII – початку XIX ст. Це, у свою чергу, дасть змогу визначити витоки загальнонаціонального захоплення Великим Бардом у Америці.

Зі специфікою розвитку історичного феномена американського Просвітництва пов'язана

низка дискусійних питань, зокрема: чи варто вважати Просвітництво в Америці суто американським, якщо деякі з його діячів не були урожденцями північноамериканських колоній. Так, Томас Пейн, один із найвідоміших та найбільш радикально налаштованих просвітників, у доволі зрілому віці прибув до Америки з Англії у 1774 р. Як відзначає дослідниця Т. Морозова [2, с. 161], тут спостерігається певний парадокс: до того, як розгорнути плідну діяльність в Америці, Т. Пейн зробив значний внесок у популяризацію просвітницьких ідей у Франції. Втім, його ім'я традиційно асоціюється саме з американським, а не з європейським просвітницьким рухом.

Крім того, деякі дослідники взагалі ставлять під сумнів правомірність виокремлення в американській історії періоду Просвітництва, пояснюючи свою думку тим, що в Америці не було Середньовіччя в європейському розумінні, а відтак – не було й феодальних пережитків, боротьба з якими, врешті-решт, і була метою просвітницького руху в Європі. Т. Л. Морозова з цього приводу зазначає, що сам факт колоніальної залежності американських територій від британської корони вже є феодальним пережитком [2, с. 163]. М. Коренева ж вважає, що американське Просвітництво було абсолютно органічним продовженням англійського, адже на ранніх етапах засвоєння просвітницьких ідей мешканці північноамериканських колоній, відчувачи генетичну, політичну та культурну спорідненість з Великою Британією, досить чітко ідентифікували себе як британці. У передреволюційний період, бажаючи захистити власні економічні інтереси, колоністи попервах апелювали саме до британських законів, акцентуючи увагу на тому, що “заходи, вживані короною, утискають їхні права як *англійців*” [1, с. 333].

Під питанням залишається й проблема географічного визначення Просвітництва в Америці. Традиційно атрибутом “американський” позначається те, що має стосунок до США, але в добу, коли формувалися засадничі принципи

американського Просвітництва, цієї географічної назви просто не існувало. Тим не менше, американське Просвітництво, хоч і генетично пов'язане з європейським у цілому та з англійським зокрема, не є їм тотожним. Специфіка оприявлення та функціонування просвітницьких ідей на інтелектуально-культурному ґрунті Америки дає підстави стверджувати, що американське Просвітництво – це своєрідний феномен, якому притаманні, крім загальнопросвітницьких, ще й унікальні світоглядні засади. Приміром, як зазначає М. Корєнєва, тісний зв'язок просвітників з представниками різних течій протестантизму зумовив практичну відсутність антиклерикальних настроїв у тогочасному соціокультурному просторі Америки [1, с. 343]. Навпаки, у цей період сформувався один із ключових концептів американського Просвітництва – віротерпимість.

Концепція людини в американському Просвітництві також суттєво відрізняється від європейських ідей. Засвоївши ідеологію пуританізму, в якій одне з ключових місць посідає ідея первородного гріха, діячі американського Просвітництва – Д. Джефферсон, Б. Франклін, Т. Пейн, Дж. Адамс – сформували такі погляди на природу людини, що фактично збігаються з ідеями періоду кризи ренесансного гуманізму. Так, приміром, Б. Франклін писав до англійського просвітника Дж. Прістлі: “Я вважаю людей дуже погано сконструйованим видом істот, оскільки їх у цілому значно легше спровокувати, ніж примирити, вони значно більш схильні діяти один одному шкоду, ніж спокутувати свою провину, вони значно легше піддаються, ніж опираються обману, отримують більше задоволення від того, що вбивають, ніж від того, що народжують...” [цит. за: 1, с. 344].

Ключові концепти Просвітництва: звільнення, республіканізм, прогрес, толерантність – в американському варіанті знайшли найяскравіше відображення у Декларації про незалежність (1776) та у Конституції США (1787) – двох програмних документах, які детермінували заснування та розвиток Сполучених Штатів Америки. Як зауважує Ш. Дж. Ролстон, “в американському контексті такі мислителі, як Томас Пейн, Джеймс Медісон, Томас Джефферсон, Джон Адамс і Бенджамін Франклін винайшли і прийняли революційні ідеї про наукову раціональність, релігійну толерантність і експериментальну політичну організацію – ідеї, які спричинили далекосяжний вплив на розвиток молоді нації” [10].

Початкові етапи становлення та розвитку американської нації були позначені онтологічно зумовленою відсутністю культурної самостійності – колоніальний та постколоніальний статус колишніх мешканців британських колоній до певного часу гальмував розвиток унікальних, національно маркованих концептів у культурі Америки. Саме тому оприявлення Просвіт-

ництва в соціокультурному просторі Нового Світу має різномірний характер.

Просвітницькі ідеї, завдяки яким Америка здобула незалежність і можливість власного політичного та соціального розвитку, позначилися й на розвитку літератури. Оскільки молода нація більше не поділяла ідеологеми метрополії, вона терміново потребувала культурної самоідентифікації, яку могла забезпечити лише потужна національна літературна традиція.

Тим не менше, американська література пост-революційного періоду продовжувала відчувати на собі диктатуру метропольного дискурсу та не сприймалася сучасниками як самостійна, унікальна, художньо вартісна. Позитивний вплив просвітницьких ідей на тогочасну американську літературу Т. Л. Морозова вбачає, перш за все, у тому, що художнє слово звільнилося від диктату релігії [2, с. 171] – завдяки цьому молода нація перестала бути монотекстоцентричною, а її література стала відкритою для діалогу та сприймання.

Незважаючи на те, що художня цінність нової американської літератури була не дуже високою, особливо порівняно з естетично більш вартісними європейськими зразками, все ж твори американських авторів другої половини XVIII ст. були ознакою прогресу щодо попередніх. Слід також взяти до уваги той факт, що пріоритетною для літератури американського Просвітництва була, насамперед, ідеологічна функція – твори просвітників стали виразниками нативістичних та демократичних ідей. Саме тому панівними літературними жанрами Просвітництва в Америці виступають памфлет, есе, щоденник, а роль провідних літераторів відіграють філософи й публіцисти Томас Джефферсон, Бенджамін Франклін, Томас Пейн. Між тим, уже наприкінці XVIII ст. в культурному просторі Америки починає утворюватися ґрунт, на якому згодом розквітне американський романтизм. Проза місіс Сари Мортон та сатирична антибританська поезія “Хартфордських умів” – Тімоті Двайта, Джоеля Барлоу та Джона Трамбулла – хоч і були естетично незрілими відгуками на актуальні події, все ж спричинювали певний резонанс і готували прихід “золотого віку” американської літератури – Романтизму. Втім, у літературному процесі тієї доби мають місце і, безумовно, вартісні художні здобутки – романи Чарльза Брокдена Брауна та поезії Філіпа Френо.

Доба Романтизму в Америці, на відміну від Європи, не прийшла на зміну Просвітництву, а органічно злилась із ним, і певний час ці інтелектуальні струмені існували в культурному просторі молододі держави паралельно. Потужна хвиля національної самосвідомості спричинила не лише стрімку демократичну трансформацію колоніальної держави – вона дала їй мистецьку незалежність та відчуття власної культурної повноцінності.

Характер Шекспірового відлуння в американській літературі в епоху Просвітництва детермінований самою специфікою літературного розвитку тогочасся. Амбівалентність у ставленні до інтелектуально-духовних надбань метрополії, усвідомлена потреба набуття власної національно-культурної ідентичності, занепокоєність еліти морально-етичним станом суспільства, прагнення віднайти продуктивні витоки та естетичні взірці для формування власної літератури – все це не лише визначало характер творчих пошуків американських літераторів і діячів культури, але й посутньо впливало на формування літературного сегмента американської парадигми рецепції Шекспіра. Зокрема, однією з таких формант було пієтетне ставлення до англійського генія, що фіксується у вигляді схвальних відгуків про Шекспіра та його творчість у епістолярії, щоденниках, публічних виступах, лекціях, промовах, а також у власних літературних творах, зокрема віршах. Підвалини загальнонаціонального захоплення Великим Бардом, яке розвинулося в добу Романтизму, були закладені американськими просвітниками.

Листи, щоденники, памфлети батьків американської демократії: Т. Джефферсона, Дж. Адамса, Т. Пейна та ін. – рясніють цитуванням найпромовистіших шекспірівських висловів. Крім того, просвітники висловлювали й власну точку зору щодо творчості та постаті Великого Барда. Поділяючи загальноприйнятую думку про його геніальність і ключове значення для розвитку світової культури, діячі американського Просвітництва (зокрема Т. Джефферсон та Дж. Адамс) були схильні вбачати в Шекспірові та його творчому здобутку ті риси, які були важливими для них самих.

Називаючи англійського генія “великим моралістом, який досягнув таємниці приватних та суспільних цінностей, знахідки якого просякнуті духом пророцтв” [8, с. 85], провідники демократії, перш за все, намагалися “вписати” Шекспіра у власну аксіологічну систему, яка була укорінена в пуританській релігії та моралі. Крім того, потрактовуючи Шекспіра як проповідника певних “цінностей” (values – ключове слово американського демократичного дискурсу), просвітники фактично створювали сприятливі умови для подальшого входження концепту “Вільям Шекспір” і в політичну сферу: Великий Бард починав сприйматися як симпатик тих засад народовладдя, актуалізація яких дала змогу почати розбудову демократичного суспільства в північноамериканських колоніях.

Просвітники цінували англійського генія і як видатного майстра художнього слова, називаючи його “неперевершеним Шекспіром” [5]. Особливо яскраво просвітницька апологетика Великого Барда, доволі стримана порівняно з романтичною, але все ж таки досить патетична, відобразилася в щоденниках та епістолярії Джона Адамса, другого президента Сполучених Штатів. Описуючи в діаріуші подорож до Стретфор-

да-на-Ейвоні, здійснену в компанії Т. Джефферсона, він розчаровано зазначив, що “нічого з того, що варто знати про величного генія, не збереглося – нічого з того, що могло б повідомити нам, яка освіта, яке товариство, який випадок навернув його розум до творчості і драматургії” [6]. Втім, ніби намагаючись подолати розчарування, Адамс випереджує романтиків, коли проголошує тезу про безсмертя Шекспірового генію: “портрети і скульптури будуть викинуті, але його слава, його мудрість і уява, його смак і думка, його знання природи, життя і людського характеру – безсмертні” [6].

З-поміж просвітників Джон Адамс був, вочевидь, єдиним, хто намагався осмислити Шекспірову творчість та глибину його генія – тут він знову виступає своєрідним попередником романтиків, зокрема Р. В. Емерсона. У щоденниковому запису 1758 р., відомому під назвою “Персонажі та символічна мова Шекспіра”, молодий Адамс розмірковує з приводу тих негативних персонажів Великого Барда (Макбета і леді Макбет, Гертруди, Клавдія, Яго та Ричарда), які, вочевидь, вразили його найбільше. Майбутній президент США висловлює думку про недостатню достовірність шекспірівських героїв. Перебуваючи під впливом класицистичної естетики, Адамс вважає, що “шекспірівські злочинні персонажі змальовані занадто різко, що виходить за рамки життєвої правди” [4]. Водночас він підкреслює, що Великий Бард у своїх п’єсах створює не конкретні характери, а уособлення вічних людських вад: “Він [Шекспір. – Д. М.] зображує невідчужливість, зраду, лицемірство, вбивство найгустішими фарбами жаху” [4].

Саме ці “згущені фарби”, які Великий Бард використав при створенні образів злодіїв, думається, і наштовхнули Адамса на думку про те, що драматург зобразив у своїх творах демонічних істот: “Річард, Клавдій, Макбет та його дружина, і Яго – це образи дияволів, а не людей” [4]. Цікаво, що в цьому переліку є узурпатор і диктатор Річард, братовбивця Клавдій, підступний Яго, зрадник і вбивця Макбет та його владолобна дружина, але немає, приміром, лицемірок Регани і Гонерілії, наклепника Едмунда, лихваря Шейлока. Адамс виокремлює найяскравіших та найвідразливіших злочинних героїв Шекспіра, яких, окрім прагнення до узурпації влади, відчайдушності, схильності до надмірної жорстокості, об’єднує ще й здатність на вбивство.

Крім того, Річард, Клавдій і Макбет – державці, які, щоправда, прокладали шлях до трону через підступні та гріховні вчинки, прагнучи влади не заради встановлення закону, порядку та справедливості, а задля задоволення власних пристрастей та амбіцій. Безсумнівно, що Адамс цікавився такими суперечливими постатями в тому числі й для того, щоб ще раз переконатися, що амбітність та ігнорування законів та інтересів нації – прямий шлях у небуття як для державця, так і для держави. Свою точку зору щодо ситуації, коли особисті бажання політика прева-

люють над суспільним благом, релігійними настановами та приписами моралі, Адамс пізніше вербалізував лаконічним виразом, який став однією з найбільш популярних цитат: “Людські пристрасті, не стримані мораллю і релігією, знищують найміцніші засади нашої Конституції, як пійманий кит розриває сіті” [9]. Можна припустити, що саме на прикладі шекспірівських тиранів колишній студент, а в майбутньому – визначний політик Джон Адамс робив для себе висновки щодо того, яким не повинен бути державець.

У щоденниковому записі “Персонажі і символічна мова Шекспіра” увага Дж. Адамса зосереджена більшою мірою на провідних сюжетних колізіях та символіці “Макбета” – він навіть намагався проаналізувати певні вчинки Макбета та дати їм оцінку. Про інтерес другого президента США та його дружини до так званої “шотландської п’єси” пише Г. Сміт: “Джон Адамс вважав образ леді Макбет жакхливим, його дружина схарактеризувала цей персонаж як “огидний”. Але вони обоє обожнювали шекспірівські п’єси і часто відвідували театр, коли жили у Парижі і в Лондоні” [12, с. 2].

Описуючі жакхливі вбивства, скоєні Макбетом та його жінкою, Адамс більшою мірою концентрується на наслідках вчинків. Його дуже вражає той факт, що проти беззаконня гламиського готана постала навіть сама природа і тваринний світ: земля здригнулась, птахи сповіщали про злочин Макбета і вимагали помсти, а саме злочинне подружжя згодом почало боятися дерев і камінів. Також Адамс звертає увагу на символіку, використану Шекспіром у цій п’єсі: сокіл, вбитий совою – на позначення переслідування Малькольма і Дональбена, коні Дугласа, які відмовилися підкорятися людині – як знак наглої смерті шотландського короля [4]. Асоціація подружжя Макбетів з втіленням диктатури, узурпації, антидемократичних засад так глибоко увійшла у свідомість Дж. Адамса, що значно пізніше, у період введення гербового податку, він використав образ леді Макбет на позначення Англії, назвавши її “Леді Макбет для колоній” [11, с. 128].

В іншому щоденниковому записі Дж. Адамс викладає свої роздуми над природою Шекспірового генія і його творчої уяви. Вочевидь, другий президент США був надзвичайно вражений глибоким психологізмом творів Великого Барда. Також його дивувало багатство й різноманітність творчої уяви Шекспіра, яку підживлювало, на його думку, реальне життя: “Дозвольте мені відновити хід думок, що привів видатного Шекспіра до лабіринту ментальної природи! Дозвольте мені дізнатися, як мислять люди. Шекспір ніколи не бачив у реальному житті людей у такому стані задоволення або ж страждання, яке він описав у своїх творах, але він уявляв, як людина певної вдачі буде поводитися у певних обставинах, за аналогією з поведінкою інших людей подібного характеру в таких же умовах, яких він мав змогу бачити” [7].

Апологетика Шекспіра, висловлена Дж. Адамсом у щоденниках та листах, його спроба проаналізувати логіку вчинків персонажів, а також висока частотність цитування рядків Великого Барда в епістолярному та памфлетному доробку інших американських просвітників стали першими ознаками сприйняття англійського генія як літературного й культурного авторитета, на чію думку варто посилалися для підкріплення власних суджень. Таким чином закладалися підвалини для подальшого, більш глибокого та масштабного засвоєння шекспірівської складової в американській літературі.

Список використаної літератури

1. Коренева М. М. Введение / М. М. Коренева // История литературы США / под ред. Я. Засурского. – Москва : Наследие, 1997. – С. 328–349.
2. Морозова Т. Л. О национальном своеобразии американского Просвещения / Т. Л. Морозова // Истоки и формирование американской национальной литературы XVII–XVIII вв. / отв. ред. Я. Н. Засурский. – Москва : Наука, 1985. – С. 160–185.
3. Шоню П. Цивилизация Просвещения / П. Шоню : пер. с фр. И. Иткина, М. Гистер. – Екатеринбург : У-Фактория ; Москва : АСТ МОСКВА, 2008. – 688 с.
4. Adams J. Shakespeare's Characters and Figurative Language [Electronic resource] / J. Adams // The Adams Papers. Earliest Diary and Autobiography of John Adams, June 1753 – April 1754, September 1758–January 1759 / ed. by L. H. Butterfield. – Cambridge : Harvard University Press, 1966. – Mode of access: <http://founders.archives.gov/?q=shakespeare&s=1111311111&sa=&r=5&sr=>.
5. Adams J. The Adams Papers. Diary and Autobiography of John Adams [Electronic resource] / J. Adams / ed. by R. J. Taylor and M. Friedlaender. – Cambridge : Harvard University Press, 1981. – Vol. 2. March 1786. – December 1788. – Mode of access: <http://founders.archives.gov/?q=Shakespeare&s=1111311113&sa=&r=38&sr=>.
6. Adams J. The Adams Papers. Diary and Autobiography of John Adams [Electronic resource] / J. Adams ; ed. by L. H. Butterfield. – Cambridge : Harvard University Press, 1961. – Vol. 3, Diary, 1782–1804; Autobiography, Part One to October 1776. – Mode of access: <http://founders.archives.gov/?q=Shakespeare&s=1111311113&sa=&r=32&sr=>.
7. Adams J. The Adams Papers. Diary and Autobiography of John Adams [Electronic resource] / J. Adams ; ed. by L. H. Butterfield. – Cambridge : Harvard University Press, 1961. – Vol. 1, 1755–1770. – Mode of access: <http://founders.archives.gov/?q=shakespeare&s=1111311111&sa=&r=8&sr=>.
8. Dunn E. C. Shakespeare in America / E. C. Dunn. – New York : The Macmillan Company, 1939. – 310 p.

9. John Adams Quotes on Constitution [Electronic resource] // John Adams Historical Society. The Official Website. – Mode of access: <http://www.john-adams-heritage.com/quotes/>.
10. Ralston Sh. J. American Enlightenment Thought [Electronic resource] / Sh. J. Ralston // Internet Encyclopedia of Philosophy. – Mode of access: <http://www.iep.utm.edu/amer-enl/>.
11. Rowe K. The Politics of Sleepwalking: American Lady Macbeths / K. Rowe // Shakespeare-Survey. Macbeth and Its Afterlife / ed. by P. Holland. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – P. 126–136.
12. Smith G. Lady Macbeth in America: From the Stage to the White House / G. Smith. – New York : Palgrave Macmillan, 2010. – 252 p.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2015.

Москвитина Д. А. Рецепция Вильяма Шекспира в культуре американского Просвещения (на материале творчества Джона Адамса)

В статье исследуются особенности рецепции личности и творческого наследия Вильяма Шекспира в интеллектуально-духовном пространстве американского Просвещения, историческая и национальная специфика которого обусловила закладывание основ тотального увлечения Великим Бардом в дальнейшие эпохи. Отдельно рассматриваются диариуш и эпистолярный Джон Адамса, одного из ключевых деятелей американского Просвещения, который своими отзывами способствовал формированию положительного имиджа английского драматурга в США. Выяснено, что шекспировская апологетика американских романтиков основывается на критической мысли просветителей.

Ключевые слова: американское Просвещение, Вильям Шекспир, Джон Адамс, диариуш, эпистолярный, критический отклик, апологетика.

Moskvitina D. Reception of William Shakespeare in the American Enlightenment Culture (Based on the Works by John Adams)

The peculiarities of reception of the personality and legacy of William Shakespeare in the intellectual-spiritual space of American Enlightenment are under consideration in the article. Main problems connected with the definition and the specifics of this period are raised and investigated. These are ideological and geographic issues as well as conceptual one, because American Enlightenment lacks cultural independence and artistic originality. However, in spite of the fact that fiction of American Enlightenment did not have any considerable aesthetic value, it was undoubtedly valuable in terms of national identity formation. Publicist genres – pamphlet, essay, letter, diary, etc. – were placed in the avant-garde of the literary process, thus becoming a sort of tribunes for expressing aesthetic views and ideas, which were rather ambiguous. On the one hand, authors of that time expressed nativist ideas and ambivalent attitude towards the achievements of metropolitan culture, but, on the other hand, they could not but accept Shakespeare's creative work into the cultural paradigm of the newly-born American nation.

The historic and national specifics of American Enlightenment determined the formation of the basis of bardolatry observed in the USA in further periods. Key personalities of American Enlightenment expressed their admiration of the Bard in their letter, diaries and essays. The most illustrative in this case are the diaries and epistle of John Adams, the second president of the US. His apologetic criticism of the Bard's legacy contributed much to shaping Shakespeare's positive image and cultural authority in America.

Key words: American Enlightenment, William Shakespeare, John Adams, diary, epistle, critical response, apology.

УДК 811.111

Д. М. Лазаренко, О. Г. Дощенко

ЗСУВ ОПОВІДНОГО ФОКУСУ ЯК СТРАТЕГІЯ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГАМЛЕТІВСЬКОГО СЮЖЕТУ В РОМАНІ ЛІЗИ ФІДЛЕР “ПОБАЧЕННЯ З ГАМЛЕТОМ: ІСТОРІЯ ОФЕЛІЇ”

У статті розглянуто специфіку кореляції системи сюжетно-образних координат трагедії В. Шекспіра “Гамлет” з літературною проекцією цього класичного тексту в романі Л. Фідлер “Побачення з Гамлетом: історія Офелії”. Акцент зроблено на аналізі ключової стратегії інтерпретації та трансформації традиційного матеріалу (зсув оповідного фокуса), яка структурує творче переосмислення великої трагедії сучасною американською письменницею з орієнтацією на істотне осучаснення претексту й адаптацію, розраховану на молодого читача.

Ключові слова: літературна проекція, зсув оповідного центру, традиційний сюжет, традиційний образ, Гамлет, Офелія, альтернативне прочитання.

У сучасному літературознавстві вже багато сказано про центральне становище постаті Вільяма Шекспіра в західноєвропейському літературному каноні, про універсальність його творчого генія, який продовжує володіти серцями читачів уже понад чотири сотні років. Твори Шекспіра стали тим експериментальним майданчиком, на якому апробуються всі найсвіжіші теоретичні віяння. Шекспір сьогодні – це ікона, глибоко та щиро шанована, часто навіть недоторкана. Саме тому ще більший подив викликає той факт, що Шекспірові твори дійсно продовжують читати. Шекспірівська п'єса навіть у XXI ст. постає не тільки взірцем, ідеалом, шедевром, але і живим, актуальним текстом. Адже, як влучно зауважив сучасний французький письменник Ф. Бегбедер, “шедеври не терплять поклоніння, їм подобається жити – іншими словами, вони хочуть, щоб їх читали та зачитували до дірок, обговорювали й обговорювали” [1, с. 2].

У цьому контексті особливу увагу привертає рецепція Шекспірових творів молодого аудиторією, адже саме ці читачі є найбільш відвертими та щирими у власних уподобаннях і смаках. Свідченням популярності Шекспіра серед молоді є численні алюзії в молодіжних серіалах (згадаємо, хоча б, “Big Bang Theory” та “Doctor Who”), роліки у YouTube, комп'ютерні ігри за мотивами “великих трагедій” тощо.

Важливо розуміти, що великою мірою сприйняття Шекспіра молодим реципієнтом зумовлене тими стереотипами, що закладаються в школі. Ідеться не тільки про Велику Британію, батьківщину великого драматурга, де “...багато хто з англійських дітей дізнаються про нього раніше, аніж вивчать абетку і символ віри” [2, с. 26]. Сьогодні половина школярів усього світу читають твори Шекспіра. З одного боку, таке широке залучення юної читацької аудиторії до шекспірівського дискурсу сприяє популяризації творів англійського генія. З іншого боку, діти часто упереджено сприймають тексти, які вони змушені засвоїти за шкільною програмою. Це упередження може супроводжувати молоду людину й у подальшому житті.

Вирішити цю проблему покликані літературні проекції Шекспірових п'єс, написані безпосередньо для молодих читачів. Під літературною проекцією мають на увазі один із різновидів активної творчої інтерпретації претексту, що призводить до появи в новому історико-культурному контексті самодостатнього художнього твору, який зберігає сутнісні сюжетні та образні координати. При цьому канонічні домінуючі лейтмотиви (термін А. Нямцу) можуть конкретизуватися, зазнавати переакцентуації, або навіть видозмінюватися, звужуючи, розширюючи чи трансформуючи смисловий континуум претексту.

Отже, літературними проекціями Шекспірових п'єс правомірно вважати ті тексти, які зберігають ключові образи й колізії оригіналу, інтерпретуючи та по-новому осмислюючи їх за рахунок дописування, продовження, обробки. Таким чином, формується налаштованість читача на проактивну рецепцію класичних текстів, у межах якої сприйняття відбувається відповідно до власних цінностей, а не наперед заданих соціумом, добою, традицією кліше.

Думається, саме Шекспір є тим автором, що здатен максимально повно й ефективно розвинути в молодого читача схильність до проактивного читання. Його постать є одночасно загальновідомою та таємничою: у біографії цього ренесансного генія до сьогодні залишається багато “білих плям”, які провокують активне розгортання антистретфордського дискурсу. Його твори входять до шкільної програми, прикрашають репертуар кожної театральної трупи, стають невичерпним джерелом афоризмів, але водночас залишаються гостроактуальними й неоднозначними. Для багатьох Шекспір – це уособлення класичної літератури, традиції, усього Західного літературного канону; для інших Бард – це об'єкт деконструкції, яка часто закінчується формуванням абсолютно нових образів, сюжетів, концептів тощо. Отже, для сучасної молоді Шекспір стає провокацією, викликом, запрошенням до дискусії, яка часто перетікає в літературні форми.

Сучасні літературні проекції як форма зв'язку між Шекспіровим текстом та реципієнтом мають два основні смислові вектори: текстоцентричний і контекстуальний. Наочною може

бути ілюстрація цієї тези із залученням кіноверсій Шекспірової трагедії. Фільм режисера Ф. Дзеффреллі "Ромео і Джульєтта" (1968) є текстоцентричним типом проекції. Ця доволі близька до тексту екранізація спрямована на те, щоб візуалізувати світ Шекспірового шедевра, досягнути його смислові глибини, "оживити його". У більш сучасному фільмі Б. Лурмана "Ромео + Джульєтта" (1996) також переважає текстоцентричний вектор, адже основною метою осучаснення сюжету, яке має місце в цій екранізації, є наближення канонічного твору до реципієнта, намагання подолати чотири сотні років, що відділяють аудиторію від дійових осіб. Водночас завдяки осучасненню контекстуальний вектор набирає в цьому випадку більшої ваги. Зміцнення зв'язку із сучасністю робить можливість звернення до класичного тексту в пошуках відповідей на актуальні питання сьогодення більш очевидною для реципієнта. Якщо ж взяти як приклад мюзикл "Вестсайдська історія" (1961), то для цієї проекції більш характерним є домінування контекстуального вектора, що уможливорює інтерпретацію сучасного контексту шляхом залучення образів та мотивів Шекспірового тексту.

Текстоцентричні літературні проекції, написані для юного читача, допомагають вирішити одночасно декілька завдань: ознайомити з класичним твором, його основними персонажами й перипетіями та одночасно зацікавити, мотивувати до подальшого знайомства з оригіналом, більш глибокого занурення в художній світ твору і його проблематику. Автори текстоцентричних проекцій зазвичай відверто й гордо проголошують "родинний зв'язок" між "Гамлетом" В. Шекспіра та власним твором. Часто цей зв'язок маніфестується вже на рівні назви: яскравими прикладами є романи "Гамлет" Дж. Марсдена, "Побачення з Гамлетом: історія Офелії" Л. Фідлер, "Офелія" Л. Кляйн. Як можна побачити, письменники, переосмислюючи сюжет, не завжди залишають "королівський трон" протагоніста за Гамлетом. Рухаючись у руслі загальної недовіри до метанаративів, які деконструються й перетворюються на потік маленьких історій, сучасні літератори прагнуть почути голоси тих персонажів, які майже чотири сотні років залишались на периферії читацької уваги. Такий підхід часто привертає увагу молодій читацької аудиторії, адже завжди цікаво зазирнути "за барикаду", почути альтернативну версію події. Такі "історії-перевертні" прекрасно поєднують у собі звернення до класичного тексту з бунтом проти буденності, усталеного й унормованого світосприйняття, бажанням виокремитися і відрізнитися, які властиві молоді.

Отже, дослідження літературної проекції як форми переосмислення традиційного сюжетно-образного матеріалу на сьогодні постає надзвичайно перспективним науковим вектором, розробка якого уможливить більш глибоке та системне розуміння закономірностей літературного процесу як у діахронічному, так і в син-

хронічному аспекті, зокрема сучасної літературної складової гамлетівського дискурсу. Об'єктом вивчення в межах цієї розвідки має стати специфіка трансформації гамлетівського сюжету як традиційного в межах текстоцентричної літературної проекції. Предметом вивчення постають особливості структурування літературної проекції в романі Л. Фідлер. **Метою статті** є виокремлення тих художніх стратегій переосмислення традиційного сюжетно-образного матеріалу, що використовуються автором для створення цілісної проекції-інтерпретації класичного сюжету, яка водночас виступає самостійним, оригінальним твором.

Американська письменниця Ліза Фідлер пише переважно для дитячої та юнацької читацької аудиторії, і хоча в Україні вона досі залишається невідомою, в англomовному світі її книжки про пригоди відважної мишки ("Mouseheart") є доволі популярними. Крім того, Фідлер відома своїми творами для дівчаток-підлітків, у яких головна героїня, що навчається в католицькій школі, гідно проходить усі випробовування перехідного віку ("Curtis Piperfield's Biggest Fan", "Lucky Me"). Також її перу належать романи для юнацтва "Зеленоокий монстр" і "Колишня подружка Ромео: історія Розаліни", а отже, історія Офелії – це лише частина літературного експерименту письменниці: Фідлер "відчула, що таким жіночим персонажам, як Офелія, завжди випадає не найкращий жереб, тож вона запозичила їх з класичної літератури і дала їм сили змінити власну долю" [3, с. 183].

Саме тому всі трансформації, які відбуваються в романі з гамлетівським сюжетом, зумовлені зсувом оповідного центру, тобто перенесенням уваги з Гамлета на образ Офелії, яка стає розповідачем. Оповідь у теперішньому часі здається тим більш особистою та інтимною. Героїня вплітає в наратив власні спостереження, рефлексії, емоційні внутрішні монологи й дотепні коментарі. "Відчуття присутності" підсилюється завдяки помірному і стилістично вдалому вжитку архаїзмів (як-от, *hither, markit, thee, thou, 'tis, sirrah, aye* тощо). У читача складається враження, ніби він дивиться на гамлетівську історію "з середини" – очима Офелії. Думається, саме такого ефекту прагнула досягти авторка.

Сама назва роману – "Dating Hamlet: Ophelia's story" ("Побачення з Гамлетом: історія Офелії") – є доволі красномовною. Перша частина, "Dating Hamlet", актуалізує генетичний зв'язок із першоджерелом і водночас метафорично характеризує його: роман Фідлер – це не "Гамлет", це побачення з "Гамлетом", такий собі літературний флірт із класичним текстом. Друга частина – "Ophelia's story" – має два трактування: роман – це історія про Офелію й одночасно історія, яку розповіла Офелія, а отже, справжня літературна "herstory".

Зсув оповідного центру задає загальний тон роману та зумовлює подальше структурування образів персонажів, переплетення мотивів, на-

низування колізій на гамлетівський сюжетний каркас. Створюючи образи протагоністів, авторка ніби намагалась відповісти на питання: "Якою має бути Офелія, щоб потрапити у світло софітів?", "Яким має стати Гамлет, аби його без вагань відсунули на другий план?". Напевно, Офелія має стати рішучою й цілеспрямованою, винахідливою та відчайдушною, а Гамлет з іронічного й жорсткого циніка має перетворитись на закоханого та м'якого юнака. Такі Офелія й Гамлет вже не мають права на поразку та передчасну загибель, вони – герої зовсім іншої історії, історії романтичної і пригодницької, історії з обов'язковим хепі-ендом.

Офелія Шекспіра й Офелія Фідлер – це два жіночі полюси. Шекспірівська Офелія – слабка, тендітна, слухняна, не здатна захистити себе і своє кохання. Вона – ніжна квітка, яку згубив холодний вітер Ельсінору. Її смерть поетична. "Прощай, дитино! Квітки – квіти" [4], – каже королева, розкидаючи квіти над труною. Офелія в романі Фідлер зовсім інша – сильна, мужня, рішуча, незалежна, гостра на язик, винахідлива, здатна на все заради свого кохання: симулювати божевілля, розкрити таємницю приготування отрути, дати відсіч хтивому Барнардо, зіграти самогубство, викрити злочини Клавдія і врятувати Гамлета від неминучої загибелі. Саме такий образ органічно вписується у простір сучасної літератури й імponує молодому читачеві.

Нова Офелія не бажає залишатись осторонь основних перипетій сюжету. Вона перебирає на себе всі ключові функції протагоніста. Приміром, у першоджерелі новину щодо появи примари Гамлету приносить Гораціо, а в сучасному творі – Офелія. Вона допомагає Гамлету в усіх його планах, розповідає про цікаву властивість її парфумів перетворюватися на отруту та пропонує Гамлету використати їх. Разом з Офелією Гамлет складає лист божевільного, який вона потім демонструє як доказ його кохання й одночасно душевної хвороби. Офелія стає для Гамлета живим уособленням рішучості, адже він, як завжди, не здатен визначитись: "What shall we write in this letter? I cannot decide" [3, с. 52].

У підготовці "Мишоловки" у романі Л. Фідлер задіяні не тільки Гамлет і Гораціо, а й сама Офелія. Постановка вдалась і мети було досягнуто, про що й розповідає Офелія, граючи при цьому словами: "Hamlet hath proven Claudius guilty of the murder of the King... Through the play... With the play... In the play" [3, с. 93]. До речі, ця особливість Гамлетового характеру – блискуча словесна еквілібристика – також переходить тепер до Офелії. Її репліки в романі гострі, іронічні, дотепні.

Поряд з такою Офелією Гамлет і сам змінюється. Він залишається талановитим, розумним, благородним і відчайдушним юнаком, проте його особистість уже не наділена героїчними рисами, хоча її й ідеалізує Офелія. Він – закоханий молодий чоловік, який довіряється дівчині: "Together we have planned how it will begin..." – говорить Офелія читачеві [3, с. 45].

Така розумна і смілива донька зовсім не схожа на "необачного дурня" Полонія. Тому Фідлер

вводить новий сюжетний хід – Лаерт і Офелія виявляються дітьми могильника. Звістку про це Офелії уві сні приносить примара матері: "He is not yours. You are not his" [3, с. 67]. До справжнього батька в Офелії виникають найтепліші почуття. Він доглядає за донькою, допомагає їй та підтримує ("My father's house awaits me, warmly" [3, с. 93]). Могильник – людина чесна, добра, порядна, щира і приємна: "He wears his work upon him ... Oh, handsome is he" [3, с. 81–82].

В обох творах Гамлет відправляється до Англії. У романі в ліричному монолозі розкриваються страждання Офелії, її бажання покінчити життя самогубством, коли дівчина дізнається про ймовірну смерть Гамлета. Але щаслива звістка своєчасно приходить до Офелії, Лаерт розповідає їй, що Гамлет живий: "He is alive, sister!...your Hamlet lives! He comes!" [3, с. 138]. Тоді помста Гамлета стає місією Офелії. Вона залишається жити, хоча й перебуває деякий час на грані між життям і смертю. У романі її божевілля є удаванним і слугує зброєю в помсті Клавдію. Дівчина з'являється таємно в чоловічому вбранні на поєдинок між Лаертом та Гамлетом, завдяки чому принц залишається живим, як і сам Лаерт. Закохані планують подорож до Італії, перекидаючи тим самим місток до іншої Шекспірової трагедії. Пропонуючи вирушити до Верони, Офелія каже: "Something I read in my mother's journal. You see, she often corresponded with an apothecary there. His letters lead me to believe our sleeping poison would interest him greatly" [3, с. 182].

Образи Клавдія й Гертруди в романі не зазнають суттєвих змін. Клавдій залишається так само прагматичним, приземленим, жорстоким властолюбом. Гертруда, мати Гамлета, "пливе за течією" по волі обставин та оточення. Полоній, батько Офелії, в романі Л. Фідлер її вітчим, показаний як людина, для якої інтриги, лицемірство та хитрість – це єдиний можливий спосіб буття. Сутнісною новацією є введення нового персонажа – це служниця й подруга Офелії Енн. У романі Гораціо та Енн міняються ролями – Енн у всьому допомагає Офелії, а Гораціо залишається лише співчутливим свідком: "And what of Horatio? Hath he a role in the deception? Only keep silent on't" [3, с. 49]. Енн не стільки служниця, скільки "правиця" для Офелії. Її образ "Ватсона у спідниці" допомагає чіткіше і виразніше прописати волелюбний, рішучий, майже чоловічий характер Офелії, а крім того, стає зручним об'єктом феміністичних коментарів і рефлексій на тему гендерної нерівності.

Таким чином, визначаючи ключові стратегії переосмислення трагедії В. Шекспіра Лізою Фідлер, важливо зазначити, що зміни більшою або меншою мірою відбуваються на всіх рівнях і пов'язані перш за все із зсувом оповідного фокусу. Більшість трансформацій визначені провідним типом осмислення традиційного сюжету у творі, тобто дописуванням: багато сюжетних констант залишаються незмінними, але в романі спостерігаємо деталізацію як у плані характеристики персонажів, так і на рівні колізій і мотивів.

Авторка вводить у текст магічні мотиви (привид матері Офелії, чарівні парфуми), формульні кліше сучасних “мильних опер” (втрачений і віднайдений батько, любовні перипетії у стосунках Гамлета, Офелії, Гораціо і Енн, щасливий кінець), яскраво виражене феміністичне забарвлення, що забезпечує осучаснення тексту з орієнтацією на молодого читача.

У процесі трансформації також відбувається редукція, яка є невід’ємною складовою переосмислення традиційного матеріалу. Л. Фідлер використовує спрощення на рівні хронотопу, адже в романі немає подвійності в зображенні місця й часу подій (середньовічна Данія – ренесансна Англія), а також на рівні образів: розкриття характерів більшості персонажів є поверховим. Внутрішній конфлікт Гамлета не виступає в тексті центральним, його славнозвісна репліка “To be, or not to be – that is the question” [3, с. 75] перетворюється на своєрідну культурну емблему.

Завдяки зсуву оповідного фокусу Фідлер створює альтернативне прочитання канонічної трагедії: в романі спостерігається смислова переакцентуація основних конфліктів, тем, образів головних персонажів; кохання Офелії й

Гамлета стає проблемною домінантою, а всі колізії структуруються навколо постаті Офелії. Втім, твір залишається цілісною текстоцентричною проекцією Шекспірової трагедії, адже він доволі повно відображає сюжет, проблематику та образи персонажів.

Список використаної літератури

1. Бегбедер Ф. Лучшие книги XX века. Последняя опись перед распродажей / Ф. Бегбедер. – Москва : Флюид / FreeFly, 2006. – С. 2.
2. Lichtenberg G. C. On David Garrick's Hamlet in his own adaptation at the theatre Royal, Drury Lane, London / G. C. Lichtenberg // Shakespeare in the theatre. An anthology of criticism / ed. by S. Wells. – Oxford : Clarendon Press, 1997. – P. 24–28.
3. Fiedler L. Dating Hamlet: Ophelia's Story / L. Fiedler. – New York : Henry Holt and Company, 2002. – 183 p.
4. Шекспір В. Гамлет [Електронний ресурс] / В. Шекспір // Твори : в 6 т. / В. Шекспір ; пер. з англ. Л. Гребінка. – Київ : Дніпро, 1986. – Т. 5. – С. 5–118. – Режим доступу : <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.43/>.

Стаття поступила в редакцію 22.01.2015.

Лазаренко Д. Н., Дощенко А. Г. Сдвиг повествовательного фокуса как стратегия переосмысления гамлетовского сюжета в романе Лизы Фидлер “Свидания с Гамлетом: История Офелии”

В статье рассматривается специфика корреляции системы сюжетно-образных координат трагедии В. Шекспира “Гамлет” с литературной проекцией данного классического текста в романе Л. Фидлер “Свидания с Гамлетом: история Офелии”. Акцент делается на определении и анализе ключевой стратегии интерпретации и трансформации традиционного материала (сдвиг повествовательного фокуса), которая структурирует творческое переосмысление великой трагедии современной американской писательницей с ориентацией на существенное осовременивание претекста и адаптацию, рассчитанную на молодого читателя.

Ключевые слова: литературная проекция, сдвиг повествовательного фокуса, традиционный сюжет, традиционный образ, Гамлет, Офелия, альтернативное прочтение.

Lazarenko D., Doschenko A. Shift of the Narrative Focus as a Strategy of Rethinking the Hamlet-Plot in the Novel “Dating Hamlet: Ophelia’s Story” by Lisa Fiedler

In the paper the definition of a “literary projection” which is the essential correlate to the development of metatextual potential is offered. Two types of the literary projections of “Hamlet” are distinguished: text-oriented (W. Gilbert, T. Stoppard, C. Cawafy, B. Akunin, J. Udpikie) and contextual (M. Haig, D. Wroblewski, I. Murdoch). The paper strives to prove that the usage of the category “literary projection” in the research of Shakespeare tragedy’s reception makes it possible to distinguish those factors due to which this play steadily maintains the central position in the world literary canon and generates a powerful Hamlet discourse.

The authors show that the shift of the narrative focus often defines and shapes the interpretation which functions in modern literature where the plot and characters of Shakespeare’s “Hamlet” become subject to transformation through the usage of various techniques including modernization, psychologization, inverse interpretation, alternative reading etc. The shift of the narrative focus is seen as a type of transformation of the traditional structure in the course of which a new narrator is introduced and as a result semantic accents of the images change, sometimes even turning negative characters into positive ones, while virtues and values of the positive characters can be placed in question.

Lisa Fiedler’s novel has been chosen as the primary subject of analysis conducted in the framework of the theory of traditional plots and characters through the lens of close reading. It has been selected as one of the brightest and most demonstrative examples of the trend under investigation. Many-sided comparative analysis of the specificity of the structural and semantic characteristics of alternative appropriation of the traditional plot in the novel under consideration is offered. Fiedler employs a wide range of narrative techniques available in prose to make her interpretation of the characters more psychologically convincing. The author also changes the semantic poles in the system of characters shifting the focus to the image of Ophelia. The resulting interpretation presents a new rendering of a classical text which deconstructs receptive clichés and in this way re-actualizes the semantic invariables of the plot for the modern young reader.

Key words: literary projection, shift of the narrative focus, traditional plot, traditional character, Hamlet, Ophelia, alternative reading.

ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 811.111'373'373.7:502.3

Е. Г. Балюта

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА “СТІЙКОГО РОЗВИТКУ” ТА МОВНІ НОВОУТВОРЕННЯ

Сприйняття стану розвитку мови на певному етапі як стану динамічної синхронії, поєднання синергетичного, семасіологічного й оноματοлогічного підходів, методів лінгвістичного та соціолінгвістичного аналізу дали можливість виявити шляхи й способи збагачення та тенденції розвитку словникового складу англійської мови дослідженої сфери, її вплив на систему англійської мови загалом. З урахуванням основних макросоціальних чинників виокремлено основні особливості еко-неологізмів.

Ключові слова: екоментальність, неологізм, стійкий розвиток, інновація, номінація.

Останнім часом в англійській мові формується все більше новоутворень, які поєднують у своїй семантиці та прагматиці економічну й екологічну прикріпленість. На прикладах мовних інновацій можна спостерігати явище безпосередньої взаємозалежності науково-технічного прогресу та екологічної свідомості. Ще й досі науковці не визначилися остаточно, наскільки широко впливає науково-технічний прогрес на екологічну ситуацію у світі, але більшість людей планети не збираються відмовлятися від наукових здобутків. Це як два боки медалі, коли один не існує без другого: якщо людство відмовиться від технічних здобутків, воно відкине суспільство в минулі часи; якщо людство не користуватиметься здоровою логікою та екологічною свідомістю, воно може швидко дійти до останньої екологічної кризи у своїй історії.

Мета статті – виявити особливості мовних новоутворень, які з’являються в процесі формування екологічної свідомості.

Досліджуючи сучасний етап екоментальності, необхідно зупинитись на концепції “стійкого розвитку” (*sustainable development*). Вона була висунута Комісією Бругланд у доповіді “Наше спільне майбутнє” у 1987 р. як модель суспільства, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу потреби майбутніх поколінь. Останніми роками концепцію було подалі розвинуто у зв’язку з дією нових екологічних і соціально-економічних чинників (міжнародною торгівлею відходами, зокрема).

Поглиблення кризи відносин суспільства з природою наприкінці ХХ ст. зумовило необхідність радикальних заходів щодо цілей і пріоритетів розвитку, які були визначені документами Конференції ООН 1992 р. у Ріо-де-Жанейро. Прийнята країнами-учасниками концепція є

“цілісною системою принципів, завдань та заходів”, реалізація яких уможливить перехід світового суспільства на засади екологічно безпечного “стійкого розвитку” (*sustainable development*). Проте адекватне тлумачення цього терміна не надане не тільки науковцями країн, що залучили цей термін, а навіть спеціалістами з екології США, країни, де виникло словосполучення *sustainable development*.

Визначення “стійкого екологічно безпечного розвитку” знаходимо в статті українських науковців: “розвиток, що забезпечує потреби нинішнього покоління без втрат для майбутніх поколінь забезпечити свої потреби. Йдеться про розвиток у межах господарчої (екологічної) ємності природного середовища, що не вносить незворотних змін у природу і не створює загрози тривалому існуванню людини” [1, с. 31].

Науковці вважають перспективними зіставні студії, що ґрунтуються на основах теорії номінації [4, с. 36]. Українські та російські автори зазначають, що як Росія, так і Україна, своєю кінцевою метою бачать “перехід до моделі стійкого розвитку, щоб сформувати якісно новий стан суспільства (ноосферу). Подовженість цього процесу – у сутності поняття “стійкий розвиток”, реалізація ідей якого можлива в разі передбачення інтересів наступних поколінь” [5, с. 392]. Російський еколог А. Л. Самсонов зауважує, що “ідея стійкого розвитку пропонує нову модель, новий тип організації суспільства” [6, с. 15]. Д. М. Колотило не застосовує термінів “стійкий розвиток” або “екологічна стійкість”, але його розуміння сучасних суперечностей у відносинах людства з природою збігається з думкою американського науковця Дж. Т. Міллера: “поширена сучасна ідея заміни екологічно шкідливих технологій на “безвихідні” є хибною: економічно невинуватною, а екологічно неприродною” [3, с. 232].

Визначення терміна *sustainable development* як “перехід від індустріально-споживчого суспільства до “ноосферної цивілізації”, до екоєволюції природи і суспільства” [2, с. 51] поєднує тлумачення цього терміна як американськими, так і вітчизняними науковцями. В українській мові для компактного відбиття зазначеного поняття вживається термін “стійкий розвиток”, який є, фактично, структурно-семантичною калькою словосполучення *sustainable development*.

Зазначимо, що на базі прикметника *sustainable* було створено такі похідні, як *unsustainable*, *sustainability*, *unsustainability*, *sustainably*, *unsustainably*, тобто йдеться про створення не тільки елементів словотворчої, але й антонімічної парадигми.

Як буде продемонстровано далі на прикладах, прикметник *sustainable* виявився дуже активною базою і для фразотворення. Ономастичний підхід до фразеологічних одиниць зі словом *sustainable* дає можливість розподілити їх на певні групи залежно від ступеня узагальнення понять, що позначаються ними. Першу групу стійких новоутворень з найбільшим ступенем генералізації (на рівні світового суспільства) становлять інноваційні одиниці *sustainable development* “стійкий розвиток; розвиток суспільства, спрямований на сприяння збереженню природи” [7, с. 395], *sustainable society* “стійке суспільство; суспільство, що розвивається із збереженням природи”. Первісною базою для цих стійких словосполучень було, на нашу думку, словосполучення *sustainable society development*, яке згодом унаслідок еліптичного скорочення перетворилося на дві скорочені форми *sustainable development* та *sustainable society*.

Семантичне наповнення обох словосполучень, а саме “стійкий розвиток суспільства”, фактично, збігається, і тим самим вони вступають у відношення майже абсолютної синонімії. Стійкі сполуки *sustainable development* та *sustainable society* очолюють гіперонімічні відношення з іншими фразеологізмами-согопонімами, побудованими на базі лексеми *sustainable*. Зазначимо, що в родо-видових відношеннях фразеологізмів з “бігіперонімами” *sustainable development* – *sustainable society* виокремлюються найбільш узагальнені одиниці та інновації з меншим ступенем узагальненості.

До першої групи належать словосполучення *sustainable world view*, *sustainable future*, *sustainable level*, *sustainable use*, які позначають поняття “умовно рівного узагальнення” зі словосполученнями *sustainable development*, *sustainable society* (і навіть більшого ступеня абстрагування). До цього рівня можна також віднести сполуки, що включають у себе словосполучення *sustainable development* і позначають міжнародні і національні екологічно спрямовані установи та організації (*Sustainable Development Reserve*, *the Sustainable Energy and Economic Development (SEED)*, *World Business Council for Sustainable Development*

(*WBCSD*), *UN Commission on Sustainable Development*.

Другу групу фразеологізмів становлять одиниці меншого ступеня узагальнення, це словосполучення *sustainable ethics* “етика нового “екологічного суспільства”, *sustainable government* “уряд країни, що працює за принципами забезпечення стійкого розвитку країни”, *sustainable energy* “енергія, вироблення якої нешкідливе для природи”, *sustainable management* “керування стійкою економікою”.

Зазначимо у зв'язку із цим, що популярність поняття “стійкий розвиток” зумовило навіть введення термінів *sustainable economy* “економіка держави з політикою сприятливого ставлення до довкілля”, *sustainable growth* “стійке економічне зростання”. Проте екологи підкреслюють, що таке словосполучення понять є “справжнім оксимороном” [10, с. 97], оскільки економічний розвиток сучасного суспільства може позначатися тільки словосполученням *unsustainable development* [9, с. 22].

До наступної групи правомірно зараховувати ті, які відбивають більш конкретне втілення концепції “стійкого розвитку” (узагальнення на галузевому рівні). Так, явища й поняття “стійкої економіки” відбиваються новоутвореннями *sustainable industry* “промисловість, що розвивається за принципами “стійкого” розвитку”, *sustainable agriculture* “сільське господарство, що не завдає шкоди природі”, *sustainable fisheries* “стійкий рибний здобуток, без завдання ушкоджень рибним ресурсам”, *sustainable tourism* “туризм, без завдання шкоди природі”, *sustainable trade* “торгівля, яка враховує проблеми довкілля” *sustainable city (town)*.

Таким чином, на прикладі вищезазначених фразеологічних інновацій можна спостерігати розвиток поняття *sustainable development* від найбільш узагальненого до поступового звуження узагальненості до конкретизації. Усі вищезазначені одиниці є елементами однієї фразеологічної серії, побудованої на базі ключового прикметника *sustainable*, яка залучає все більше фразеологічних новоутворень. Зазначимо водночас, що, з іншого погляду, усі вищевказані інновації, фактично, формувалися за конкретною моделлю “базового” словосполучення *sustainable development* і наслідували її у плані вираження. Тобто із цього боку такий механізм новоутворення виявляє характерні риси дії аналогії. Можна припустити, що внаслідок переходу людства на етап “стійкого розвитку” буде утворюватися все більше термінів, що позначатимуть процеси, явища, поняття цього нового історичного етапу.

На прикладі синонімічних новоутворень *sustainable society*, *conserving society* ми спостерігаємо “конкуренцію” лексичних одиниць *sustainable*, *conserving*. Їх сигніфікативно-денотативний зміст “перехрещується” не тільки в семантичному варіанті “збереження природи та її ресурсів”, а й у значенні “відповідальності перед наступними поколіннями”. Проте, необхід-

но взяти до уваги, що обсяг понять, які відбивають нові словосполучення, дещо ширший, ніж реалізується в базових одиницях. У своєму первинному значенні лексема *conserver* відбиває поняття конкретних заходів, спрямованих як на збереження ресурсів, так і на утворення особливих умов життя окремим видам рослин та тварин.

Зазначимо, що слово *conserver*, як і слово *sustainable*, перетворилося на центр словотворчої парадигми, що продовжує поповнюватись і сьогодні, наприклад, *conserved*, *conserving*, *conservation*, *conservationist*. Більше того, на базі похідних теж виникають новоутворення. Так, на базі слова *conservation* було утворено кілька сталих сполук. Словосполучення *conservation movement*, наприклад, номінує рух за збереження довкілля, а словосполучення *conservation group* позначає організацію, яка займається проблемами збереження довкілля. Такі учасники руху вважаються також партнерами (*conservation partners*).

Словосполучення *conservation scientist* позначає науковця, залученого до проектів збереження довкілля (*conservation project*); територія, яку намагаються утримати недоторканою, відбивається словосполученням *conservation area*, а заходи “консервації” лісових насаджень дістали назву *conservation afforestation*.

Повертаючись до фраземної парадигми неологізму *sustainable*, слід зазначити, що вона поповнилася цілою низкою багатокомпонентних словосполучень. Наприклад, багатокомпонентна інновація *the Environmental Sustainability Index (ESI)* номінує показник впливу на “стійкість навколишнього середовища”. Як і інші подібні утворення, це словосполучення скорочується до абрєвіатури *ESI*. У Великій Британії існують облікові фірми (*Sustainability Advisory Service*), до яких у разі необхідності звертаються підприємства для розрахунків допустимого забруднення, внаслідок перебільшення якого підприємства згідно із законодавством країни сплачують штрафи.

Найбільш актуальні проблеми збереження довкілля періодично обговорюють на самітах з екологічних проблем (*earth summit*, *eco-summit*). Лексема *summit* перетворилася на базу для цілої серії фразеологічних неологізмів, які виступають синонімами й презентують явище поліномінації, характерне для дослідженої сфери. Так, інновації *eco-summit*, *green summit*, *earth summit*, *environmental summit*, *world environment conference*, *sustainable development summit* є прикладами синонімічного ряду із загальним денотатом “зустрічі на найвищому рівні для обговорення екологічних проблем”.

Думається, що фразеологічна одиниця *earth summit* стала, фактично, позначенням дуже широкого поняття “вирішення глобальних екологічних проблем”. Таким чином, вона також виступає гіперонімом щодо таких багатокомпонентних новоутворень, як *world urban forum*,

international waterfowl ecology symposium, які, по суті, виконують функцію сталих словосполучень і позначають зустрічі для обговорення конкретних екологічних питань.

Кількість таких зустрічей останнім часом збільшилась, проте їх ефективність вважається незначною. Цей факт знайшов вираження в іронічному словосполученні *green talkfest*, побудованому на базі семантичного прикметника *green* та складного слова *talkfest*, створеного шляхом зрощення іменника *talk* та початку слова *festival*, яке означає “свято, фестиваль”.

Інноваційне словосполучення *triple bottom line* було утворене на базі фразеологізму *bottom line* і означає не тільки принцип бізнесу, за яким компанії повинні звітувати про свої доходи, але й своє ставлення до працівників та до принципів збереження навколишнього середовища (*environmental sustainability*). Таким чином, новоутворення *triple bottom line* є яскравим прикладом перехрещення й злиття екологічних та економічних понять. Таке перехрещення відбиває численні лексичні одиниці, які належать одночасно до “екологічної” та економічної сфер лексики.

Для відбиття нових понять, що все частіше поєднують дві сфери, екологічна термінологіка використовує все більше лексичних одиниць, які до цього вживали виключно в галузі економіки. Деякі із таких економічних термінів можуть бути складовими елементами новоутворень, інші створюються внаслідок аналогії шляхом заміни однієї з “економічної” маркованих одиниць на “екологічну”. З іншого боку, суто екологічні, на перший погляд, терміни *environmental measures*, *environmental management*, *environmental-management services*, *eco-efficiency*, що містять такі екологічно марковані одиниці, як *environmental* та *eco-*, насправді “абсорбували” “економічне” значення іменників, що виконують функцію головних слів у цих синтаксичних конструкціях.

Цікавим із лінгвістичної точки зору є утворення екологічного терміна-абрєвіатури *GTTI* (*goals, targets, threats and interventions*), яку автор побудував за “понятійно-структурною” аналогією до терміна *SWOT* (*strengths, weaknesses, opportunities and threats*), що вживається у сфері маркетингу. Ми вважаємо, що в цьому випадку йдеться про суто структурно-понятійну аналогію: нова екологічна одиниця *GTTI* отримала чотири компоненти в структурному складі й також скорочується до абрєвіатури.

Наприкінці XX ст. до перебудови бізнесу за принципами “стійкого розвитку” була залучена фінансова сфера, яка довго залишалась осторонь проблем довкілля. Європейські банки почали приділяти увагу екологічним проблемам після доповіді 1993 р. Європейської комісії “Вирішення екологічних проблем”, де були запропоновані нові методи обліку екологічних зобов’язань та витрат у зв’язку із концепцією стійкого розвитку. Фінансовий сектор, а саме

інвестиційні та страхові кампанії, банки почали розглядати витрати на збереження природи (*environmental costs*) й екологічний ризик (*environmental risk*).

Інноваційне словосполучення *environmental performance* іменує кінцевий результат діяльності великих кампаній, який спрямований на збереження навколишнього середовища й тепер обов'язково береться до уваги при розрахунках інвестиційної політики. Однією з перших моделей обліку та аудиту еколого-економічного ризику стала модель системного рейтингу екологічного ризику (*System Based Environmental Risk Rating*, "SYBERR"), яку було розроблено у Великій Британії. Показник SYBERR містить рейтинг кредитних та екологічних ризиків більше ніж 330 000 британських кампаній. У 1995 р. було запропоновано метод оцінювання загального еколого-економічного рейтингу, який дістав назву *Ecological Check Index* і слугує для надання фінансової інформації про своїх клієнтів. У 1997 р. у зв'язку з виконанням Рамочної Конвенції про зміну клімату (*Framework Convention on Climate Change*) велику увагу почали приділяти ризику дестабілізації клімату.

Необхідність позначити види "екологічної" бухгалтерії пояснює концентрацію неологізмів екологічної сфер навколо певних фінансових понять. Так, для позначення звіту про стан навколишнього середовища вживають інноваційне словосполучення *environmental account*, а сама система такої звітності відбивається неологізмами *environmental accountability*, *green accounting*. Інноваційні словосполучення *ecological audit*, *environmental audit* позначають екологічний аудит компаній і утворюють, фактично, синонімічну пару. До фінансово-екологічної лексики можна також віднести новоутворення *environmental loan*, *green tax*, *environmental element*.

Інноваційне словосполучення *market-based greenery* відбиває найсучасніше поняття, а саме "рух за збереження довкілля", що базується на врахуванні ринкових відносин. Ця фраза містить у своєму складі ключові одиниці екологічної та економічної сфер (*greenery*, *market*), на яких формується численна кількість термінів відповідних терміносистем. Таким чином, новий термін можна було б зарахувати до ядерної лексики, проте виникає закономірне питання: якої з двох терміносистем? Новоутворення *market-based greenery*, фактично, відбиває поняття, які ще десять років тому вважали "несумісними". Взагалі поява поняття, що вербалізується в англійській мові словосполученням *market-based greenery*, відкриває, фактично, нову еру в подальшому розвитку людства з прийняттям концепції стійкого розвитку (*concept of sustainable development*).

На сучасному етапі, на думку експертів журналу *The Economist*, головне для всього світу, зокрема, зрозуміти, що єдина можливість людства зберегти природу пролягає в дотриманні здорового глузду. Це передбачає оцінювання

природних багатств монетарним еквівалентом, тобто поєднання економічних та екологічних методів виміру (*green measures*). Тільки після встановлення загальних стандартів екологічної оцінки (*eco-standards*) як для розвинутих, так і для всіх інших країн, можна узгодити подальшу екологічну політику держав [8, с. 78]. Владні органи мають можливість перевірити та скоректувати "екологічні" здобутки підприємств.

Як було зазначено, глобалізація екологічної свідомості викликала до життя нові явища та процеси, у яких виявляється тісний зв'язок економіки та екології. У свою чергу, мова реагує на такі явища утворенням термінів, що являють собою, так би мовити, "зрощені" екологічно-економічні інновації. У складі більшості таких нових одиниць спостерігаються ознаки як економічного, так і екологічного терміна. Інколи інновації є незвичним поєднанням лексичних одиниць, яке можливе тільки в новому "екологічному" розумінні економічної лексики. Так, нове слово *eco-economy* відбиває погляд на економіку, згідно з яким вона повинна розвиватися за принципами сприятливого ставлення до навколишнього середовища, за принципами екологічної стійкості (*the principles of ecological sustainability*).

Практично одразу цю інноваційну одиницю стали вважати прикладом оксиморона через те, що в одному слові поєднані протилежні поняття – збереження довкілля та розробка й використання природних ресурсів (див. також раніше наведені словосполучення *sustainable economy*, *sustainable growth*). Проте, за умови залучення сучасних технологій у сприятливому для довкілля ставленні поєднання таких понять – це об'єктивна реальність сьогодення. Така економіка передбачає, зокрема, введення нових економічних заходів, для початку, наприклад, стягнення податків за шкідливу для довкілля діяльність.

Ціла низка неологізмів спрямована на відображення процесів перебудування в ділових структурах, змін у традиційних поняттях економіки. Словосполучення *environment sector*, наприклад, відбиває появу окремого сектора в економіці, який відповідає за екологічну ситуацію в країнах. Інші інновації, зокрема, *environmental ministry*, *environmental minister* номінують, відповідно, окрему державну службу та службовця високого рангу, що відповідають за екологічну політику держави й сліdkують за її виконанням.

Широковідома інноваційна фраза *precautionary principle* відбиває в мові діяльність, спрямовану на запобігання можливій шкоді навколишньому середовищу. Прикладами складних новоутворень, що будуються на базі економічних термінів та позначають водночас і екологічні поняття, є також словосполучення *greenhouse-gas emissions trading* "торгівля викидами парникових газів", *emissions-trading programme* "програма продажу викидів".

Вважаємо необхідним іще раз наголосити на утворенні в останнє десятиліття в мові інновацій, які повною мірою висвітлюють перехрещене вживання та сполучуваність термінів, що раніше окремо належали до політичної, економічної або екологічної терміносистем. Можна говорити про те, що такі нові одиниці набули статусу широковживаної лексики саме в результаті такої сполучуваності. Аналіз вищенаведеного матеріалу свідчить, що більшість із зазначених еконеологізмів не закріплені за сферою екології, а у зв'язку з їх актуальністю вони фактично є термінами політичними, економічними, фінансовими й продовжують проникати в інші спеціальні сфери англійської мови.

Викладений матеріал, таким чином, свідчить про важливу роль сфери охорони довкілля в збагаченні словникового складу англійської мови, в її постачанні новими словотворчими моделями та елементами, у зародженні певних тенденцій семантичного розвитку.

Список використаної літератури

1. Дробноход М. І. Концепція переходу України до стійкого екологічно безпечного розвитку / М. І. Дробноход, Ф. В. Вольвач // Освіта і управління. – 2001. – Т. 4. – № 3–4. – С. 29–36.
2. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запор. держ. ун-т, 1998. – 434 с.
3. Колотило Д. М. Екологія і економіка / Д. М. Колотило. – Київ : КНЕУ, 1999. – 368 с.
4. Левицький А. Е. Українська зіставна лексикологія початку XXI століття: перспективні напрями / А. Е. Левицький // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2006. – № 27. – С. 35–39.
5. Мазур И. И. Курс инженерной экологии / И. И. Мазур. – Москва : Высшая школа, 1999. – 447 с.
6. Самсонов А. Л. Новая модель стійкого розвитку як тип організації суспільства / А. Л. Самсонов // Экология и жизнь. – 2001. – № 5. – С. 13–17.
7. Allaby M. Oxford Dictionary of Ecology / M. Allaby. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – P. 440.
8. Are you being served? // The Economist. – 2005. – April 23. – P. 78–80.
9. Brown L. R. A Planet under Stress: Rising to the Challenge / L. R. Brown // The Futurist. – 2003. – Vol. 37. – № 6. – P. 18–23.
10. Nadeau R. L. The Wealth of Nature. How Mainstream Economics Has Failed the Environment / R. L. Nadeau. – New York : Columbia University Press, 2003. – 253 p.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2015.

Балюта Э. Г. Формирование общества “устойчивого развития” и языковые новообразования

Восприятие состояния развития языка на определенном этапе как состояния динамической синхронии, сочетание синергетического, семасиологического и ономотологического подходов, методов лингвистического и социолингвистического анализа позволили выявить пути и способы обогащения и тенденции развития словарного состава английского языка исследованной сферы, ее влияние на систему английского языка в целом. С учетом основных макросоциальных факторов были выделены основные особенности эконеологизмов.

Ключевые слова: экоментальность, неологизм, устойчивое развитие, инновация, номинация.

Balyuta E. The Formation of “Sustainable Development” Society and Language Innovations

The article researches the aspects of the English vocabulary development process in the sphere of ecology. The dual character of ecological vocabulary determined the analysis of both linguistic (morphological and semantic) and external (categorical) paradigmatic parameters of the English ecological new words and phrases (econeologisms).

The globalization of environmental awareness has given rise to new phenomena and processes that manifest the close relationship of economy and ecology. In turn, the language reacts to these phenomena in the form of new terms which are, so to speak, “fused” ecological and economic innovations. As part of most of these new language units signs of both economic and environmental terms are evident. Sometimes innovations are unusual combinations of lexical units, which is only possible in the new “ecological” sense of economic vocabulary. A number of neologisms is aimed at mapping processes in the business structures rebuilding, as well as in changes in traditional concepts of economy. Most of these econeologisms are not fixed solely to the sphere of ecology, and due to their topicality they are actually terms of politics, economics, finances, and they continue to penetrate other special areas of English.

The researched material shows the importance of environmental enrichment in the vocabulary of the English language in its supply of new word-formation models and elements in the origin of certain semantic development trends.

Key words: ecomentality, neologism, sustainable development, innovation, nomination.

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З МЕДІАТЕКСТОМ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті проаналізовано генезу медіаосвіти на пострадянському й світовому науковому просторі та проблему формування вторинної мовної особистості в контексті викладання іноземної мови. Наведено технології імплементації іншомовного медіатексту в процес викладання іноземної мови.

Ключові слова: медіа, медіатекст, освіта, іноземна мова професійного спілкування, мовна особистість.

Сучасна теорія та практика освіти формуються в абсолютно нових умовах існування й розвитку інформаційного суспільства. Однією з характерних рис сучасного інформаційного суспільства є створення глобального інформаційного простору, що забезпечує взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів, а також задоволення потреб в інформаційних продуктах та послугах. Колектив учених з Університету Південної Каліфорнії (США) за керівництвом М. Гілберта [13] провів аналіз розвитку основних технологій зберігання, оброблення та передавання інформації за 1986–2007 рр. За підсумками цих досліджень, які оприлюднено в журналі “Science”, людство накопичило близько 295 ексобайтів інформації. Оскільки інформація – це важливий “ресурс” функціонування свідомості, питання про вплив зростання інформаційних потоків на психіку людини, її соціальне буття та культурний розвиток суспільства хвилює багатьох дослідників різних спеціальностей.

Однак мірою всіх соціально значущих речей і основоположною умовою виробництва та відтворення суспільної цілісності виступає не інформація сама по собі, а розвиток здібностей, творчого потенціалу, духовно-моральних сил, складних особистих і соціальних компетенцій освіченої особистості. Експерти з медіакультури відзначають стрімке зростання кількості джерел інформації, суттєве підвищення щільності інформаційних потоків і зростання агресивності медіасередовища, яке найсильніше впливає на психіку підростаючого покоління, часто приводячи до неконтрольованих і руйнівних наслідків для свідомості молоді. Реклама, засоби масової інформації, Інтернет, кінопродукція – все це активно формує цінності, стереотипи поведінки й установки молодих людей, впливає на основи їх світогляду й ідентичності. Спроби правового регулювання медіаполя з метою захистити молодь від впливу так званої “паралельної школи” – телевізійної реклами, ЗМІ, Інтернету – на сьогодні не приносять бажаних результатів: неможливо обмежити до-

ступ підлітка до тієї інформації, що перебуває у вільному обігу. До того ж, за справедливим метафоричним визначенням, “ЗМІ – це четверта влада”. Саме ЗМІ починають визначати реалії суспільного життя й створювати його нові форми та конфігурації. За влучним висловом А. А. Калмикова, медійність сучасного світу – “знак майбутніх глобальних цивілізаційних трансформацій” [3, с. 21–29].

Тож не дивно, що внаслідок стрімкого розвитку інформаційного середовища, яке перетворюється на повсякденне середовище існування пересічної особистості й самого суспільства в цілому, у центрі уваги освітньої політики опиняються проблеми медіаосвіти.

Цифрова реальність стає першорядною реальністю, а саме природне матеріальне життя сприймається як щось інформаційно підпорядковане, додаткове, а не самостійне. Сама інформація стає не просто головним ресурсом життя, а одиницею життя. Отже, основне завдання освіти в такому оцифрованому світі полягає в тому, аби створити умови, які сприяли б розвитку в людини твердих дієвих моральних підстав й орієнтирів; здібностей самостійно ставити осмислені цілі та розв’язувати проблеми в суспільстві, яке стрімко й динамічно розвивається, в умовах плинної, ковзної, рухливої сучасності. Це тим складніше, чим швидше перебудовується суспільство. Медіа стрімко розвиваються, породжуючи нові форми й небачені досі можливості, захоплюючи найважливіше – владу над розумом і душами, узурпуючи при цьому породження смислів, утвердження ідеалів, пошук та затвердження норм і цілей діяльності.

Мета наукової розвідки полягає у формуванні системи технологій роботи з іншомовним медіатекстом у контексті формування вторинної мовної особистості. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: по-перше, систематизація матеріалу вітчизняних і зарубіжних дослідників стосовно проблем медіаосвіти та формування вторинної мовної особистості; по-друге, розробка системи завдань для роботи з іншомовним медіатекстом.

Методи дослідження: аналізу і синтезу, порівняльний аналіз, спостереження, описово-аналітичний.

Вважається, що вперше термін “медіаосвіта” вжито 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації [15]. Втім, першу навчальну програму з медіаосвіти розробив канадець М. МакЛюен 1959 р., а її активне застосування в навчально-виховному процесі Великої Британії, Канади, Німеччини, США, Франції припало на 1960-ті рр. Попри те, що засади медіаосвіти розробляють уже протягом тривалого часу, остаточної згоди щодо змісту цього терміна досі немає [6]. Так, на думку фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта – частина основних прав громадянина будь-якої частини світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент демократії. При цьому ЮНЕСКО пройшло чотири стадії формалізації концепції медіаосвіти – Грюнвальдська декларація 1982 р. виокремила галузь медіаграмотності, привернувши увагу до впливу медіа на освіту, Тулузька конференція 1990 р. сприяла систематизації та точнішому визначенню галузі, Віденська конференція 1999 р. запропонувала новий погляд на медіаосвіту в контексті технологічних досягнень і нової ери комунікації, що стала результатом застосування цифрових технологій, семінар ЮНЕСКО в Севільї 2002 р., на якому адаптовано визначення галузі Віденської конференції, підкреслив потребу активно просувати програми в п'яти напрямках: 1) дослідження; 2) навчання (тренінги); 3) співпраця між школами, ЗМІ, неурядовим сектором і державними установами; 4) консолідація та просування громадського сектору та його співпраця із засобами масової інформації. А 2007 р. ЮНЕСКО прийняла Паризьку програму, що містила дванадцять рекомендацій з медіаосвіти, зокрема: інтегрувати медіаосвіту на початковому етапі підготовки педагогів, розвивати ефективні педагогічні методи, мобілізувати всіх зацікавлених осіб в освітній та соціальній сфері, практикувати позитивну медіаосвіту. Європейський парламент 2008 р. ухвалив резолюцію з медіаграмотності в світі цифрових технологій, у якій підкреслив, що медіаграмотність – базовий елемент політики у сфері споживання інформації, і вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа. Щодо медіаосвіти, то стверджується, що вона має стати компонентом формальної освіти, доступної всім учням, обов'язковою частиною навчальної програми на кожному ступені шкільного навчання. Європарламент рекомендував Єврокомісії внести в програму навчання вчителів обов'язкові модулі з медіаосвіти. Причина актуальності медіаосвіти полягає в тому, що інформаційна революція та глобалізація зробили наше сприйняття світу значною мірою залеж-

ним від того, як його подають медіа. Але самі медіа належно не відреагували на зростання відповідальності: матеріали погано перевіряють, вони містять елементи підтасувань та маніпуляції. У цих умовах медіаосвіта – шлях до того, щоб людина дістала змогу самозахиститися від недобросовісної медіаінформації. У документах ЮНЕСКО вказано, що медіаосвіта – це навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних мас-медіа, розглядуваних як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці. Її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія. Тож ЮНЕСКО чітко відокремлює опанування медіа від їх використання як знаряддя в навчанні інших наук. Згідно з напрацюваннями Віденської конференції, медіаосвіта – частина базових прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу висловлювання та на доступ до інформації; інструмент розбудови та дотримання демократії. Спостерігаючи невідповідності між сутністю та розвитком медіаосвіти в різних країнах світу, учасники секції “Освіта для медіа та цифрової доби” Віденської конференції рекомендували запровадження узгоджених навчальних курсів як у національних освітніх програмах, так і у вторинній, неформальній та самостійній освіті. Учасники конференції визначили такі ролі, що медіаосвіта відіграє в суспільстві: медіаосвіта сприяє збагаченню людей різним культурним досвідом за допомогою споживання медіаповідомлень усіх типів (друкованого слова, зображень, аудіо та рухомих зображень); у країнах, що застосовують новітні технології, медіаосвіта допомагає громадянам представляти їхні культури та традиції; медіаосвіта створює додаткові можливості людям у будь-якому суспільстві та уможливорює доступ до медіа людям з особливими потребами або економічно неспроможним верствам населення; медіаосвіта відіграє найважливішу роль у здатності людей оцінювати й реагувати на інформацію про соціальні та політичні конфлікти, війни, природні лиха, екологічні катастрофи тощо; у ситуаціях, коли доступу до електронних і цифрових технологій немає або він обмежений, медіаосвіта може базуватися на доступних їм технологіях і формується під впливом наявних контекстів. За висновками Віденської конференції ЮНЕСКО, медіаосвіта пов'язана з вивченням усіх форм комунікацій та охоплює друковане слово, графіку, звук і рухоме зображення, що доставляються за допомогою будь-яких технологій. Медіаосвіта має надавати знання щодо того, як аналізувати, критично осмислювати та створювати медіатексти; як визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст; як інтерпретувати медіатексти та цінності, що несуть у собі медіа; як добирати відповідні медіа для створення та розповсю-

дження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії; як уможливити вільний доступ до медіа для споживання та виробництва власної медіапродукції.

Більшість західних дослідників погоджуються з думкою, що медіа не завжди відповідно репрезентують навколишній світ, і для особистості вкрай важливо зберігати свою автономію щодо мас-медіа. Головне в цьому погляді – це активне ставлення людини до пізнання медіа. Останні тут виступають самостійним феноменом, щодо якого важливо зберігати самостійність і сприймати його критично.

Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіакомпетенції, або її ще називають медіаграмотністю, яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві.

Висловлюють припущення, що термін “медіаграмотність” походить від термінів “критичне бачення” та “візуальна грамотність”. Також використовуються такі терміни, як “технологічна грамотність”, “інформаційна грамотність”, “комп’ютерна грамотність” тощо.

Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти. Що більше ми вивчаємо медіа (за допомогою самих медіа), то більше ми медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти.

Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують. Життя такої людини в суспільстві та світі пов’язане з громадянською відповідальністю. Американський науковець Роберт К’юбі вважає, що медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах [14]. Тобто фактично всі науковці сходяться на тому, що медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа. За російським науковцем О. В. Федоровим, медіаграмотний студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям [11]. А за словами британського науковця Джейн Браун, поняття медіаграмотності може мати різні визначення для різних професій. Традиційно медіаграмотність давала людині змогу аналізувати й оцінювати літературні твори і створювати якісні тексти.

Але у другій половині XX ст. вона трансформувалась у здатність компетентно аналізувати та вміло оцінювати й використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо- та телепрограми, а також Інтернет. Канадський науковець і президент Канадської асоціації медіаосвітніх організацій Джон Пандженте вивів вісім ключових принципів медіаграмотності, що дають змогу краще вивчати медіапродукти, а саме: 1) будь-який медіапродукт – це сконструйована реальність, медіапродукт відбиває не реальний світ, а певні суб’єктивні, ретельно відібрані уявлення про нього – тож медіаграмотність допомагає руйнувати штучно створені конструкції та розуміти принципи їх створення; 2) медіа конструюють реальність: формують більше уявлень про навколишнє середовище та особисте ставлення до того, що відбувається, а ставлення до об’єктів реального світу формується на основі медіаповідомлень, які, своєю чергою, сконструювали фахівці, що мають певним чином визначені комунікативні цілі, медіа певною мірою формують відчуття реальності; 3) отримувачі медіаповідомлень інтерпретують їх зміст – медіа забезпечують свою аудиторію інформацією, на основі якої формується уявлення про реальність, отримувачі повідомлення інтерпретують та осмислюють, ґрунтуючись на власному досвіді й таких індивідуальних характеристиках, як особисті запити та очікування, актуальні проблеми, сформовані національні та гендерні уявлення, соціальний та культурний досвід тощо; 4) медіа мають комерційну підтримку – тож медіаграмотність дає уявлення про те, що підтримує будь-які медіа з комерційного боку і як комерційний підтекст впливає на зміст медіапродукту, його якість, створення медіапродукту – це бізнес, який має давати прибуток, а за всяким медіабізнесом стоять конкретні люди зі своїми інтересами, саме останні й визначають зміст того, що дивиться, читає, слухає отримувач медіаповідомлення; 5) медіаповідомлення транслює ідеологію та інформацію про певні цінності – будь-який медійний продукт виступає, в певному сенсі, як реклама, пропаганда способу життя та тих чи інших цінностей, прямо чи опосередковано медіа створюють в очах аудиторії наочне уявлення про “гарне”, “красиве” життя, формують споживацькі стандарти та смаки, дають уявлення про загальну ідеологічну позицію; 6) медіа виконують соціальні й політичні функції – впливають на політичну ситуацію та провокують соціальні зміни – електорат ґрунтує свої рішення на уявленнях про кандидатів, тобто на сформованому іміджі, медіа примушують нас замислюватися про події, що відбуваються в інших країнах; 7) зміст повідомлення залежить від виду медіа – різні медіа передають повідомлення про одну подію, наголошуючи на різних аспектах – отже, аудиторія має змогу ознайомитися з різними поглядами та сформувати власну позицію; 8) кожен медіаресурс має вла-

сну унікальну естетичну форму й має бути представлений аудиторії в естетичній формі, яка дає змогу, певною мірою, діставати задоволення від форми та змісту. Відповідно до позиції автора американських студеньких підручників Джеймса Поттера, медіаграмотність полягає в здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та запобігає повідомленням (патогенним текстам), що можуть їй зашкодити, подібно до забруднених і отруєних води чи їжі.

Тим часом варто підкреслити, що загальна мета медіаосвіти знаходить реалізацію в низці конкретних завдань. Слід сказати і про своєрідність завдань медіаосвіти, яка виявляє себе в тому, що їх рішення ніколи не лежить на поверхні. Вони розробляються на основі прогнозу, вимагають максимальної розумової напруги, аналізу безлічі чинників, умов і обставин. Розв'язання завдань медіаосвіти не піддається алгоритмізації, як у деяких інших науках. Тому можна з повним правом стверджувати, що медіадіяльність педагога, що зумовлена цілями й конкретними завданнями сучасної освіти, – це постійний пошук, постійний рух, постійна творчість на основі роботи з медіатекстом.

Попри текстоцентричну організацію медіаосвітніх технологій, вони не часто піддавалися дослідженню в контексті формування вторинної (іншомовної) мовної особистості [2, с. 26–34].

Поняття мовної особистості було розроблено Ю. М. Карауловим [4] і дало основу для розвитку концепції вторинної мовної особистості, автором якої є І. І. Халєєва [9, с. 277–278]. Варто також зазначити, що концепції І. І. Халєєвої та Ю. М. Караулова, що вважалися ще донедавна провідними, у наш час доповнюються й переглядаються з позиції “глобально-відкритого інформаційного суспільства”. Йдеться про розгляд уже виявлених і про представлення нових субкомпетенцій, що входять до складу комунікативної/міжкультурної компетенції вторинної мовної особистості як метапоняття [10, с. 156–159; 5, с. 37–48].

Автор концепції “медіакомунікативних здібностей” [11, с. 64] мету медіаосвіти визначає як формування медіакомунікативної компетентності, яка розуміється не як вищий рівень знань у царині ЗМІ, а як “достатній рівень знань, умінь і навичок для сприйняття, розуміння, створення та передачі повідомлень за допомогою комунікативних засобів” [11, с. 46]. Засновник цієї концепції О. В. Шариков вважає, що “особистісною характеристикою, іманентною явищу технічно опосередкованої комунікації, є “медіакомунікативні здібності”, які поєднують у собі і процеси сприйняття, і процеси створення та передачі медіатекстів” [11, с. 46]. Формування критичного мислення розглядається як невід’ємна частина медіакомунікативних здібностей, але не є домінантою. На міжнародній конфе-

ренції з медіаосвіти в Тулузі (1990 р.) О. В. Шариков провів опитування 23 провідних медіапедагогів з 16 країн. Завданням опитування було уточнення основних цілей медіаосвіти. У результаті встановлено, що двома провідними цілями медіаосвіти є “розвиток медіакомунікативних здібностей” і “розвиток критичного мислення”.

В основі формування “медіакомунікативних здібностей” лежить робота з матеріалами засобів масової комунікації – телебачення, кінематограф, відео, Інтернет, інтернет-сайти, які можуть розглядатися як полікодові тексти. У результаті впровадження й реалізації медіатекстів в освітній процес учитель може створити базову модель уроку, що включає три стадії: виклику, осмислення, рефлексії (як у технології за методикою критичного мислення). На будь-якій зі стадій педагог може застосовувати медіатекст. Очікувані результати від упровадження медіаосвітніх технологій:

- можливість зробити навчальний процес технологічним;
- відхід учителя від монологічного способу відносин;
- включення творчого компонента навчання;
- зростання педагогічної майстерності педагога в медіаосвіті;
- підвищення мотивації учнів до навчання.

Способи навчальної діяльності при роботі з медіатекстами відображають шість рівнів мислення [1]:

1. Репродуктивний. Передбачає переказ медіатексту безпосередньо після перегляду в аудиторії або самостійно з метою передачі змісту слухачам.
2. Асоціативний. Відбиває сприйняття медіатексту через особисті емоції, спогади, переживання.
3. Пояснювальний. Акцентує увагу на складних для розуміння моментах медіатексту, сприяє формуванню суджень про медіатекст у цілому або про його частини.
4. Аналітичний. Включає аналіз структури медіатексту, мовних і художніх особливостей, поглядів творців і медіаспоживачів: критиків, глядачів; музичного та звукового супроводу медіатексту.
5. Класифікаційний. Визначає місце твору в історичному, економічному, соціальному, політичному контекстах; його жанр, етичні й естетичні норми (наявність і доречність насильства, відвертих сцен тощо), психофізіологічний рівень (вплив “емоційного маятника”: чергування емоційного комфорту із шокним станом).
6. Оцінний. Передбачає виявлення учнем достоїнств медіатексту на основі особистісних, моральних чи формальних критеріїв.

У літературі описано різноманітні мовно- та літературно-імітаційні творчі завдання для аналізу медіатекстів на заняттях у студентській аудиторії, вони групуються за структурними

елементами процесу медіакомунікацій [16, с. 229–231; 5; 6; 7]:

- Медійні агенції (media agencies):
 - уявити себе в ролі співробітника медійного агентства й скласти докладний план свого гіпотетичного робочого дня в цій якості.
- Категорії медіа та медіатекстів (media/media text categories):
 - написати сценарні етюди на тему, як слід поводити себе, потрапляючи в комедійні, драматичні, детективні та інші жанрові ситуації певної лінгвокультури.
- Медійні технології (media technologies):
 - скласти письмове обґрунтування технології створення майбутнього медіатексту конкретного виду та жанру.
- Мови медіа (media languages):
 - уявити себе в ролі одного з медійних персонажів, очима якого “побачено” чи “почуто” певну подію, і написати есеї на теми схожих подій, побачених/почутих студентами насправді з урахуванням особливостей аудіовізуальної мови “суб’єктивного погляду” (ракурс, крупність плану, деталі, сила, тембр звуку тощо).
- Медійні репрезентації (media representations):
 - скласти розповідь від імені головного героя або другорядного персонажа медіатексту, уявивши себе на його місці (“ідентифікація”, “співпереживання”, “співтворчість”);
 - уявити себе в ролі персонажа того чи іншого медіатексту, але при цьому змінити певні його компоненти (жанр, композицію, час, місце дії медіатексту; вік, національність персонажів тощо), написати уявний монолог такого роду персонажів;
 - уявити себе в ролі неживого предмета, тварини, що фігурує в медіатексті, змінивши тим самим ракурс оповіді в парадоксальний, фантастико-ексцентричний бік; написати уявний “внутрішній монолог” такого персонажа;
 - описати найкумедніші, найщасливіші чи найбільш похмурі, неймовірні випадки зі свого життя, запропонувати для них ескізи медіатекстів;
 - використовуючи ті чи інші риси свого характеру й факти зі свого життя, вигадати образи нових медійних персонажів, їхні діалоги, випробування (фізичні, емоційні, моральні та ін.), з якими ці медійні персонажі можуть зіткнутися;
 - підготувати тексти для журналу, що розповідає про власне життя;
 - написати текст повідомлення для теленовин, пов’язаний з яким-небудь випадком зі свого життя.
- Медійна аудиторія (media audiences):
 - скласти монологи представників аудиторії з подібним до власного типом медіасприйняття, але іншої статі, іншого віку та соціального статусу.

Ці вправи можуть бути доповнені театралізовано-рольовими творчими завданнями.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що на сучасному етапі інформатизації суспільства навчання іноземної мови стає неможливим без медіакомпетентності студентів, а, отже, виникає необхідність упровадження медіаосвіти в процес навчання іноземної мови.

Слід підкреслити, що комунікативно спрямований характер медіаосвіти органічно вписується в організацію процесу навчання іноземної мови. Маючи спільну мету – сформувати “здатність мовця формувати власні судження на основі отриманої інформації, інтерпретувати і створювати повідомлення” [12], ці дисципліни легко інтегруються, взаємозумовлюються та взаємодоповнюються, тим самим мета навчання іноземної мови й мета медіаосвіти ефективно досягаються.

У результаті занять з медіатекстами особистості тих, хто навчається, стають медіакомпетентними, тобто:

- осмислено сприймають медіатекст;
- інтерпретують, критично аналізують медіатексти, розуміють їх суть, адресованість;
- знаходять необхідну інформацію в різних медіатекстах;
- систематизують її за певними ознаками;
- трансформують візуальну інформацію у вербальну й навпаки;
- створюють власні медіатексти.

Список використаної літератури

1. Блум Ф. Мозг, разум, поведение и поведение / Ф. Блум, А. Лейзерсон, Л. Хофстедтер ; [пер. с англ.]. – Москва : Мир, 1988. – 248 с.
2. Зазнобина Л. С. Стандарт медиаобразования, интегрированного с различными школьными дисциплинами / Л. С. Зазнобина // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1998. – № 3. – С. 26–34.
3. Калмыков А. А. Четвертая политическая сила / А. А. Калмыков // Вестник РГГУ. Серия “Политология. Социально-коммуникативные науки”. – 2012. – № 1. – С. 21–29.
4. Караулов Ю. Н. “Четыре кита” современной лингвистики или о предпосылках включения “языковой личности” в объект науки о языке (от содержания науки – к ее истории) / Ю. Н. Караулов // Соотношение частных научных методов и методологии в филологической науке : сб. науч. трудов. – Москва, 1986. – С. 33–52.
5. Мастерман Л. Обучение языку средств массовой информации: теория и практика / Л. Мастерман // Перспективы. Вопросы образования. – 1984. – № 2. – С. 37–48.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волощенко ; за наук. ред. В. В. Різуна. – Київ : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
7. Новикова А. А. Медиаобразование на занятиях по английскому языку : учеб. пособ. /

- А. А. Новикова. – Таганрог : Изд-во Кучма, 2004. – 52 с.
8. Федоров А. В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза / А. В. Федоров. – Москва : Информация для всех, 2007. – 616 с.
 9. Халеева И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инофонного текста / И. И. Халеева // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – Москва, 1995. – С. 277–278.
 10. Хлызова Н. Ю. Педагогические принципы формирования медиакомпетентности вторичной языковой личности / Н. Ю. Хлызова // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 362. – С. 156–159.
 11. Шариков А. В. Медиа-образование: мировой и отечественный опыт / А. В. Шариков. – Москва : НИИ СО и УК АПН СССР, 1990. – 64 с.
 12. Council of Europe [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ifap.ru/pr/2006/060914a.htm>.
 13. Hilbert M. The World's Technological Capacity to Store, Communicate, and Compute Information [Electronic resource] / Martin Hilbert, Priscila López. – Mode of access: <http://www.sciencemag.org/content/early/2011/02/09/science.1200970>.
 14. Kubey R. Media Literacy in the Information Age / R. Kubey. – New Brunswick, 1997. – 484 p.
 15. Media education. – Paris : UNESCO, 1984. – 93 p.
 16. Semali L.M. Literacy in Multimedia America / L.M. Semali. – New York ; London : Falmer Press, 2000. – 243 p.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015.

Брутман А. Б. Технологии работы с медиатекстом в контексте формирования вторичной языковой личности в процессе преподавания иностранного языка профессионального общения

В статье проанализирован генезис медиаобразования на постсоветском и мировом научном пространстве и проблема формирования вторичной языковой личности в контексте преподавания иностранного языка. Приведены технологии имплементации иноязычного медиатекста в процесс преподавания иностранного языка.

Ключевые слова: медиа, медиатекст, образование, иностранный язык профессионального общения, языковая личность.

Brutman A. Technologies of Mediatext Involvement in the Context of Second-Language Acquisition Teaching Foreign Language for Professional Purpose

Modern theory of education is formed in new conditions of informational society. One of the main features of informational society is the creation of information space, which, on the one hand, assures communication and free access to international informational recourses and, on the other hand, meets the needs in information products and services. For reference, an average person reads about 50 books a century ago, nowadays an average person has the amount of information at home, which equals circa 600,000 books. Whereas, information is an important "resource" of consciousness performance, the problems of the data flow expansion on the human psychological health, his social existence and cultural development of society are under consideration among academicians in different fields of science worldwide.

At the contemporary stage of the development of society, teaching and learning foreign languages are impossible without media competence of students, and therefore, the necessity of introducing of media education in the process of foreign language learning has arisen. Communicative-directed nature of media education fits into the organization of learning foreign languages process. Having a common purpose to create a speakers' ability to form their own opinions based on the received information, to interpreted the information and create messages, thus the goal of learning a foreign language and purpose of media education are achieved effectively.

Due to the implementation of media text in a foreign language classroom environment the media competence is formed as well as the foreign language competence. Introducing the media contemporary media texts in classroom activates the students' cognitive activities, helps to integrate into global information flow and make them active participants who can interact.

Key words: media, media text, education, foreign language for professional purpose, language personality.

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ “СІМЕЙНОЇ” СФЕРИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено проблемі розвитку лексико-семантичної системи сучасної англійської мови й появі в ній неологізмів, пов'язаних із сімейною сферою. На матеріалі лексикографічних посібників та періодичних видань досліджено вплив соціокультурної ситуації на поповнення словникового складу англійської мови.

Ключові слова: неологізм, менталітет, сім'я, новотвір, інновація.

Неологічний сегмент лексичного складу мови – важливий елемент аналізу національного світобачення. Дослідження національного менталітету викликало інтерес у суспільстві з давніх часів, з тих самих, як утворилися самі нації з властивими їм етнопсихологічними особливостями. Національний менталітет – це система взаємопов'язаних образів, які лежать в основі колективних уявлень нації про світ і про своє місце в світі. Ці стійкі образи істотно впливають на конфігурацію інших компонентів національного психічного складу.

До важливих фрагментів стилів життя належить антропоцентричний блок “сімейні стосунки”.

Мета статті – виявити специфіку неологізмів, що з'являються в цій сфері. Актуальність аналізу цього фрагмента неологічного простору зумовлена загальною антропоцентричною спрямованістю сучасної гуманітарної науки. Неологізми “сімейної” сфери становлять маловивчений прошарок лексики сучасної англійської мови. Дослідження Ю. А. Зацного, В. М. Бутова, Т. О. Пахомової, В. Ю. Зацної [3; 4; 5] у царині англійської неології злам ХХ–ХХІ ст. у повному обсязі лексики “сімейної сфери” не охоплюють. Робота Л. А. Авдєєвої та Т. В. Воронцової з проблем аналізу вокабуляра культурно-конотативної лексики до теми “Family” не містить інновацій [1]. Вивчення лінгвокультурами “сім'я” О. В. Бірюковою сконцентровано на російському мовному матеріалі [2]. Практичну цінність нашого дослідження, таким чином, можна вбачати й у створенні словника нових слів, і в розширенні можливостей перекладача-практика, і в лінгводидактиці – при виробленні методичних порад до вивчення теми “Family Matters” у вузівському курсі англійської мови (філологами, психологами та юристами).

Показово, що сфера сімейних стосунків як соціальний феномен досить консервативний за своєю природою, а отже, має невеликі інтенції до змін, трансформацій та оновлення. Проте на межі століть усе виразніше простежуються такі зміни в інституті сім'ї, як збільшення кількості розлучень, кількісне зростання неповних сімей, спостерігається тенденція до збільшення середнього віку людей, які вперше одружу-

ються, відмов від одруження взагалі, помітним є зменшення середньої кількості дітей у сім'ях, змінюється стиль виховання покоління, що зростає. Усі наведені соціокультурні тенденції відбиваються в інноваційних процесах сучасної англійської мови.

Сучасні сім'ї значно відрізняються від сімей, які існували в минулі роки. Останніми десятиліттями спостерігається істотне збільшення кількості розлучень, а відповідно, і неповних сімей, з'являється тенденція одружуватися в більш пізньому віці або не одружуватися взагалі. Такі явища вплинули на виникнення неологізмів, які відбивають актуальні процеси у функціонуванні сім'ї як суспільного інституту.

У багатьох розвинених країнах, особливо у Великій Британії та США, кількість дітей з кожним поколінням незмінно падає, тоді як середня тривалість життя людини зростає. Сучасне сімейне древо більше не має вигляду піраміди, а схоже, скоріше, на квасолиння з нечисленними пагонами на кількох ярусах. Для позначення сім'ї такого типу в англійській мові (як у британському, так і в американському варіанті) з'явилося нове слово **beanpole family**. Раніше словом **beanpole** позначали паличку для підтримки бобового пагона, пізніше його стали вживати на позначення дуже худі людини. Ця фразеологічна одиниця складається з двох елементів – **beanpole** (худий, “тростиночка”) і **family** (сім'я): *“The rising divorce rate partly explains the growth of the “beanpole” family. With almost one in two marriages ending in divorce, many adults have at least two families, each with a single child”* (Observer, May 2002).

“Noting the rising number of so-called “beanpole” families in Britain (families with only one child), the report warns that a child without siblings “is starved of the companionship of family members of their own age ... [leading to] greater social isolation, with teenagers adopting a more selfish attitude to life” (Guardian, June 2002).

У США 2001 р. було зареєстровано 2,3 млн шлюбів. Прикметною є поява відразу кількох нових лексичних одиниць для найменування церемонії одруження. Так, у зв'язку з популярністю різних телевізійних шоу багато виробників оплачують витрати молодят, а потім запрошують їх у телестудію з рекламною метою. Ве-

сільне торжество, оплачене різними фірмами-виробниками товарів і послуг, дістало назву **sponsored wedding** (спонсороване одруження): *"She was determined to have the first fully sponsored wedding – an event that would cost the couple nothing at all. It took a year of extreme persistence (but) she persuaded approximately 35 business owners to give away goods and services valued at \$40,000"* (Philadelphia Inquirer, September 1, 2001)

В епоху інформаційної революції стало популярним не запрошувати всіх гостей, а передавати церемонію одруження по мережі Інтернет. В англійській мові це одруження називають як **Webcast wedding**: *"...another 40 or 50 people will be at home, watching the wedding live on the Internet after Ms...Dickinson, 28, and Mr. Reiser, 30, sent out e-mail invitations for the Webcast wedding to family and friends in British Columbia, Calgary and Manitoba"* (The Globe and Mail, Toronto, February 4, 2002).

Весільне ж торжество, місце проведення якого – екзотичний курорт, стали називати **destination wedding**: *"With parents not necessarily footing the wedding bill these days and couples looking for more wedding bang for the buck, destination weddings can be a thrifty alternative. A couple can save travel expenses with a wedding-honeymoon combination trip, and a smaller guest list can mean substantial savings"* (Times Union, June 30, 2002). У тому випадку, якщо у весільну подорож їдуть діти молодят від попереднього шлюбу, його називають **family-moon** ("сімейний медовий місяць"). Зазначений неологізм створений за аналогією зі словом **honeymoon**: *"We didn't want Conner to feel excluded", said New Yorker Craig Linden, whose 5-year-old stepson joined the couple for their wedding and honeymoon in Hawaii. "It was a familymoon"* (Ventura County Star, August 19, 2001).

Цікаво й те, що останніми десятиліттями спостерігається чимала кількість одружень у пенсійному віці. Таких "молодят" в англійській мові визначає нове слово **elderweds**, утворене за аналогією зі словом **newlyweds** шляхом антонімічного переосмислення унаслідок заміни першого компонента цього складного слова на лексичну одиницю з протилежним значенням: *"Orville Abbott, 76, and his wife, Arlene, 65, have been married seven years... And what do 'elderweds,' as they are called, think about such relationships themselves?"* (Sacramento Bee, September 26, 1999).

Існує твердження, що шлюби укладаються на небесах, а тому їм коряться люди будь-якого віку й стану. Все частіше в англомовному суспільстві зустрічаються так звані нерівні шлюби, коли майбутній чоловік і жінка належать до різних соціальних верств. Для найменування шлюбу між представником королівської сім'ї й людини без родоvodu в англійській мові давно існує словосполучення **morganatic marriage**. У наш час сфера його

вживання розширилася, і це словосполучення позначає будь-який нерівний шлюб: *"It may be that many people in Britain would not seriously object to Charles marrying Camilla.... That being so, what should Camilla's status be? Our constitutional law, rightly, does not admit morganatic marriage"* (The Daily Mail (London) July 29, 1998).

Трапляється, що після утворення сім'ї жінки відмовляються від свого професійного зростання й успішної кар'єри заради сімейного життя, де виявляють себе як дружини й матері. Така дія з боку жінки позначається дієсловом **to wife**. В утворенні цього дієслова мала місце конверсія: *"I was among those who publicly feared that she would be 'wifed' into oblivion after she quit her job to follow her man down the ole campaign trail"* (The Boston Globe, December 29, 1988).

Для позначення сім'ї, у якій один із подружньої пари (зазвичай, жінка) змушений залишити роботу й взятися до виховання дітей, утворився акронім **SITCOM**: *"People cash out to work at home partly because corporations aren't offering quality child care. The two-income family may still be the time-pressed norm, but according to Barron's, SITCOMs are on the rise"* (The Dallas Morning News, May 14, 1996).

За даними дослідників, у третині американських сімей жінки заробляють більше, ніж їх чоловіки [8]. Для позначення цієї категорії дружин, які є головними добувачами в сім'ї, з'явилося нове слово **alpha earner**. В утворенні цього неологізму мав місце метафоричний перенос. Слово **alpha** є першою буквою грецького алфавіту, а в слові **alpha earner** набуває значення "перший", "головний": *"They call them the new alpha earners. They are women, they bring home America's bacon and they are set to take over"* (The Observer, May 18, 2003).

Така ж метафора мала місце і в утворенні інновації **alpha mom**, що називає матір, яка є найактивнішою серед батьків, і таким чином займає позицію лідера: *"A pretty 8-year-old wearing overalls and a deadpan expression vaunted the alpha mom who holds the most-sought-after playdate in her third-grade class: Backyard. Dog. Full fridge. Mother who plays"* (The New York Times, November 15, 1998).

Дуже часто одному із шлюбної пари пропонують вигідну роботу на новому місці. У цьому випадку того з партнерів, хто змушений залишити свою роботу і прямувати за чоловіком або дружиною, називають **trailing spouse**: *"The Japanese psychologist Junko Tanaka-Matsumi, who worked with the 50,000-member Japanese community in the New York, New Jersey and Connecticut region, noted that a foreign transfer could commonly spell depression for so-called trailing spouses"* (The International Herald Tribune, March 22, 2003).

Останні досягнення сучасної медицини в царині репродуктивної функції людини умож-

ливають вибір статі дитини ще до її народження. У такий спосіб батьки намагаються регулювати кількість хлопчиків і дівчат у своїй сім'ї. Нове слово **family balancing** позначає вибір статі дитини до її появи на світ (для досягнення бажаного числа різностатевих дітей): *"While the Meissners wished to avoid passing on a genetic disease, 86% of the MicroSort's clients so far have used the method for 'family balancing', with most of them seeking girls"* (Los Angeles Times, March 3, 2003).

Суттєву роль у формуванні внутрішньосім'їних стосунків відіграє соціальна належність сім'ї до певного прошарку суспільства. Залежно від цього виникають розходження й у принципах виховання дітей. Соціолог Мелвін Кон виявив, що головна турбота батьків з робітничого класу – це виховання в дітях слухняності, охайності, дотримання загальноприйнятих правил. Батьки, що є представниками середнього класу, орієнтують своїх дітей на самореалізацію та самоконтроль, виховують у них допитливість, ініціативність, тобто соціалізують у них ті якості, які допоможуть у майбутньому добробуті [9].

У різних сім'ях до проблеми виховання дітей ставляться по-різному. В одних – дитина стає центром Всесвіту, її здоров'ю, дозвіллю, вихованню приділяється колосальна кількість часу й ресурсів. Таке явище в англійській мові дістало назву **hyper-parenting** (гіпер-батьківство): *"We live in an age of hyper-parenting, where a child is the ultimate validation of an adult's ego and the little time they have to spend with them must be 'quality time'. There is little room for deviance, boredom or unplanned curiosity in the modern child's routine, especially when the parents return home from long hours at work. – Tanveer Ahmed, 'When Drugs Mask Our Society's Failings' (The Age (Melbourne, Australia), April 30, 2004).*

У сім'ях, де батьки змушені працювати й не мають достатнього часу для спілкування з дітьми, роль батьків за їх відсутності часто виконує нянька. Останнім часом спостерігається таке явище, як заздрість батьків до няньки, адже вона проводить із дітьми набагато більше часу. В англійській мові це явище називають **nanny-envy**: *"The financial iniquities of the childcare system and the high cost of nannies, particularly in London, are an exacerbating rather than a definitive factor here. It's a decidedly more personal thing; indeed, nanny-envy can sometimes teeter over into nanny-spite or a visceral nanny-hatred – especially, it would seem, if the nanny is very young and attractive"* (The Spectator, November 29, 2003).

Все частіше на роль няньки запрошують чоловіків. Імовірно, це пов'язано з тим, що батько приділяє дітям уваги менше, ніж матір, а спілкування дитини саме із чоловіком необхідне для її гармонійного розвитку. Такі няньки мають змогу не тільки доглянути дитину, приготувати

їжу, але й навчити її основ різних ремесел, користування сучасними технологіями. Няньки-чоловіки в англійській мові позначаються телескопним новотвором **manny (male+nanny)**: *"Even Mary Poppins would approve of the increasing popularity of mannys – male nannies. Men of all ages are graduating from nanny schools and snaring places in domestic agencies. TheManny.com, a hangout for cyber-savvy mannys, is devoted to fostering the education and use of male care givers across the world"* (Sunday Herald Sun (Melbourne, Australia), October 5, 2003).

Зміни умов життя, розвиток освіти, нових методик виховання сприяють виявленню все більшої кількості талановитих дітей. На позначення дитини з екстраординарними інтелектуальними здібностями англійська мова створила неологізм **severely gifted**: *"The language is revealing; children are called 'profoundly' or 'severely' gifted – as if it were a disability"* (Rocky Mountain News, July 6, 2002).

Дитина, успіхи якої вихваляються для підвищення престижу батьків, одержала найменування **trophy child**, або **trophy kid** ("трофейна дитина"). Цей неологізм утворився за аналогією зі словосполученням **trophy wife** – "трофейна дружина" (не перша, але зазвичай молода й гарна): *"They appeal to parents who are desperate for what I call 'trophy children' – children they can show off, brag about, and (it should go without saying) live through"* (The Charlotte Observer, October 30, 2002).

Прагнення батьків надмірно наповнювати життя дитини позакласними заняттями, змушувати її відмінно вчитися й виявляти до неї вимоги як до дорослої людини доводить дітей до складного психологічного стану, який англійською мовою номінується словосполученням **hurried child syndrome**: *"To avoid the dreaded hurried child syndrome, we avoid scheduling activities every day, so the children have some time to read, play, do homework and torture one another"* (The New York Times, June 2, 2002). Для найменування такої дитини вживається неологізм **hurried child**: *Many psychologists and sociologists say the problem is that hurried children don't get much of a childhood* (The Washington Post, January 28, 2002).

Поряд з дітьми, які виховуються в благополучних сім'ях, є й діти з неблагополучних сімей. Такі діти у зв'язку з несприятливими матеріальними та морально-психологічними умовами їхнього життя потребують допомоги й захисту. Новотвір **at-risk kids** позначає саме цю категорію дітей: *"Colin Powell wants you and corporate America to volunteer to save at-risk kids"* (Newsweek, April 28, 1997).

Прагнучи забезпечити своїй дитині краще майбутнє, дати їй пристойну освіту, батьки відправляють її до іншої країни на піклування родичів, друзів чи добрих знайомих. Такі діти в англійській мові дістали назву **parachute**

children (ніби занесені на парашуті). В утворенні цього неологізму має місце метафоричний перенос: "[...] *some women from Hong Kong who were discouraged by their underemployment and unemployment in Canada resolved to return to Hong Kong to find work along with their husbands, leaving their children alone in Canada [...] the long-term effects of "parachute children" warrants serious investigation*" (Canadian Woman Studies, March 2002).

Багато батьків усвідомлюють, що мало часу приділяють дітям через необхідність заробляти на життя. Психологами встановлено, що на дітей несприятливо впливає не тільки фізична відсутність їхніх батьків, але й недостатність безпосереднього фізичного контакту з ними [10]. Тенденція прояву фізичного контакту в сім'ї – обіймів, дотиків до близької людини, поплескування – знайшла відбиття в англійській мові й позначається словом **skinship**. Ця інновація з'явилась за аналогією зі словом **kinship**, шляхом заміни частини слова: "*When a child receives an abundance of skinship, the child is better able to handle stressful situations and will mature into an emotionally stable adult*" (Mothering, September 1, 1999).

Трапляється, що в деяких сім'ях діти довгий час сплять у ліжку разом з одним із батьків, що, на думку дослідників, позитивно позначається на психологічному здоров'ї дитини [7]. Таке явище стало позначати нове слово **co-sleeping** (present participle): *Advocates of co-sleeping speak fondly of feeling the warm bodies of their small children cuddled up next to them on cold winter nights*.

Після закінчення школи діти в американському суспільстві звичайно залишають рідний дім, що призводить до глибоких страждань і навіть психологічних розладів у батьків і особливо в матерів. Неологізм **cronehood** означає той період у житті жінки, коли її діти дорослішають і залишають батьківський дім. Нове слово утворилося за допомогою суфікса **-hood** за аналогією зі словами **childhood** та **adulthood**: "*Cronehood is the third stage of womanhood, after youth and motherhood, explained Betty Nickerson, an author and founder of Amazing Greys, an annual retreat in British Columbia for crones and crones in training*" (The Globe and Mail, October 21, 1997).

Аналогічне значення передає також новотвір **empty-nest syndrome** ("синдром кинутого гнізда"): "*Her son was a new recruit in Navy boot camp, and her daughter was far away in Chicago. This had left Eleanda Garza suffering the empty nest syndrome*" (Т. Hillerman. The Sinister Pig).

Водночас усе частіше спостерігається ситуація, коли дорослі діти після здобуття вищої освіти та набуття фінансової незалежності повертаються в будинок батьків. Таких дітей відокремлює неологізм **boomeranger**. У творенні нового слова мала місце метафора (дітей порівнюють із бумерангом): "*They are attracted by a*

room of their own, disposable income, and eager-to-help baby-boomer parents who are welcoming their "boomerangers" – as they are being called – back to the nest" (The Christian Science Monitor, July 9, 2001). Синонімічним позначенням дорослих дітей, що мешкають разом з батьками, є акронім **kipper**: "*kids in parents' pockets eroding retirement savings/ Have you got a kipper in your nest? The first withering acronym of the year has been coined by the British building society Prudential to describe adult children reluctant to fly the nest. "Kippers" – Kids In Parents' Pockets Eroding Retirement Savings – are a million strong in Britain. In Japan, where they are described as "Parasite Singles", adults living in the family home are considered a serious drain on the ageing population*" (The Irish Times, January 13, 2004). У зв'язку із цим не випадкова поява словосполучення **lifelong parenting**, що означає "прояв турботи про дорослих дітей, які не хочуть жити окремо від батьків": "*The trend has given rise to a new phenomenon the report termed "lifelong parenting". It is being bolstered by a change of attitude in young adults in which living with Mum and Dad is no longer seen as a source of ridicule*" (The Times, October 21, 2002).

Як зазначають дослідники [8], американці давно втратили звичку жити разом з родичами. Дуже часто внаслідок того, що дорослі діти відмовляються жити самостійно, батьки відчувають психологічний дискомфорт, що англійською передається новотвором **full-nest syndrome** (так званий синдром "повного гнізда"): "*The full-nest syndrome: The most striking evidence of the delayed adulthood trend is the increasing share of young adults living in their parents' homes until well into their 20s*" (American Demographics, May 1996). Іноді батьки навіть змушені йти на надзвичайні заходи – переїжджати до будинку меншої площі, щоб уникнути спільного проживання зі своїми дорослими дітьми. Таке явище називається **down-nesting** (так зване "скорочення розміру гнізда"): "*My family drove a smaller car and, with three grown-up children gradually heading out the door, moved into a smaller, mortgage-free townhouse, a manoeuvre [sic] sometimes called "down-nesting"*" (Toronto Star, September 23, 2001).

Останнім часом турботу про підростаюче покоління виявляють не тільки батьки, але й бабусі та дідусі. Нерідко вони допомагають оплачувати навчання онуків, фінансують купівлю житла для них тощо. Нове словосполучення **granny bank** (бабусин банк) виникло для позначення саме такої фінансової допомоги: "*God bless the granny bank. It's helping to fund tens of thousands of college educations*" (Newsweek, April 29, 1996).

Однією з проблем у сфері сім'ї залишаються розлучення. За даними Американського центру статистики у сфері охорони здоров'я, число розлучених у 2000 р. зросло порівняно з 1990 р. на 30% і становило 21,6 млн осіб. При-

родно, такі процеси в суспільстві не могли не знайти свого відбиття в лексиці. Велика кількість інновацій позначає розлучення та їх наслідки.

Зокрема, поширення в англійських країнах, особливо в США, набула сама церемонія розлучення, що позначається неологізмом **unwedding ceremony** (або **unwedding**). Нове слово утворилося за аналогією з лексичною одиницею **wedding (ceremony)**, шляхом антонімічного переносу в результаті приєднання негативного суфікса **-un**: *"Now that divorce is an established cultural tradition, and no longer stigmatised as a shameful moral failing, increasing numbers of incompatible Americans are choosing to solemnise the break-up of their marriages with an 'unwedding ceremony' – often in church with a reception afterwards – which acknowledges their shared life and marks their amicable separation as a couple"* (Sunday Express, June 17, 2001).

Перший недовговічний шлюб, що завершується "чистим" розлученням, без дітей і розподілу майна, передає новотвір **starter marriage**. Цей неологізм виник за аналогією зі словом **starter home** (перший будинок): *"The past ten years has seen a surge in what are now called 'starter marriages', as ephemeral as spring"* (Esquire, May, 1996).

За аналогією зі словом **divorcee** було утворено й нове слово **separatee**, що позначає чоловіка, який мешкає окремо, але не перебуває в офіційному розлученні: *"The imaginative 'Suddenly Single' program ... positions The Envoy Club as a sympathetic heartbreak hotel offering distraught divorcees and/or separates an aromatherapy candle ... and a session with a psychic..."* (Real Estate Weekly, June 16, 1999).

Якщо офіційне розлучення все ж відбулося, то колишнього чоловіка зараз часто називають **wasband**. Цей неологізм утворився за допомогою метафоричного переносу й телескопії. Перший компонент слова – **was** – форма минулого часу дієслова *to be*, другий компонент – відламок слова *husband*: *"The bride's aunt dances with her ex-husband – he's called a 'wasband' – on the hay-strewn 'dance floor' in front of the barn"* (The Washington Post, September 10, 1996). А колишню дружину називають **stepwife**. Це слово утворено за аналогією до лексичних одиниць, які давно функціонували в англійській мові: *stepfather*, *stepmother*, *stepchild*. Неологізм **stepwife** може також позначати й теперішню дружину колишнього чоловіка: *"We came up with stepwives to describe the relationship between ex-wives and current wives"* (The New York Times, May 12, 2002).

Після розлучення матерів колишнього чоловіка й жінки називають **mother-out-law**. Механізмом утворення цього слова стала аналогія зі словом **mother in-law** (теща, свекруха): *"And George's ex-wife, Pat's daughter Allison, was to be the bridesmaid. But Scots law says a man may*

not marry his former wife's mother if his ex-wife is still alive" (Brian McCartney, **"Mother out-law,"** Daily Record, March 21, 2003).

Після завершення шлюбнорозлучного процесу багато колишніх партнерів по шлюбу потребують психологічної допомоги. Із цією метою створені так звані "програми реабілітації після розлучення". В англійській мові вони позначаються неологізмом **divorce recovery programs**: *"The Rev. Marilyn Dickson runs Northway Christian Church's divorce recovery program, one of the longest-running of its kind in Dallas. She says she's seen older people attending the sessions in recent years, and they often face different issues than younger participants"* (Dallas Morning News, September 15, 2002).

Проблема розлучень настільки актуальна в сучасному суспільстві, що цілком природним постає утворення незвичного неологізму – **post-mortem divorce** (розлучення після смерті). Ця інновація означає роздільне поховання померлого подружжя. Таким незвичайним способом багато дружин бажають звільнитися від шлюбу, який був тягарем: *"Haruyo Inoue, a writer who coined the term 'post-mortem divorce', says: 'The wives feel they have no choice but to stay with the husband while they are alive, but in the next world they would like to get their freedom back'"* (The Evening Standard, February 26, 2003).

Виховання дітей розлученими батьками, коли кожний з них виконує свої обов'язки, не спілкуючись із колишнім партнером по шлюбу, в англійській мові називається **parallel parenting** ("паралельна турбота про дітей"). При утворенні цього сполучення мала місце метафора: *"In the most high-conflict cases, the arrangements are being called 'parallel parenting' – the idea that with the right contract to guide them, both mom and dad can care for their children independently, without ever having to exchange a friendly word"* (The Globe and Mail, August 2, 2003).

Після розлучення багато хто одружується вдруге. Коли в такій сім'ї народжується дитина, а в чоловіка й жінки вже є діти від попереднього шлюбу, немовля називають **mutual child** ("спільна дитина"): *"My wife is jealous of my 4-year-old from a previous marriage, who recently joined us. We are fine when our mutual child is in the room, but miserable when my son is"* (USA Today, November 29, 1994).

Слід зазначити, що на сучасному етапі серед самотніх людей існує тенденція не зв'язувати себе шлюбом. Приблизно 10% чоловіків не одружуються і 5% жінок узагалі не виходять заміж [6]. За даними Американського бюро перепису населення, 2002 р. кількість самотніх людей, які ніколи не одружувалися, досягла 59,9 млн осіб порівняно з 52,5 млн у 1990 р. В англійській мові таких людей позначає новотвір **never-marrieds**: *"Here's another drawback for the 'never-marrieds: Some surveys show that*

married people, especially men, live longer than their unmarried counterparts" (San Antonio Express-News, June 30, 2002). Неодруженого, який боїться брати на себе зобов'язання, бути відповідальним за сім'ю, називає словосполучення **toxic bachelor** ("отруйний" холостяк): *"I hope no one gave you The Rules for Christmas, girls, because I'm afraid that the idea that men could be brought to heel, like dogs, is completely over. Watch out ladies – the toxic bachelor is coming to town"* (Independent on Sunday, January 6, 2002).

Самотню жінку, що вважає себе щасливою в самоті, а тому не хоче виходити заміж, називають **leather spinster**. Перший компонент цього новотвору – **leather** – має відтінок значення "твердий". Слово вперше вжила Реїна Інґліш у своїй книзі *"Leather Spinster and Their Degrees of Asexuality"*, що вийшла друком у 1998 р. [7]: *"Leather Spinsters on the Web offers a newsletter, chat room, health tips, a directory, a pen pals section, and more for the leather spinster ("a happily unmarried woman who sees her life as fulfilling and complete without a mate")"* (Feminist Collections: A Quarterly of Women's Studies Resources, July 31, 1999).

Людей, що не перебувають у шлюбі й не мають романтичних стосунків із представниками протилежної статі, називають **quirkyalone**. Такий тип людей воліє не вступати в шлюб доки не зустрінуть свого ідеалу, що підходить на цю роль: *"For the quirkyalone, there is no patience for dating just for the sake of not being alone. On a fine but by no means transcendent date we dream of going home to watch television. We would prefer to be alone with our own thoughts than with a less than perfect fit. We are almost constitutionally incapable of casual relationships"* (Sasha Cagen, "The Quirkyalone", To-Do List, June 2000).

Самотніх людей багато як серед молоді, так і серед старших представників англomовного суспільства. За даними статистики, у США 10 млн самотніх людей літнього віку. Серед них 15% не мають підтримки сім'ї. Новотвір **elder orphan** з'явився в англійській мові для найменування літньої людини, у якої взагалі немає сім'ї, або сім'я про неї не піклується: *"Elder orphans – older people who have outlived all their family – are a largely ignored population whose numbers are expected to burgeon as Americans live longer and have smaller families"* (Orlando Sentinel, September 7, 2003).

Слід зазначити, що дехто з неодружених має супутника життя, з яким підтримують близькі стосунки, але при цьому мешкає окремо. Причинами окремого проживання можуть бути: тимчасова відсутність умов для життя разом, діти, батьки одного з партнерів, які вимагають постійного піклування. Як правило, такі пари надалі планують одружитися або жити спільно в цивільному шлюбі. Людина, що підтримує такі стосунки, має найменування – **living apart**

together, а саме явище одержало омонімічне позначення **living apart together** (проживання окремо разом). Цей неологізм функціонує і як акронім – **LAT**: *"Another twist on the traditional family is that one out of every 12 Canadians was living apart from a partner in 2001 – most of them young adults. In all, eight per cent of the population aged 20 and over were part of what is being termed LAT, living apart together, relationships, said Statistics Canada"* (The Record (Kitchener-Waterloo, Ontario, June 11, 2003).

І все ж цінність шлюбних стосунків і сім'ї взагалі набуває в суспільстві все більшої ваги. Люди прагнуть підтримувати зв'язки між усіма поколіннями, збиратися разом, підтримувати одне одного. Це відбилося в існуванні новотвору **togetherness**: *"Those surveyed plan to take more vacation time at home this year as there continues to be an emphasis on family after the terrorist attacks of Sept. 11, 2001, Yesawich said. Eight in 10 respondents said they planned to vacation with extended family or friends, a trend called "togetherness" that is on the increase, he said"* (East Valley Tribune (Mesa, Arizona), May 25, 2004).

Підбиваючи підсумок, можна констатувати, що численні зміни в загальній схемі сімейних стосунків на зламі XX–XXI ст. спричинили велику кількість інновацій. Думається, збагачення словникового складу англійської мови в досліджуваній зоні здійснювалося, головним чином, за рахунок власних ресурсів шляхом морфемної й семантичної деривації. Найбільшою продуктивністю у сфері "сімейних" інновацій характеризуються афіксація, словоскладання, телескопія, аббревіація, аналогія.

Список використаної літератури

1. Авдеева Л. А. Вокабулярный словарь культурно-коннотированной лексики к теме "Family" / Л. А. Авдеева, Т. В. Воронцова // Англистика XXI века : материалы II Всерос. межвуз. конф. – Санкт-Петербург : Санкт-Петербург. гос. ун-т, 2004. – С. 6–8.
2. Бирюкова Е. В. Отражение духовной культуры народа в лингвокультуреме "семья-family" / Е. В. Бирюкова // Актуальные проблемы изучения и преподавания русского языка на рубеже XX–XXI вв. – Воронеж, 2001. – С. 137–139.
3. Зацний Ю. А. Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови : навч. посіб. / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова, В. Ю. Зацна. – Запоріжжя : ЗДУ, 2004. – 284 с.
4. Зацний Ю. А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий) / Ю. А. Зацный. – Запорожье : ЗГУ, 2000. – 243 с.
5. Зацний Ю. А. Словарь новой общественно-политической лексики английского языка / Ю. А. Зацный, В. Н. Бутов. – Запорожье : ЗГУ, 2000. – 200 с.

6. Фол С. Эти странные американцы / С. Фол ; пер. с англ. А. Глебовской. – Москва : Эгмонт Россия Лтд., 2001. – 72 с.
7. English R. Leather Spinster and Their Degrees of Asexuality [Electronic resource] / R. English. – Mode of access: <http://leatherspinsters.com/preview.html>.
8. Newsweek. – June 28. – 2004. – P. 18.
9. Treijs D. Japanese skinship; healthy touching between parent and child / D. Treijs // *Mothering*. – 1999. – September 1.
10. Walters J. America's alpha career women leave men at the kitchen sink [Electronic resource] / J. Walters // *The Observer*. – 2003. – May 18. – Mode of access: <http://www.theguardian.com/world/2003/may/18/usa.gender>.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2015.

Козьмик А. А. Специфика функционирования неологизмов “семейной” сферы в современном английском языке

Статья посвящена проблеме развития лексико-семантической системы современного английского языка и появления в ней неологизмов, связанных с семейной сферой. На материале лексико-графических пособий и периодических изданий исследуется влияние социокультурной ситуации на пополнение словарного состава английского языка.

Ключевые слова: неологизм, менталитет, семья, новообразование, инновация.

Kozmik A. Functional Specifics of Neologisms Related to the “Family” Sphere in the Contemporary English

This article deals with the development of the lexical and semantic system of the English language and the emergence of neologisms related to the family sphere. Based on lexicographical manuals and periodicals, it examines the influence of social and cultural situation on the development of the English language lexical system.

Being an essential constituent of the national outlook, neologisms form an important segment of the language lexical structure. The study of national mentality has aroused the interest in society since ancient times when nations formed with their inherent ethno-psychological characteristics. National mentality is a system of interconnected images that underlie the nation's collective ideas about the world and its place in it. These stable images significantly affect the configuration of other components of national mentality.

Among the crucial parts of the lifestyles there is an anthropocentric block “family relationships”. Therefore, this article is aimed at identifying the specific neologisms that have recently appeared in this area. The topicality of such an analysis of the scope of neologisms is explained by the general anthropocentric orientation of contemporary humanities. Neologisms from “family” areas constitute a poorly known stratum of the modern English vocabulary.

With the help of numerous examples it is proved that numerous changes in the overall scheme of family relationships at the turn of XX – XXI centuries have caused a large number of innovations. The enrichment of the English language vocabulary in the study area was carried out mainly by using its own resources by morpheme and semantic derivation. The largest capacity in the innovations related to the “family” sphere have the following means: affixation, compounding, telescoping, abbreviations, and analogy.

Key words: neologism, mentality, family, innovation.

МАГІСТЕРІУМ

УДК 81.373.4

О. О. Глушко

СКЛАДЕНІ СЛОВА ЯК ОДИН З ПРОДУКТИВНИХ СПОСОБІВ СЛОВОТВОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто один з найпродуктивніших методів сучасного словотвору – складені слова та окреслено критерії визначення таких слів. Висвітлено проблему розмежування складних і складених слів та деякі аспекти їх перекладу.

Ключові слова: словотвір, складні слова, складені слова, спосіб словотвору, перекладацька трансформація, теорія номінації, критерії розмежування.

Найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної англійської мови є творення нових слів [1, с. 6]. Мова перебуває в стані постійного розвитку, який складається з окремих мовних процесів, у тому числі процесу творення нових слів. Слова потрібні нам для того, щоб називати все, що нас оточує. Одним з аспектів теорії номінації, яка вивчає закони найменування, є словотворення. Воно досліджує структуру слова (з яких частин воно складається, яке значення цих частин, яку позицію вони займають у слові) та їх способи творення [9, с. 7]. Безперервний процес творення нових слів у мові – це складний лінгвокогнітивний процес, який відбувається під впливом мовних та позамовних факторів, іде в руслі вже існуючих прототипів, що використовуються за аналогією відповідно до структурних моделей [4, с. 7].

Мета статті – окреслити грані розмежування складних і складених слів та деякі аспекти їх перекладу.

Вивчення словотворчих процесів бере свій початок із часів стародавньої Греції та Риму. Питанням перетворення коротких слів на довгі, більш складні, досліджували такі видатні філософи, як Платон та Аристотель. У мові опис явищ словотворення має давні традиції (праці І. А. Бодуена де Куртене, Ф. Ф. Фортунатова, М. В. Крушевського) і традиційно включається до морфології. Самостійним об'єктом словотвір став лише з середини 40-х рр. XX ст, а відокремлення його як лінгвістичної дисципліни відбулося приблизно наприкінці 60-х рр. XX ст. [16].

Одночасно розпочався процес виокремлення продуктивних словотворчих моделей. Вони постійно змінювалися, але вже ближче до XXI ст. маємо їх усталену картину. У кожній мові існує різна кількість словотворчих моделей. Так, у російській мовознавці налічують 13 основних способів словотвору, тоді як в

українській – тільки 7 продуктивних моделей. Щодо англійської мови, то слід зазначити, що загальноприйнятими продуктивними моделями в наш час є такі: афіксація (модель “основа + афікс”), префіксація (модель “префікс + основа”), суфіксація (модель “суфікс + основа”), конверсія (модель “V>N або N>V”), скорочення (вихідне слово втрачає один або декілька звуків), реверсія (модель “основа – квазі-афікс”) та словоскладання [20, с. 136].

Окрім вищезазначених способів словотвору, найпродуктивнішим вважають словоскладання. За його допомогою було побудовано майже 40% усіх лексичних неологізмів [6, с. 75]. Цей спосіб словотвору можна передати за допомогою формули “основа + основа”, у результаті чого утворюється складне слово (compound word).

Навіть незважаючи на досить велику кількість продуктивних моделей у сучасній англійській мові, на цьому етапі розвитку поряд зі словоскладанням виокремлюється ще один важливий спосіб словотвору – складені слова. Від словоскладання вони відрізняються тим, що містять дві і більше основ, тоді як словоскладання може мати тільки два корені. Такого штибу слова посідають особливе місце в розвитку мови, привертають увагу багатьох учених, роблять чималий внесок у поповнення словникового запасу мови та виступають у ролі складного феномена, котрий потребує ретельного дослідження.

Утворення складених слів є досить актуальною проблемою, яку розглянуто в російських та англійських лінгвістичних працях. Так, складені слова російської мови описано в публікаціях Д. Е. Розенталя та М. О. Теленкової, О. А. Земської, М. М. Шанського та А. М. Тихонова, К. С. Горбачевича, В. О. Виноградова, Т. В. Кочеткової, О. С. Кубрякової, І. С. Улуханова,

Є. О. Василевської, О. І. Дібрової, Г. О. Ніколаєва, О. О. Реформатського та ін.

Проблему складених слів в англійській мові висвітлено такими вченими, як: Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, В. Н. Комісаров, А. Д. Швейцер, О. В. Федоров, О. Д. Мешков, П. В. Царьов, В. Мейз, Н. А. Азарх та ін. Складені слова також детально охарактеризовано в сучасних граматиках англійської мови С. Грінбаума й у граматичній усній та писемній англійській мови видання Лонгман [8, с. 217].

У сучасній англійській мові існують багатокомпонентні одиниці, що утворюються в результаті стягнення словосполучень або навіть цілих фраз. У лінгвістиці немає одностайної думки щодо статусу цих мовних утворень. Така ситуація зумовлена диференційованістю та різноманітністю одиниць цього класу, відсутністю усталених критеріїв їх визначення. Такі багатокомпонентні одиниці іноді називають лексикалізованими синтаксичними структурами [3, с. 158], переорієнтованими одиницями [11, с. 80], але загальноприйнятим терміном вважають «складені слова», котрі утворюються в результаті інтеграції словосполучень [7, с. 5].

Складені слова – одна з найпродуктивніших форм словотвору в сучасній англійській мові. За своєю природою складені слова дуже різноманітні і, як наслідок, важко піддаються визначенню. Все залежить від того, що беруть за вихідну точку: значення, структуру (морфологічну) чи синтаксичне функціонування. Складене слово функціонує як словникова одиниця, котра складається більше ніж з двох основ [10, с. 60].

Утворення складених слів відбувається поетапно та поступово. Для того, щоб словостягнення трансформувалося в складене слово, необхідні певні умови, серед яких найважливішою є високочастотність, яка, у свою чергу, зумовлена актуальністю поняття, що відбивається. Поступово набувши конкретизованого значення, пройшовши граматичну, фонологічну адаптацію в мові, багатокомпонентна одиниця набуває статусу складеного слова [5, с. 74].

Проблема ідентифікації складених слів в англійській мові є досить складною й цілком може «претендувати на звання» однієї з найскладніших у лінгвістиці [13, с. 65]. Тому багато вчених, котрі досліджують складені слова, дають різні визначення цьому феномену. Так, наприклад, такі мовознавці, як Є. С. Гінзбург, С. С. Хідекель та інші, вважають, що складені слова в англійській мові мають такі особливості:

1. Вони складаються як мінімум з двох компонентів, котрі являють собою дериваційні бази.
2. Структурним і семантичним центром виступає другий компонент, який визначає частину мови та семантичний клас.
3. Слова цього типу фонетично можуть характеризуватися одним наголосом, основним та другорядним наголосами, а також двома основними наголосами. Але автори наго-

лошують на поширеності перших двох моделей.

4. Графічно вони характеризуються написанням разом або через дефіс; деякі групи слів можуть мати відхилення від правил.
5. Значення складених слів виводиться з комбінації значень компонентів та значення дериваційної моделі.
6. Складені слова можуть бути охарактеризовані в різноманітних аспектах. З погляду семантичної незалежності компонентів вони поділяються на координацію та субординацію. Сучасні англійські складені слова характеризуються субординаційними відносинами. З погляду частотності, більшість складених слів – іменники та прикметники. Вони можуть утворюватися за допомогою або без допомоги словотворчого елементу. Залежно від порядку компонентів складених слів вони можуть бути асинтаксичними, тобто не відповідати структурі словосполучення, та синтаксичними [12, с. 170].

Відомий лінгвіст І. В. Арнольд складеними словами називає ті, які складаються як мінімум з двох основ, котрі вживаються в мові як самостійні слова. Вона розглядає проблеми дефініції цього типу слів, відношення між компонентами, прозорістю та ідіоматичністю значення. Дослідниця також приділяє увагу хрестоматійній для англійської мови проблемі *stonewall* і говорить про те, що все більша кількість іменників регулярно використовується для утворення іменникових словосполучень, семантично похідних від їхніх компонентів. Цей різновид словосполучень пліч о пліч існує зі складеними словами. Грань між цими групуваннями досить хистка, і багато складених слів походять від вільних словосполучень [20].

С. Грінбаум [21] відзначає, що складені слова (*compounding or composition*) входять до складу одного із чотирьох основних способів словотвору сучасної англійської мови, поряд з префіксацією, суфіксацією та конверсією, і полягають у поєднанні двох чи більше баз. Під базою С. Грінбаум має на увазі мотивувальне слово (наприклад, *doubt* є базою для *doubted*, *doubted* – для *undoubted*, *undoubted* – для *undoubtedly*).

Дуже часто складені слова плутають зі словосполученнями, котрі також є складними утвореннями. Тому слід розмежовувати ці два поняття. Компонентами словосполучень є слова, а компонентами складених слів – основи (морфеми) [17]. Як критеріїв розмежування цих двох понять використовують такі:

- 1) смисловий;
- 2) орфографічний;
- 3) фонетичний.

У смисловому відношенні відмінність між складеним словом та словосполученням полягає у фіксації складеного слова в словнику, оскільки воно називає один предмет, тоді як у словосполученні кожний член називає окремі

предмети, і словосполучення не зафіксовано в словниках як окрема стаття.

Але смисловий критерій не завжди є задовільним, оскільки подекуди не можна спиратися на словники при розмежуванні складених слів та словосполучень, тому що різні словники по-різному розглядають неоднослівні вирази щодо їх належності до складених слів. У таких випадках слід скористатися орфографічним критерієм. Якщо перед нами написання разом (postcard) або через дефіс (the-do-it-yourself-principle), то це певна ознака того, що це складене слово, а не словосполучення [14, с.106].

Як фонетичний критерій використовують словесний наголос. Складені слова виявляють тенденцію до основного наголосу на останньому складі (out-of-town-performance) [19].

Не менш важливою ознакою складених слів є набуття ними певних категоріальних ознак, що надають їм статусу окремого слова: належність до певної частини мови, набуття ними граматичних ознак певної частини мови.

Однією з проблем при вивченні феномена складених слів є те, що досі не існує чіткого визначення, яке б розкривало всю природу складених слів. Багато лінгвістів (серед них, наприклад, О. С. Ахманова) не розмежовують терміни "складний" та "складений", через що виникає термінологічна плутанина [2, с. 430]. Хоча в англійській мові існує чітка межа між цими поняттями, для цього використовують два різних терміни: complex (складний) та compound (складений).

Longman Dictionary of Contemporary English дає таке визначення складних та складених слів:

складний (complex) – складне слово або речення складається з головної частини та одного або більше додаткових елементів [22, с. 271];

складений (compound) – іменник або прикметник, котрий складається з двох або більше основ [22, с. 273].

Лінгвіст О. О. Реформатський зазначає, що при словоскладанні в одну лексему з'єднуються не коренева морфема з афіксами, а коренева морфема з кореневою, навіть не одною, в результаті чого виникає нове єдине слово. При словоскладанні можуть з'єднуватися цілі корні та скорочені, а також основи та цілі слова в будь-якій граматичній формі. Складені слова він називає складними, а складні – афіксацією, що є досить незвичним для проблеми складених слів [15, с. 289].

Щодо цих визначень слід зазначити, що автори вказують на можливе існування тільки складених іменників та прикметників, не називаючи при цьому дієслова та прислівники, хоча саме з цих частин мови утворюється безліч нових складених слів. Тому слід зупинитися на загальноприйнятому, доволі простому визначенні цих слів:

складне слово (complex) – складається не більше ніж з двох коренів;

складене слово (compound) – містить у собі два і більше слів [18].

Крім цього, в англійській мові існують ще так звані нейтральні утворення. Це такі структури, компоненти яких не являють собою певних ознак слова або основи. І, відповідно, можуть розглядатися і як складені слова, і як словосполучення. Такі нейтральні утворення можуть бути двох видів:

- 1) поєднання двох субстантивних компонентів: busstop (автобусна зупинка), mineralwater (мінеральна вода);
- 2) поєднання з компонентом із закінченням -ing: livingroom (вітальня), swimmingpool (басейн), carvingknife (ніж для нарізання м'яса) тощо.

Попри наявність різних класифікацій, багато дослідників досі вважають їх синонімічними.

Окреме місце посідає питання перекладу складених слів. Класифікація перекладацьких трансформацій складених слів посутньо не відрізняється від загальних методів перекладу, але має свої особливості та відмінності. У цілому картину перекладацьких відповідностей можна проілюструвати таким чином:

- функціональна заміна;
- генералізація;
- конкретизація;
- модуляція;
- дослівний переклад.

Процес перекладу складених слів є одним із непростих процесів. Від звичайного перекладу слів переклад складених слів відрізняється тим, що не завжди можна визначити їх семантику, виходячи із загального значення всіх компонентів. Досить часто зустрічаються складені слова, які на цей момент не зафіксовані в словнику й не мають усталеного перекладу. Для цього існують такі критерії перекладу таких слів, які забезпечують виявлення значення складеного слова:

- 1) пошук смислових значень компонентів складеного слова. У випадку багатозначності слів обираються такі значення, які найбільше відповідають цьому контексту;
- 2) визначення основного компонента та компонента-визначника. Слід пам'ятати, що основний компонент, як правило, є останнім у складі слова;
- 3) визначення того, у якому аспекті компонент-визначник характеризує основний компонент;
- 4) визначення емоційних, експресивних та стилістичних особливостей компонентів;
- 5) пошук загального контекстуального значення складеного слова;
- 6) вибір найкращого способу вираження цього значення засобами іншої мови [5, с. 73].

Висновки. У процесі дослідження було установлене, що тенденція до утворення складених слів на сучасному етапі розвитку англійської мови набуває все більшої популярності, оскільки складені слова є дуже продуктивним засо-

бом творення нових слів. Було виявлено, що складені слова – це семантично мотивовані одиниці мови, в яких значення їх основ може бути абсолютно різним, але при сполученні вони утворюють нову, семантично зумовлену одиницю мови.

Список використаної літератури

1. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка / Т. И. Арбекова. – Москва : Высшая школа, 2002. – 240 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
3. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук. – Киев, 1988. – 261 с.
4. Гармаш О. Л. До проблеми системності словотвору сучасної англійської мови / О. Л. Гармаш // Нова філологія. – 2005. – № 1. – С. 5–11.
5. Єнікєєва С. М. Утворення складених слів синтаксичного типу в англійській мові та особливості їх перекладу / С. М. Єнікєєва // Вісник Сумського державного університету. – 2002. – № 4. – С. 72–75.
6. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запорізь. ун-т, 1998. – 429 с.
7. Квеселевич И. Д. Интеграция словосочетания в современном английском языке / И. Д. Квеселевич. – Киев : Высшая школа, 1983. – 84 с.
8. Колесова А. О. Словотвір в англійській мові: історична ретроспектива / А. О. Колесова // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 217–221.
9. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. – Москва : Наука, 1956. – 79 с.
10. Кульгавова Л. В. Лексикология английского языка : учеб.-практ. матер. / Л. В. Кульгавова. – Москва : Восток-запад, 2008. – 511 с.
11. Левицкий А. Э. Особенности перевода функционально переориентированных единиц современного английского языка / А. Э. Левицкий // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі : зб. наук. праць. – Суми : Вид-во СумДУ, 1999. – С. 79–83.
12. Лексикология английского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / под ред. Р. З. Гинзбурга. – Москва : Высшая школа, 1979. – 269 с.
13. Мешков О. Д. Словосложение в современном английском языке : учеб. пособ. для ин-тов и факультета ин. яз. / О. Д. Мешков. – Москва : Высшая школа, 1985. – 187 с.
14. Приходько А. И. Некоторые аспекты оценочного словосложения в современном английском языке / А. И. Приходько // Вісник ЗДУ. Філологічні науки. – 1999. – № 1. – С. 104–107.
15. Реформатский А. А. Введение в языковедение : учебник для вузов / А. А. Реформатский. – Москва : Просвещение, 1967. – 544 с.
16. Словотвір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://znaimo.com.ua/Словотвір_\(розділ_лінгвістики\)](http://znaimo.com.ua/Словотвір_(розділ_лінгвістики)).
17. Сложные слова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bsu.by/Cache/pdf/238223.pdf>.
18. Сложные слова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://subscribe.ru/archive/job.lang.englishforall/201011/03182358.html>.
19. Сложные слова. Классификация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://1hello.ru/grammatika/slozhnye-slova-v-anglijskom-yazyke-klassifikaciya.html>.
20. Arnold I. The English Lexicology : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / I. Arnold. – 3-е изд. – Москва : Высшая школа, 1986. – 295 с.
21. Greenbaum S. The Oxford English Grammar / S. Greenbaum. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 652 p.
22. Longman Dictionary of Contemporary English. – Longman, 1995. – P. 271–273.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015.

Глушко Е. О. Сложносоставные слова как один из продуктивных способов словообразования современного английского языка

В статье рассматривается один из наиболее продуктивных способов современного словообразования – сложносоставные слова и описываются критерии определения такого рода слов. Освещена проблема разграничения сложных и сложносоставных слов, некоторые аспекты их перевода.

Ключевые слова: словообразование, сложные слова, сложносоставные слова, способ словообразования, переводческая трансформация, теория номинации, критерии разграничения.

Glushko E. Compound Words as One of the Most Productive Ways of Word-Formation in the Contemporary English Language

The article examines one of the most productive ways of word-formation in the contemporary English language, namely compound words, and sets the criteria for determining such words. This article also deals with the problem of differentiation between complex and compound words and highlights some aspects of their translation.

The notion of compound words is a relatively new area in translation studies research. It has been developing since the beginning of the 19th century up to the present time. The main researchers of compound words in the English word-building system are L. Barkhudarov, V. Gak, V. Komissarov, A. Shveytser, O. Feydorov, O. Mieshkov, P. Tsaryov, V. Meiz, N. Azarkh and some others. Compound words are also thoroughly viewed in modern English grammar books composed by S. Greenbaum. These authors give different definitions of compound words, but the most common is considered the one proposed by linguists E. Ginsburg and S. Khidekel'. They think that compound words in the English language are characterized by the following peculiarities: such words consist at least of two elements; the second component serves as a structural and semantic center, which determines the part of speech and semantic class; the words of this type can be phonetically characterized by one main and two secondary stresses; graphically they are written together or with a hyphen, but some groups of words have deviations from the rule; the meaning of compound words is derived from the combination of all meanings and derivative model.

The question of differentiation between complex and compound words is also at the core of the given article. Longman Dictionary of Contemporary English gives the following definitions: complex is a word or a sentence that consists of a main part and one or two additional elements, while compound is a noun or an adjective that consists of two or more stems.

Translation techniques used for compound words are basically the same as common translation techniques, but are somewhat different. They include functional substitution, generalization, particularization, modulation, word-for-word translation and established equivalent. But there are cases, when compound words can't be translated according to these techniques, so that they are deviations or authorial neologisms and serve in language as independent linguistic units. In such cases their meaning is derived from all the components taken together or is found in possible translations.

Key words: word-formation, complex words, compound words, method of translation, nomination, criteria for differentiation.

СОЦІОЛЕКТ КОКНІ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено вивченню способів досягнення адекватності при перекладі соціолекту кокні українською мовою. Розглянуто перекладацькі труднощі при відтворенні соціолектного мовлення представників робітничого класу. Простежено особливості перекладу фонетичних, граматичних та лексичних відхилень від літературної мови, притаманних кокні, та прийоми, за допомогою яких може бути показаний його колорит. Наведено погляди мовознавців у контексті цього проблемного питання.

Ключові слова: соціолект, кокні, переклад, вмотивовані авторські відхилення, просторіччя, прийом компенсації.

Будь-який переклад є суб'єктивною інтерпретацією, в основі якої лежить розуміння того, кому й навіщо потрібен переклад, тобто повна тотожність тлумачення неможлива. В. М. Халізев зазначав, що після перекладу тексту його новий вигляд, відрізняючись від початкового, виявляється і біднішим, і багатшим за нього одночасно [11, с. 217]. Будь-який переклад потрапляє під це висловлювання, оскільки кожен перекладач по-своєму інтерпретує, а не просто репродукує оригінал.

У живій мові не існує абсолютних синонімів, тому повний збіг за значенням та вжитком при перекладі неможливий. Міжмовна синонімія ніколи не є абсолютною. Особливо це стосується таких мовних одиниць, як соціолект.

Соціолект, яким послуговуються письменники при створенні твору для відображення місцевого колориту чи для характеристики окремих дійових осіб, являє собою історично сформовану, відносно автономну форму існування національної мови, яка обслуговує певний соціум і має специфічну лексико-фразеологічну систему, яка в цілому схожа з літературним стандартом, фонетичною і граматичною системами, але з певними фонетико-фонологічними та граматичними відхиленнями [6, с. 12].

Переклад авторських вмотивованих відхилень, незважаючи на надзвичайну складність відтворення, вже тривалий час посідає важливе місце в дискусіях науковців і перекладачів.

Метою статті є аналіз можливих засобів перекладу соціолекту кокні, адже такі мовні відхилення потребують адекватного, правильного перекладу та максимально повного відтворення, але й досі серед теоретиків не існує одностайної думки стосовно засобів їх перекладу.

Дослідник М. Павлов у своєму коментарі до перекладу "Пігмаліона" стверджує, що стилістично марковане мовлення не просто є допоміжним засобом характеристики дійових осіб, а виступає підвалиною побудови сюжету. М. Павлов розглядає фонетичний аспект як стрижневий елемент сюжетної лінії, а не додаткове оціночне забарвлення, яким можна знехтувати,

та ілюструє це таким прикладом: якщо від того, що Чуковський не відтворив особливостей мовлення Гека Фінна чи індіанця Джо, повість Марка Твена загалом не постраждала, то опустити фонетичний аспект у "Пігмаліоні" – це неминуче втратити головну сюжетну лінію. Тому він наголошує на тому, що від перекладача вимагається особлива ретельність і значна винахідливість, аби перенести твір на український культурний ґрунт. У свою чергу, він рекомендує впровадити елементи транскрибування при відтворенні Елізино ідіолекту під час перекладу тексту, оскільки відмова від передачі фонетичних неправильностей у мовленні Елізи в перекладі призводить до усунення з Елізино мовлення лише вульгаризмів і жаргонної лексики та мовленнєвий, а отже, і соціальний, контраст між соціолектом лондонського сходу, неприйнятним для леді, та соціолінгвістичними нормами літературної англійської мови (Standard English) зводиться нанівець [7].

Аналізуючи переклад вмотивованих відхилень, можна дійти висновку, що відтворення такого типу елементів є важким перекладацьким завданням через різні структури англійської та української мови. М. Павлов із цього виводу зазначає, що англійська й українська мови мають різні типи мовних неправильностей. Кокні відрізняє переважно характерна вимова, граматичні помилки й певні особливості фразобудови. Нелітературне (або стилістично марковане) українське мовлення має дещо інші ознаки: вимова, рясне застосування фатичних мовних одиниць (інтерлокутивна збитковість), певні морфологічні видозміни; граматичні помилки практично відсутні, адже вони не є характерними для носія української мови. Отже, за його твердженням, процентне співвідношення згаданих неправильностей в українському просторіччі та в кокні не збігається [7].

Відомий перекладач В. Комісаров зазначив, що коли в тексті вживаються соціолектні форми з метою мовної ідентифікації окремих персонажів як представників певного соціального класу, перенесення цих особливостей оригіналу на текст перекладу нічого не дасть. Відтворення акустичної складової соціолекту в межах іншої звукової системи, на думку вченого, по-

збавлене сенсу, адже якщо в англійському оригіналі персонаж говорить на лондонському соціолекті “кокні”, додаючи звук *h* до слів, де він відсутній у мові перекладу, й опускаючи цей звук там, де за нормами англійської мови він повинен вимовлятися (He 'as a good hear замість He has a good ear), то спроба відтворити цю особливість у російському перекладі, вживаючи форми, що не існують у російській мові, (наприклад, Хон хобладає 'орошим слу'ом), перетворюється на повну нісенітницю [цит. за: 4].

Сучасний український науковець О. Ребрій пропонує сміливе вирішення проблеми соціолектного мовлення, стверджуючи, що своєрідним джерелом для перекладачів під час відтворення різнорівневих елементів соціолекту кокні може виступати таке суперечливе явище сьогодення, як суржик [10, с. 119].

Однак М. Павлов не погоджується з тим, що застосування суржику є гідним засобом відтворення соціального забарвлення ідіолекту персонажа, який розмовляє кокні, адже, по-перше, суржик – це суміш двох близьких мов, а кокні – соціально знижений варіант у межах однієї мови – англійської; по-друге, суржик є надто національним феноменом, аби вільно вживати його як засіб перекладу кокні, який теж, до речі, є глибоко національною культурною реалією [7].

Сучасні перекладознавці здебільшого погоджуються з тим, що для відтворення соціолекту кокні необхідно використовувати просторіччя, адже саме просторіччя виступає основним функціональним еквівалентом соціолектів у мові перекладу та надає текстові перекладу необхідної характеристики відхилення від літературної мови. Тому перекладач, піклуючись про відтворення емоційно-стилістичних та асоціативно-образних аспектів оригіналу, має повне право вдатися у перекладі до фразеологічних зворотів і розмовно-просторічних висловлювань: наприклад, *куди преш, візьми очі в руки, повилазить, не второпаю* тощо [3].

Найчастотнішим стилістичним прийомом, який використовується перекладачами при перекладі елементів кокні, що виконують функцію мовної характеристики героїв, є посилення емпізи. Перекладацький еквівалент англійського слова отримує при цьому більший експресивний заряд, і в результаті створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу [3].

Соціолект характеризується не лише своєрідним лексичним складом, але й своєрідною манерою вимови, варіантами морфологічних форм, певними типовими синтаксичними конструкціями. Отже, соціолектні особливості мови торкаються не тільки лексичної, але й фонетико-графічної та граматичної сфери, тобто є сплавом з різних відхилень від норми. Оскільки кожна мова має унікальний нормований узус, що унеможливорює стовідсоткове відтворення маркованих фонетичних і граматичних (а інколи й лексичних) варіантів і форм, прийом компенсації виявляється найбільш прийнятним при

перекладі соціолектного мовлення персонажів. Продемонструємо це таким прикладом:

He do look quiet, don't 'e? D'e know 'oo 'e is, Sir? – Вид-то у него спокійний, правда? Часом не знаєте, сэр, хто он такий? [9].

Грамматичне відхилення (неправильна форма підсилювального *do* в третій особі однини) та фонетичні відхилення (опущення звуку *h*, подовження звуку *o* у слові *who* та злиття слів *do you*) становлять складність при перекладі. Звичайно, можна було б спробувати відтворити ці відхилення тими самими засобами, наприклад, перекласти дослівніше, вживши неправильну форму дієслова *нервничать* у першому реченні та опустивши якусь літеру у другому реченні: *Кажется, он нервничаю. Случай'о 'е з'аете, кто о' такий?*, але це звучало б неприродно для реципієнта.

Сукупність граматичних та фонетичних ознак, що вказують на належність мовця до робітничого класу, успішно реалізується у перекладі завдяки прийому компенсації у вигляді просторічного звороту: *Часом не знаєте?* В цьому випадку просторіччя додає тексту перекладу необхідну характеристики відхилення від літературної норми.

Або ще декілька прикладів:

You takin aw they trips n that. – Ты все марки свои заглотил.

Замість нейтрального дієслова *to take* перекладач використовує розмовно-просторічну одиницю *заглатывать*, компенсуючи таким чином неможливість передати марковані особливості оригіналу [8].

Характерним прийомом компенсаторного відтворення фонетики соціолектизмів в емоційному мовленні є подовження приголосних.

The Victim told me that ah 'wis tae come round'. – Жертва сказала, что мне нужно зайти.

Застосування прийому компенсації, що реалізується у подовженні приголосної ж, при перекладі вдало передає граматичне та фонетичне відхилення, наявне в тексті оригіналу [8].

Таким чином, коли перекладач вдається до прийому компенсації, він оперує скоріш не лексемами тексту оригіналу, а семантемами, які він перекодовує зі знакової системи вихідної мови в знакову систему мови перекладу. Відтак, створюється відмінний за лексичним складом вислів, але в тому самому стилістичному регістрі, оскільки перекладачеві важливіше забезпечити стилістичну адекватність перекладу у цілому, ніж зберегти точне розташування стилістичного прийому в тексті.

Хоча термін “перекладацька компенсація” було введено Я. Рецкером, прийом компенсації увійшов в арсенал перекладацьких засобів досить давно, і деякі перекладачі-практики писали саме про нього.

Так, І. Введенський, пояснюючи метод компенсації (не вживаючи сам термін), використаний при перекладі роману В. Теккерея “Vanity Fair” (у його перекладі – “Базар житейской суеты”)

ти”)), наводить уривок зі свого перекладу, де є багато латинських вкраплень, і додає: “Всіх латинських слів і деяких епітетів, доданих до окремих слів, немає в оригіналі: але я смію думати, що без цих додавань було б неможливо передати російською основну ідею В. Теккеря. Якщо містер Бінні в оригіналі не промовляє тут латинських фраз, зате він хизується ними в інших подібних випадках ... І якщо читач погодиться, що тут висловлено ідею педантизму, то перекладач вправі сподіватися, що мета його досягнута” [2].

Згодом провідні перекладознавці А. Федоров, Л. Бархударов, А. Швейцер, В. Комісаров та інші так чи інакше досліджували проблему перекладацької компенсації.

У цій статті компенсація розуміється (згідно з визначенням В. Комісарова) [5, с. 185] як спосіб перекладу, при якому семантичні елементи, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких неможлива і які втрачаються при перекладі, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі.

Як зауважують провідні українські перекладознавці А. Гудманян та І. Струк, деякі особливості соціолекту кокні не можна передати українською мовою жодними іншими засобами, крім компенсації. Наприклад, ефективною є компенсація фонетичних та граматичних ознак оригіналу українськими вульгаризмами (*брехня* замість *неправда*, *зуби сушити* замість *посміхатися* тощо); одиницями фатичної надлишковості, що є притаманними українському просторіччю (підсилювальні частки: “і”, “й”, “ну й” “же”, “же ж”; емотивні вставлення: “осьо-сьо”, “ото”, “геть”, “собі” тощо); подовження звуків (наприклад, “а” в *ключа-а*, “е” в *се-ер, ме-ем*) [4].

Прийом компенсації чітко ілюструє, що еквівалентність перекладу забезпечується не на рівні окремих елементів тексту (зокрема лексичному), а на рівні всього перекладного тексту загалом. Таким чином, заповнюється (“компенсується”) втрачений сенс, і, в цілому, зміст оригіналу відтворюється з більшою повнотою. При цьому нерідко граматичні особливості оригіналу при перекладі компенсуються за рахунок лексичних стилістичних засобів і навпаки.

Дослідниця М. Яковлева зазначає, що помилка, яку часто роблять недосвідчені перекладачі, полягає в тому, що вони, намагаючись передати соціолект шляхом імітації розмовної мови та просторіччя в тексті перекладу, найчастіше роблять це виключно за рахунок підбору відповідних лексичних одиниць, однак цього недостатньо. Адекватність досягається і за рахунок компенсації на морфологічному й синтаксичному рівнях, а також на фонетичному рівні (щоправда, значно рідше) [12, с. 16].

Отже, відтворити українською мовою відхилення в англійській мові, притаманні соціолекту

кокні, на фонетичному та граматичному рівнях аналогічно майже неможливо, тому перекладачі звертаються до різних засобів, аби не втратити стилістичне забарвлення й колорит оригіналу. Адекватність при перекладі соціолекту кокні досягається завдяки добору перекладачем фразеологічних оборотів і розмовно-просторічних висловлювань, застосуванню прийому компенсації та транскрибуванню фонетичних відхилень.

Список використаної літератури

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – Москва : Международные отношения, 1975. – 237 с.
2. Введенский И. И. О переводах романа Теккеря “Vanity Fair” в “Отечественных записках” и “Современнике” [Электронный ресурс] / И. И. Введенский. – Режим доступа: http://az.lib.ru/w/wwwedenskiy_i_i/text_0010.shtml.
3. Глотова А. Особенности перевода кокни в романе У. С. Моэма “Лиза из Ламбета” [Электронный ресурс] / А. Глотова. – Режим доступа: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3178>.
4. Гудманян А. Г. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі [Електронний ресурс] / А. Г. Гудманян, І. В. Струк. – Режим доступу: <http://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/13274/1.pdf>.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – Москва : Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. Коровушкин В. П. Военные социолекты в английском и русском языках (к вопросу о контрастном описании) / В. П. Коровушкин // Социальные варианты языка : матер. Междунар. науч. конф. – Нижний Новгород, 2002. – С. 12–15.
7. Павлов М. Феномен Шоу для українського читачтва [Електронний ресурс] / М. Павлов. – Режим доступу: <http://odes-transl.com/index.php?page=pavlov—shaw>.
8. Павлова Т. Н. Проблеми перекладу сленгізмів [Електронний ресурс] / Т. Н. Павлова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Philologia/52780.doc.htm.
9. Паршин А. Теория и практика перевода [Электронный ресурс] / А. Паршин. – Режим доступа: http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/parshindoc.shtml.
10. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі / О. В. Ребрій. – Хрків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
11. Хализев В. Н. Теория литературы / В. Н. Хализев. – Москва : Союз, 1999. – 380 с.
12. Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.20 / М. А. Яковлева. – Москва, 2008. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015.

Суханова К. Ю. Социолект кокни и проблема его перевода

Статья посвящена изучению способов достижения адекватности при переводе социолекта кокни на украинский язык. Рассматриваются переводческие трудности при воспроизведении социолектной речи представителей рабочего класса. Отслеживаются особенности перевода фонетических, грамматических и лексических отклонений от литературного языка, присущих кокни, и приемы, с помощью которых может быть показан его колорит. Раскрываются точки зрения языковедов в контексте этого проблемного вопроса.

Ключевые слова: социолект, кокни, перевод, мотивированные авторские отклонения, просторечия, прием компенсации.

Sukhanova K. Sociolect Cockney and the Problem of its Translation

The article covers the question of achieving adequacy when translating sociolect cockney into the Ukrainian language. While translating cockney, there emerge many difficulties because phonetic, grammatical and lexical deviations from standard language are characteristic of it. As a result, it is unreasonable to transform the sociolect in the target text by means of the literary Ukrainian language, for the artistic originality of the work rich with cockney elements would be lost. So, the paper deals with translation difficulties related to reflecting socially framed speech of the working class, as well as the ways of translating phonetic, grammatical and lexical deviations peculiarities of cockney. When translating these motivated deviations, a translator has to transmit the text in such a way as to avoid the loss of coloring and expressiveness, laid down by the author in the original text. Socially framed speech of the characters should sound natural in the translation, so it is necessary to reflect it functionally by means of the target language. The paper analyzes translation techniques by which cockney's colouring and specifics can be shown in the best way possible. Besides, the article examines different points of view of linguists in the context of this problematic issue. Some linguists regard surzhik to be the most effective way while translating cockney. Whereas, others emphasize that surzhik is a mixture of two close languages, and cockney is a reduced social variant within one language – English, so they reject resorting to it and prefer employing vernacular which provides translations with necessary characteristics of a deviation from the standard language.

Key words: sociolect, cockney, translation, motivated author's deviations, vernacular, method of compensation.

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

УДК 82.09(430):821.111

N. Torkut

**SHAKESPEARE SCHOLARSHIP IN MODERN UKRAINE:
ACTIVITY DIRECTIONS, CHALLENGES AND ACHIEVEMENTS**

This article is a review of the recent activities initiated by the Ukrainian Shakespeare Centre. All of them are aimed at intensifying the public interest in the Bard's legacy, both among scholars and general audience (the web-site Ukrainian Shakespeare Portal, free online subscriptions Shakescribe, the interactive map of theatrical productions Shakestage, the artistic treatment project Bardotherapy). It is stressed that the Ukrainian scholarship encourages pro-active attitude towards national and personal identification with Shakespeare on the way to the European integration.

Key words: Shakespeare scholarship, Ukrainian Shakespeare Centre, projects, values, society.

A famous saying states, "when the guns are speaking, the Muses are keeping silence". In the present-day situation it is crucial to put emphasis on the everlasting moral values that can shape responsible attitude to the life of an individual and community in general. It is the Muses who embody culture and spirituality that make a human humane, while the guns are able to evoke all the worst – beastly, anti-human – in a person. History has taught us a precious lesson: if the Muses do keep silent, the guns will never stop speaking.

Nowadays more than ever intellectuals all over the world and in Ukraine in particular must realize their huge responsibility for the future destiny of human civilization. This hybrid war in the Eastern part of Ukraine has made us clearly see and feel that cultural and moral aspects of social life are not less important than economic and political issues. A famous American writer and literary scholar George Steiner claims: "When barbarism came to twentieth-century Europe, the arts faculties in more than one university offered very little moral resistance, and this is not a trivial or local accident. ... Knowledge of Goethe, a delight in the poetry of Rilke, seemed no bar to personal and institutionalized sadism. Literary values and the most utmost of hideous inhumanity could coexist in the same community, in the same individual sensibility..." [4, p. 30].

One cannot but agree with the words of an Austrian psychiatrist Victor Frankl that Nazi terror was prepared in the lecture halls of the German academy [1, p. xxvii]. Taking into consideration this regrettable scholarly observation and remembering the dramatic consequences of totalitarian destructive influence on the system of values, one is not to stand aside and simply watch these old wrecking phantoms returning.

So, the **aim of this review** is to describe the activity of the Ukrainian Shakespeare Centre, which in the wartime acquires even more significant meaning and social importance. It is absolutely evident that one of the reasons for this awful war in Ukraine is the 'split' national identity. The majority of Ukrainians see

themselves as an independent nation which shares the European values. It was they who rose against resurrecting totalitarian regime and participated in the so-called Revolution of Dignity. At present they are fighting with Russian aggressors and separatists, they are volunteering to supply the army with ammunition and food; they are helping the refugees from Donbass to overcome the difficulties of exile. However, a part of the Ukrainian population still feels nostalgia for the lost powerful empire. Some of the representatives of this group have a strong pro-Russian orientation and dream of turning Ukraine into a part of the Russian Federation with Vladimir Putin at the head. Another sector of this group is eager to restore the Soviet Union with its paternalism and the Big Brother who thinks instead of them.

Finally, there are those who have not formed any definite position and are often influenced in the way of a weathercock by the downpour of mass media messages and the gale of what their surrounding says. Such worldview vulnerability is especially dangerous among the young people as the youth usually becomes the driving force of the political, social and cultural change. So, the major task for the Humanities in Ukraine today is to assist the completion of the process of forming national identity, and to make the system of European values commonly-shared by the society.

That is why the epistemological foundations of the Ukrainian Shakespeare Centre current efforts must be determined by the urgent challenges that our country is facing. One of the most painful among them is a strong post-colonial and post-totalitarian trauma that should be overcome. And here Shakespeare is our ally.

In our search for national identity Shakespeare has always been a battlefield witnessing a permanent confrontation of two positions. The first one views the Bard as a universal antivenom against the complex of national minority, the second one tries to squeeze him into some readymade templates (imperial, local, totalitarian, post-colonial) thus hampering the process of cultural self-evaluation.

This confrontation can be illustrated by the peculiarities of Hamlet discourse development in Ukraine of the Tsar and Soviet period. The first translation of the tragedy into Ukrainian made by Mykhailo Starytskyi in 1882 evoked the wave of critical resistance based on the idea that all the depth of Shakespeare's genius cannot be rendered by means of the Ukrainian language. In early years of the Soviet regime 'Hamlet' became a key-point in the ideological debates of the Ukrainian intellectuals and artists. Some of them (Maksym Rylskyi, Yevgen Pluzhnyk, Mykola Zerov) viewed Shakespeare's protagonist as a symbol of reflectivity, humanism and even heroic resistance to the 'sea of troubles'. These poets identified themselves with the Prince of Denmark, and in the times of strengthening totalitarian regime it helped them to preserve spiritual freedom and dignity under unbearable social pressure and even in Stalin's GULAG.

The second position was represented by those who interpreted the Prince of Denmark as a degenerating intellectual unable to join the proletariat in their strive for communist prosperity. The most notable among them was a gifted Shakespeare translator Mykola Bazhan with his poem 'The Death of Hamlet' in which the author accused Shakespeare character of hypocrisy, cowardice and moral duality.

'Hamlet' was absent on the Ukrainian Soviet stage till the Second World War. Only in 1943 theatre director Iosyp Hirniak dared to create a production of this tragedy in Lviv, which was occupied by the German Army. This was an extremely dangerous interpretation of the play, as Hamlet symbolized Ukraine being torn between the two regimes (Hitler's and Stalin's), both hostile to the country. So Shakespeare's legacy has been used for thematization of the crucial conflicts and stimulation of responsible behavior of national elite.

In order to make Shakespeare a powerful tool for creating a sense of common European identity in the Ukrainian society Shakespeare Centre has been established. Since 2009 it has been initiating projects aimed at the intensification of public interest in the Bard's legacy, both among scholars and general audience.

The mission of the Centre is regarded in the following way: Shakespeare meanings being perceived and reflected on by the individual become a part of their personal experience are absorbed by them and, as a result, are integrated into the national culture. The comprehension of the perceived or appropriated Shakespeare material by an individual consciousness suggests that it should enter the national spiritual and socio-ideological tradition. Thus it can have a powerful impact on the axiological paradigm and further functioning of the national culture itself.

Current and future projects of the Centre:

"Shakescribe.ua" is the weekly anniversary project, which started in February 2014. It is aimed at stimulating the interest of Ukrainian readers in the Bard's legacy and his epoch. The cognitive matrix of this project corresponds to one of the tendencies in contemporary historic science that is called *Alltagsgeschichte* or "everyday history". The approach employed in the project allows enlivening Elizabethan England and helps the sub-

scribers feel its tastes and smells, penetrate into the very essence of Shakespeare life-style.

All the "Shakescribe" e-mails contain high-quality visual materials and links to other Shakespeare-related Internet sources for those who want more information on a certain aspect. The project facilitates integrating Ukrainians into the global Shakespeare-studies community as it provides links to the leading Shakespeare-related Internet resources.

To become a subscriber a person simply needs to leave the e-mail address on the registration page of the project. Today there are more than 300 followers from different cities of Ukraine and from abroad. The target audience of this project includes not only scholars and students who study foreign philology – the materials of "Shakescribe" are of great interest to the wide range of readers who appreciate Shakespeare's works. "Shakescribe.ua" was planned as a one-year project but due to its great popularity and constant feedback it was decided to give it a long run.

Another project of the Centre, which is called "Shakestage", is to provide the information concerning the Bard's plays in the Ukrainian theatres. At the moment the preparatory work is done on creating the website containing the interactive map of current Shakespeare productions in Ukraine – the map will not only show what cities have such plays but also give the necessary information about them (when they are on, how to buy the tickets). In present-day Ukraine there is quite a wide range of Shakespeare productions – over 50 stage versions are running in different theatres throughout the country.

Some of the most popular Ukrainian productions have truly experimental nature and provide post-modernistic re-interpretations of Shakespeare's plays. Among the examples of such stage versions are 3 performances of the "Dach Theatre" united in the series of the so-called Prologues to Richard III, Macbeth and King Lear. The director of these versions is Vlad Troitsky. In these productions he combines Ukrainian folk tunes with dynamic shaman-like choreography. Thus Shakespeare's plots are pantomimed – almost no spoken words are used. Last year Vlad Troitsky staged the modern opera "Coriolanus" which has very strong anti-tyrannical implications and raises the issue of true heroism in the wartime.

Quite extraordinary in the aspect of sex and gender is the mono-performance "Richard after Richard" staged by "Lviv Theatre in the Basket". The part of the protagonist is played by a woman – Ukrainian actress and director Lidia Danylichuk. The symbolism of this version is rather unexpected – it is based on the cognitive potential of the trite metaphor "cabbage head".

Among the most thrilling and expressive stage versions of Shakespeare in Ukraine is the choreographic show directed by Radu Poklitaru in Kyiv Modern Ballet Theatre. This performance, which is called "Shakesperiments", tells the tragedy of Romeo and Juliet with the help of modern choreography and music. It's a brilliant example of inter-semiotic dialogue or transmutation in the terms of Roman Jakobson [2, p. 114]. The exquisite harmony of music, dancing and Shakespeare senses, its alchemical influence upon emotions and mind leaves nobody indifferent. The interplay of these two worlds – the world of ballet and the world of genius tragedy

prompts a strong empathy. It embraces both conscious and unconscious experience and enables anchoring everlasting human values.

The launch of the website "Shakestage" is to be a part of the full-scale Ukrainian Shakespeare Project 2016. It will include 4 main components:

- The 5th International Shakespeare Conference;
- The 1st International Ukrainian Shakespeare Festival;
- The seminar on theatricality of Shakespeare translations;
- The workshop on modern theatre criticism.

The idea of the festival was offered by the research fellows who attended two International Shakespeare Festivals in Craiova in 2012 and 2014. This fruitful experience became possible thanks to enthusiastic support of Dr. Nicoletta Cinpoes of the University of Worcester and Emil Boroghina who is the organizer of Craiova festival.

This time seems to be absolutely suitable for such initiatives because the amazing healing force of Shakespeare's genius will be able to help the Ukrainians who have suffered in the conflict gradually recover from the war trauma. As Aneta Mancewicz puts it, "after the horrors of World War II Shakespeare was identified as a healing force, a cultural icon, and a universal genius who transcended political conflicts and opened the possibility of a shared European identity" [3].

The new project, called Bardotherapy, is rather challenging. It is closely related to artistic treatment of psychological disorders, namely of post-war trauma. The target audience of the project includes not only brave soldiers who are in the hospitals but also peaceful citizens who witnessed all the horrors of military aggression. This war is our common tragedy and we need to live through it supporting each other in every possible way. Shakespeare could become a core element of the literary therapy. Deeply rooted in the theories of Freud and Jung, as well as in modern developments in the field, this project is aimed at recovery/discovery of buried emotions through image-laden, metaphorical language used to reach the deepest levels of human experience.

Two basic strategies are suggested for implementation in the course of treatment by Shakespeare. The first one is evoking catharsis while reading or staging Bard's plays. The second one is prompting the possible ways out or certain behaviour models within his texts. Shakespeare works could be considered as a universal survival manual encompassing innumerable life situations one can identify with. By reading Shakespeare aloud or staging fragments of his plays a person can feel that his joy or pain is not unique, but a part of the universal joy and pain. He is not alone, as people all over the world have been there before and they have found consolation and comfort in Shakespeare. By uttering Bard's soliloquies or participating in his dialogues one can express those emotions which lay hidden deep in his soul, find a vent for those feelings which he might not have been aware of.

The English dramatist stimulates to make decisions consciously, especially in "limit situations" such as facing the difficult choices between hating and loving, killing and being killed, causing loss or experiencing loss, etc. This kind of therapy will work for the harmonic future of our country.

Thus the Ukrainian Shakespeare Center promotes pro-active attitude both to Bard's heritage and to shaping our national identity. We do believe that each of these projects gets the Ukrainians one step closer to the European community.

References

1. Frankl V. The Doctor and the Soul: From Psychotherapy to Logotherapy / V. Frankl. – New York : Vintage Books, 1986. – 318 p.
2. Jakobson R. On linguistic aspects of translation / R. Jakobson // The Translation Studies Reader / ed. by L. Venuti. – New York : Routledge, 2012. – P. 113–118.
3. Mancewicz A. Shakespeare in Europe: Introduction [Electronic source] / A. Mancewicz. – Mode of access: <http://globalshakespeares.mit.edu/blog/2012/02/07/europe/>
4. Steiner G. To Civilize our Gentlemen / A Reader / G. Steiner. – New York : Oxford University Press, 1984. – P. 25–36.

The article was received 19.02.2015.

Торкут Н. М. Шекспірознавство в сучасній Україні: напрямки діяльності, виклики і досягнення

У статті подано панорамний огляд заходів, ініційованих Українським шекспірівським центром. Всі вони спрямовані на інтенсифікацію інтересу до мистецької спадщини Великого Барда, як серед науковців, так і серед пересічних громадян (веб-сайт Український шекспірівський портал, безкоштовна онлайн розсилка Shakescribe, інтерактивна мапа театральних постановок Shakestage, психологічна Бадотерапія). Центр запроваджує різновекторні проекти задля національної та індивідуальної ідентифікації з Шекспіровим словом на шляху до європейської інтеграції.

Ключові слова: Шекспір, Український шекспірівський центр, проекти, цінності, суспільство.

Торкут Н. Н. Шекспироведение в современной Украине: направления деятельности, трудности и достижения

В статье представлен панорамный обзор мероприятий, инициированных Украинским шекспировским центром. Все они направлены на интенсификацию интереса к художественному наследию Великого Барда, как среди ученых, так и среди широкой общественности (сайт Украинской шекспировский портал, бесплатная онлайн рассылка Shakescribe, интерактивная карта театральных постановок Shakestage, психологическая Бадотерапия). Центр организывает разновекторные проекты для национальной и индивидуальной идентификации с шекспировским словом на пути к европейской интеграции.

Ключевые слова: Шекспир, Украинский шекспировский центр, проекты, ценности, общество.

УДК: 792.7.091.4:821.111

D. Moskvitina, B. Korneliuk

URBI ET ORBI: 9TH INTERNATIONAL SHAKESPEARE FESTIVAL IN CRAIOVA

The article is dedicated to the 9th International Shakespeare Festival which was held in the Romanian town of Craiova. The festival is a high-profile art project which allowed Craiova to compete for the status of the cultural capital of Europe. The concept of this festival involved the interaction of theatre, criticism and science. The combination of these three fields highly contributed to the heuristic potential of the festival activities. Among the participants of this international event were the prominent professional companies from the United Kingdom, Lithuania, Russia, Romania etc. The motto of the festival was "Shakespeare for everyone", so the program included not only traditional interpretations of the Bard's plays, but also experimental stage versions, including monodramatic readings of Shakespearean works. The scope of the productions was expanded by the stage version of "Tis Pity She's a Whore" – a play by John Ford who was Shakespeare's younger contemporary. The project "Workshop for theatre critics" brought in the leading European reviewers and critics. A series of public interviews with actors, directors, Shakespearean scientists and festival organizers proved to be a very thought-provoking format which inspired heated discussions. The powerful resonance was caused by the book launches which often included the question-and-answer sessions with the authors. Of great significance was the scientific seminar organized under the aegis of the European Association of Shakespeare Researchers (ESRA). The seminar was attended by Shakespeare researchers from Romania, Poland, Germany, Spain and Ukraine. The scientific event was joined by the representatives of the Shakespeare Institute (Birmingham, the UK) and the Shakespeare Birthplace Trust (Stratford-upon-Avon, the UK). One of the final happenings of the festival was the presentation of the complete works of Shakespeare translated into the Romanian language. The research fellows of the Ukrainian Shakespeare Research Centre plan to use the experience they have gained during their visit to Craiova, for establishing the 1st Ukrainian Shakespeare Theatre Festival.

Key words: Shakespeare, Craiova, theatre festival, workshop for critics, Shakespeare research seminar.

The statement that the history of mankind is made in cities is provocative, but true to life. The urban loci from the Greek poleis to the modern agglomerates are able to have been able to accumulate the powerful energy resource, inspiring the men of science, culture and art. Naturally, the ancient cities have the largest amount of this resource because each of them is an artistic artifact itself, a complex multilayered text full of codes that are tirelessly interpreted by the generations of historians, writers and artists. Jerusalem, Athens, Rome, Venice, Paris, London, and Istanbul have become a legend: the aura of these cities radiates its light far beyond their borders, and the indisputability of their cultural authority creates a kind of a monopoly, which leaves the provincial towns no chance to compete for the tourists' commitment.

However, sometimes impudent provincials manage to get into this rank as well and challenge the world capitals. Typically, this breakthrough requires a Person with a capital "P", that is such a prominent personality thanks to whom a provincial town "appears" on the world map and becomes if not a place of pilgrimage, but at least an attractive destination. For example, William Shakespeare was such a "lucky ticket to eternity" for Stratford-upon-Avon. The unfading worldwide fame of this genius playwright became the guarantee of undying interest to his hometown, which, truth be told, exploits the memory of its famous son rather actively and very successfully.

Another strategy of acquiring a cultural aura for a city may be some outstanding, universal and extremely important Event. For example, every year the French town of Avignon becomes the world's largest residence of Melpomene, and the most renowned theater groups are honoured to visit it.

However, the most productive strategy for a city to become a legend is the symbiosis of the Person and the Event: and that is where the combination of the most famous dramatist – William Shakespeare – and the natural environment of his plays – the theater – works perfectly well. It is the International Shakespeare Theatre Festival that gave the Romanian city of Craiova its status of the European Capital of Culture 2021.

Nowadays this festival is a very prestigious cultural event that biennially gathers the most interesting Shakespeare plays, the most influential theater critics and the most respected Shakespeare scholars under the roof of the "Marin Sorescu" National Theatre. Behind the scenes of this worldwide project is passionate enthusiasm and tireless work of one man – Emile Boroghina, who is an actor of "Marin Sorescu" Theatre, founder of the William Shakespeare Foundation, initiator and director of the festival.

A small event, which initially involved mainly the Romanian theater companies, thanks to the creative energy, dedication and persistence of Mr. Boroghina grew into a multi-day eventful Shakespeare celebration, combining three components – theatre, critics and research.

In 2014 Craiova for the ninth time became the Shakespearean theatrical mecca in Europe, and the festival itself turned 20 years old. This time its motto was "Shakespeare for All". In his foreword to the festival program Emil Boroghina said that this direction was caused by the refusal of elitism, for which this event had been blamed in the past. The desire to suit every taste led to the development of an extremely colorful theatrical program, in which comedy performances on the verge of burlesque and slapstick were side by side with avant-garde interpretations of tragedies, global trends – with national traditions, chamber one-man performances – with bright market-place theater.

The first event of this year's festival was the opening of the monument to the Great Bard on the square near "Marin Sorescu" Theatre that henceforth has been called the Shakespeare Square. The festival began with the play "Much Ado About Nothing" by the famous "Shakespeare's Globe" from London. This theater is known primarily as a kind of theatrical museum, which, so to speak, "revives" on its stage the performances of Shakespeare and other English Renaissance dramatists in their original form. Still, for touring productions "Globe" every time auditions and hires new actors, and invites some distinguished director. So, in Craiova the "Globe" showed a version of Shakespeare's famous comedy, which was remarkably cheerful, lively, and, most importantly, relevant to the Bard's spirit.

The same powerful charge of Shakespeare's life-giving energy was given to the viewers by "Propeller" theater company, which carefully preserves the spirit of the Renaissance Theatre. It consists exclusively of men who are really versatile actors, endowed not only with dramatic, but also musical and vocal talents, which they brilliantly demonstrate improvising on stage during the intermission. "Comedy of Errors" and "Midsummer Night's Dream" in their performance are the result of a successful combination of Shakespearean comic element with topoi of contemporary pop culture.

Along with the productions of Great Bard's early comedies, provoking inextinguishable laughter in the auditorium, the visitors of Craiova festival could see the so-called "problem" comedy "Measure for Measure" staged by the Russian director Yuri Butusov in Vakhtangov Theater. In his version, this "gloomy" play reveals unexpected meanings and raises extremely topical issues of cooperation between government and society, vices and virtues, justice and equity.

The experiment of Oskaras Koršunovas, who is one of the brightest representatives of the new generation of Lithuanian theater directors, was very interesting, dynamic and sometimes even shocking. He chose one of the last works of the English genius – "The Tempest" as a field for studying human nature. His play "Miranda" is a story about a father whose daughter suffers from cerebral palsy and dreams of becoming a ballerina.

Tortured by the problems and a post-Soviet poor life, the father still tries to entertain his daughter. When mockery of Gorbachev and Pugacheva's plate fall flat, he takes Shakespeare volume from the shelf. Reading "The Tempest" to Miranda, the father acts in turns as a wise Prospero, a gentle Ferdinand and a filled with animal lust Caliban. Miranda remains herself (a dedicated daughter of her father), or becomes a free spirit Ariel, whom Prospero imprisoned in a tree and forced to serve him. Going through all the vicissitudes of Shakespeare drama, the father and the daughter seem to live a different life, free from conventions and pain. Shakespeare really has the ability to heal, and at the end of the play Miranda dances her long-wished-for pas de deux.

Theatrical productions with only one actor have become a fashionable trend of recent decades in Shakespereana. All one-man performances shown during the festival in Craiova, in no way resembled *l'art pour l'art*, when acting solo performance seemed to be a result of blind adherence to the latest staging trends. The unusual representation was justified because the specific angle allowed to reveal rich sense-provoking potency of Shakespeare's masterpieces. So, for example, the words of Shylock in the monodrama of the Polish actor Piotr Kondrat sounded like a frank confession of a living person, not a fictional character. At the same time, individual grief of a man in this production acquired above-personal meaning, prompting to think about the tragedy of the Jewish people as a whole. Lyric monodrama "Venus and Adonis" was a successful attempt of dramatizing the Bard's poem of the same name. The image of Venus, created by the Romanian actress Valentina Zaharia was not inferior to the heroines of Shakespeare dramas in its prominence, passion and sensuality. Monodramatic character of the performance created the atmosphere of intimacy, which strengthened the tragic drama of the woman in love.

One cannot often see on the modern stage the plays by John Ford – an English poet and playwright, the younger contemporary of the Great Bard partially forgotten in our time. So staging Ford's tragedy with a provocative title "Tis Pity She's a Whore", produced by the high-profile British director Declan Donnellan can be considered both as a bold theatrical experiment, and also a stage exclusive. This performance was the bright final chord of the festival: the modernized story of a girl's incest love to her brother became a kind of a shocking spectacle/show – the audience sympathized with the passionate characters, whose relationship impressed not with scandalous sensationalism, but, above all, with its profound tragic element.

The festival became a real treat for both average viewers and professional recipients. The rich and varied program created a powerful energetic aura, in which theater critics enthusiastically analyzed Shakespeare performances from around the

world, actively comparing directors' approaches and actors' interpretations, argued with enthusiasm, determining the best stage versions. The festival events for theatre critics were curated by Ian Herbert, who is the Honorary President of the International Association of Theater Critics, editor of the authoritative British magazine "The Stage" and director and founder of the magazine "Theatre Record", which has been published for 35 years now. Within a week, Mr. Herbert helped young theater critics who took part in the workshop to hone their skills, inspiring heated discussions and sharing his own vast experience. The famous German film and theater critic Lawrence Guntner also joined the workshop. The public interview of the leading Romanian theatre critic Octavian Saiu with the founder of the festival, actor and director Emil Boroghina was remarkably interesting and useful for specialists in theater studies and future theater managers. During the festival two books were presented on the same topic – Shakespeare's dramatic impact on the work of the Romanian national poet Mihai Eminescu. The authors of these works – literary scholars Constantin Barbu and Grid Modorcea – talked about the interaction of the English and Romanian geniuses and answered the questions of specialists in theater and literature. They also shared their impressions of the festival and had debates with the participants of the "Theatre criticism workshop".

Traditionally, the festival was accompanied by a scientific seminar of the European Shakespeare Research Association (ESRA). This large-scale Shakespeare-related event was made possible thanks to the cooperation of two talented scholars – Nicoleta Cinpoes, University of Worcester, and Emil Sirbulescu, University of Craiova. The organizers' professionalism and unrelenting work helped to create a scientific platform for effective interaction between young and experienced Shakespeare researchers from the UK, the USA, Romania, Poland, Germany, Spain and Ukraine. The space of dialogue was expanded due to the scholars' communication with critics and actors who attended the seminar.

The high status of this scientific event was acknowledged by the presence of guests from the Bard's homeland, scholars of world renown names – the "patriarch" of the global Shakespeare studies, the Honorary President of the Shakespeare Birthplace Trust Stanley Wells, director of the Shakespeare Institute Michael Dobson and general editor of the web resource "BloggingShakespeare" Paul Edmondson. It should be noted that in Craiova

Stanley Wells' collection of awards was complemented with the highest award of the festival – the fourth International Shakespearean prize, and Michael Dobson received the title of the Honorary Professor of University of Craiova. The thematic range of reports delivered at the seminar was remarkably broad – from the specifics of the Great Bard amateur productions in England to the influence of Soviet researchers on the Romanian Shakespeare studies. Each report became a subject of lively discussion, and the "stars" of world Shakespeare studies generously shared useful tips and creative findings with younger colleagues.

The end of the festival coincided with another significant event – the presentation of a complete edition of William Shakespeare's works in Romanian. The eight-volume collection was represented by the famous translator and literary critic George Volceanov, who initiated this ambitious interpretation project in 2010. The Romanian edition is the product of postcolonial rethinking of translation Shakespeareana since unlike previous translations, subject to censorship, the new versions represent the living word of the Bard without stylistic corrections. Mr. Volceanov also stressed that all translations were accompanied by the critical comments that will help to better understand Great Bard's messages.

Shakespeare holiday ended and for the next two years Craiova will become a quiet town with a measured pace of life. However, all guests of the festival will remember the venue primarily as a dynamic center of Shakespeare drive and Renaissance creative aura, brilliant locus for interaction between literary critics, actors, literary translators and all those who sincerely love the Bard. We would like to heartily thank the organizers of the festival and the academic seminar held within it for the invaluable opportunity to plunge into the real universe of Shakespeare, which was recreated on the Romanian land.

Shakespeare Festival in Craiova made us believe in the possibility of implementing even the most ambitious plans. While discussing our trip with the colleagues at the Shakespeare Center it occurred to us to hold the First (International) Shakespeare theater festival in Ukraine. We do need support to have such an outstanding event so our team invites to cooperation all people who care for Shakespeare word and the future of Ukraine as a European state. We will make every effort to implement this plan. And we will be inspired by the memories of Craiova – a truly Shakespearean city of which one wants to tell the world.

The article was received 17.02.2015.

Москвітін Д. А., Корнелюк Б. В. Urbi et Orbi: 9-й Міжнародний шекспірівський театральний фестиваль у м. Крайова

Стаття присвячена IX Міжнародному шекспірівському фестивалю, який відбувся у м. Крайова, Румунія. В рамках цього престижного культурного заходу взаємодіяли три інтелектуально-креативні струмені – власне театральний, театрознавчий та науковий. Театральна складова була репрезентована спектаклями провідних шекспірівських труп із Великої Британії, Литви, Росії,

Польщі, Румунії тощо. Програма фестивалю, який проходив під девізом "Шекспір для всіх", включала не лише постановки п'єс Великого Барда у традиційній естетиці, але і експериментальні сценічні версії Шекспірових творів. Потужний театрознавчий струмінь включав реалізацію проекту "Майстерня театральної критики", до роботи якого долучилися провідні європейські фахівці, проведення публічних інтерв'ю із організаторами фестивалю та презентації монографій румунських знавців театру. Вже традиційно в рамках фестивалю відбувся науковий семінар Європейської асоціації дослідників Шекспіра (ESRA). До завершення фестивалю була приурочена презентація повного 8-томного видання Шекспірових творів румунською мовою. Досвід, який співробітники Українського міжуніверситетського науково-дослідницького шекспірівського центру (м. Запоріжжя, Україна) отримали у Крайові, планується використати з метою організації Першого шекспірівського театрального фестивалю в Україні.

Ключові слова: Шекспір, Крайова, театральний фестиваль, майстерня критиків, шекспірознавчий семінар.

Москвитина Д.А., Корнелюк Б.В. Urbi et Orbi: 9-й Международный шекспировский театральный фестиваль в г. Крайова

Стаття посвящена IX Международному шекспировскому фестивалю, который проходил в г. Крайова, Румыния. В рамках фестиваля взаимодействовали три интеллектуально-креативных направления: собственно театральное, театроведческое и научное. Театральная составляющая была репрезентирована спектаклями ведущих шекспировских трупп из Великой Британии, Литвы, России, Польши, Румынии, а также других стран Европы. Программа фестиваля, который проходил под девизом "Шекспир для всех", включала не только постановки пьес Великого Барда в традиционной эстетике, но и экспериментальные сценические версии шекспировских произведений. Театроведческая составляющая включала реализацию проекта "Мастерская театральной критики", к работе которого присоединились ведущие европейские специалисты, проведение публичных интервью с организаторами фестиваля и презентации монографий румынских театроведов. Уже традиционно в рамках фестиваля прошел научный семинар Европейской ассоциации исследователей Шекспира (ESRA). К завершению фестиваля была приурочена презентация полного 8-томного издания произведений Шекспира на румынском языке. Опыт, который сотрудники Украинского межуниверситетского научно-исследовательского шекспировского центра (г. Запорожье, Украина) получили в Крайове, планируется использовать при организации Первого шекспировского театрального фестиваля в Украине.

Ключевые слова: Шекспир, Крайова, театральный фестиваль, мастерская критиков, шекспироведческий семинар.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Балюта Е. Г.	кандидат філологічних наук Класичний приватний університет
Брутман А. Б.	кандидат економічних наук, Запорізький національний технічний університет
Глушко О. О.	Класичний приватний університет
Дощенко О. Г.	Запорізький національний університет
Козьмик Г. О.	старший викладач Класичний приватний університет
Корнелюк Б. В.	аспірант Класичний приватний університет
Лазаренко Д. М.	кандидат філологічних наук Запорізький національний університет
Москвітіна Д. А.	кандидат філологічних наук Класичний приватний університет
Підмогильна Н. В.	доктор філологічних наук, професор Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Суханова Г. Ю.	Класичний приватний університет
Торкут Н. М.	доктор філологічних наук, професор Класичний приватний університет
Храброва Г. М.	кандидат філологічних наук Класичний приватний університет
Черняк Ю. І.	кандидат філологічних наук Класичний приватний університет

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Вимоги до авторських оригіналів статей, поданих до науково-виробничого журналу “Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки”

Постійними розділами журналу є:

- *Теорія та історія мовознавства. Прикладна лінгвістика*
- *Структура і функціонування мов*
- *Зіставна лінгвістика, міжкультурна комунікація та переклад*
- *Теорія літератури*
- *Історія літератури та сучасний мистецький процес*
- *Лінгвістичне та літературне краєзнавство*
- *Огляди та рецензії*

Приймаються до друку **статті українською мовою** обсягом 0,5–1 авт. арк. (12–24 сторінки роздруку за поданими нижче вимогами).

До рукопису статті обов'язково додаються:

- відомості про автора із зазначенням наукового ступеня, вченого звання, місця роботи, посади, контактних телефонів, e-mail, адреси та номери відділення Нової пошти для отримання авторського примірника;
- якщо стаття підготовлена у співавторстві, то обов'язково додається довідка, яка підписується всіма співавторами і в якій зазначається особистий внесок кожного;
- автори, які не є докторами наук, додають до статті одну рецензію, підписану доктором або кандидатом наук – спеціалістом відповідної галузі філології. Усі статті направляються на додаткове рецензування;
- якщо автор є працівником вищого навчального закладу, то бажаною є рекомендація кафедри чи ради факультету;
- електронний варіант на диску, де окремими файлами подаються текст статті, схеми та таблиці, тексти анотацій та ключових слів, відомості про автора;
- копія документа про сплату (з розрахунку 25 грн за сторінку).

Технічні вимоги:

- текстовий редактор Microsoft Word;
- шрифт Times New Roman, кегль 14;
- поля з усіх боків 20 мм;
- інтервал 1,5;
- посилання на літературу зазначається в тексті у квадратних дужках порядковим номером використаного джерела та через кому конкретної сторінки (напр.: [12, с. 7]);
- список літератури подається за алфавітом, оформляється згідно з чинними правилами бібліографічного опису документів;
- кількість схем, таблиць та рисунків має бути мінімальною і застосовуватися у статті лише тоді, коли це значно покращує її зміст.

Стаття має містити такі необхідні елементи:

- тематична секція;
- УДК;
- анотація англійською (2000 символів), українською (600 символів), російською (600 символів) мовами з ключовими словами цими самими мовами (3–10 слів);
- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз стану розробки проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми;
- формулювання мети (постановка завдань);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямі;
- список використаної літератури.

Гроші треба перераховувати за реквізитами:

Класичний приватний університет / АТ “УкрСиббанк”

р/р 26001504757200 / ОКПО 19278502 / МФО 351005

За друк статті у науково-виробничому журналі “Держава та регіони”.